

تذکرہ خطاطین

از

لسانُ الملکِ هدایرِ مہِ اللہ

بنقل از نسخہ خطی کتابخانہ شاہنشاہی ایران

باہتمام

دکتر محمد باقر

لاہور، ۱۹۶۵ میلادی

136380

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على اشرف الانبياء
و المرسلين و افضل الخلفاء المهديين محمد و علي و آلهما الطيبين
الطاهرين و بعد چنين مينگارد بنده درگاه يزداني و چاكر پيشگاه
سلطاني هدايت الله لسان الملك عفا الله عن زلاته و محاسباته كه
بر حسب اشاره و نظر بارادة سرنامه كتاب كياست ، بار نامه ابواب
امارت ، قره باصره بسالت ، غره ناصيه نبالت ، گزين دستور عطار
ديبر ، مهين وزهر برجيس سرير ، نخستين شخص ايران ، دومين
آصف سليمان ، حاتمي الكرم ، هاشمي النعم ، احنفي العلم ،
قسي العلم ، سايس الامراء العظام ، رئيس الوزراء الفخام ، ملجاء
المآرب ، مؤمل الهارب ، جناب مستطاب بندگان كيوان مآب ، اجل
اكرم ، آقا ميرزا يوسف مستوفي الممالك تمام ممالك محروسه ايران
صانها الله عن الحدثنان كه همواره نمرقه صدارت را چون بدر لامع
و هميشه وساده وزارت را چون مهر طالع باد ، خواست تا اسامي
خوشتنويسان روزگار را بحيطه ضبط آورد و سهولت ماخذ را فهرست

مانند چیزی بر نگارد ، پس این بنده سعی مشکور کرد و بدل
جهد موفور نمود و اسامی ایشان را بدست آورد و بهمان بیان تاریخ
حیات و اگر نه ذکر اوان ثبات قناعت جست و از بسط و تفصیل
صرف نظر کرد -

بدانکه خط در اصطلاح ریاضین عبارت از چیزی است که
قبول انقسام از عرض و عمق نماید و نزد نویسندگان اطلاق برشی
شود که از اتصال نقاطی چند حاصل گردد که چون بکتب اندر
آید مبین حروف تهجی باشد و معبر لغات هر قوم آید - پوشیده
نماند که اهل خبر چنین آورده اند که نخستین کس که وضع خط
فرمود جناب ادریس علی نبینا و آله و علیه السلام بود و اول
کس که خط کوفی را اختراع کرد مرار بن مره بود و اول
کس که اعراب را برای حروف قرار داد ابوالاسود دثلی
[یا دولی یا دیلی] است -

۴

و نیز گفته اند که مدار خطوط پیشینیان بر دوازده خط بوده
است : اول عربی ، دوم حمیری ، سوم یونانی ، چهارم فارسی ،
پنجم سریانی ، ششم عبرانی ، هفتم رومی ، هشتم قبعلی ، نهم بربری ،
دهم اندلسی ، یازدهم هندی ، دوازدهم چینی - و از آن پس گروهی
خطوطی چند را واضع شده اند : اول ثمودی ، دوم هجری ، سوم
رومی ، چهارم کوفی ، پنجم معقلی ، ششم کرجی - آورده اند
که بهتر و صعبتر این خطوط معقلی باشد چه مدارش بر تعامت
سطح است و هیچش دور نبود - و اشرف معقلی آنست که سواد
و بیاضش را تلاوت توان کرد - و از پس آن خط کوفی است ،
که از شش بخش پنج بخش سطح و یک بخش دور است - دیگر

خسرویان خطاطین

مولانا میر علی تبریزی واضح خطاط است و لقب است
بواضع و تعلیم به پیشش عبدالله داد و سرآمد اهل روزگار بود
نسخ خوش نوشت و بکمال ریاضت عاقبت رجوع به نستعلیق
نموده است و استنادند

(۸۵۰)

مولانا میر عبدالله بن میر علی تبریزی از پدر خویش تعلیم گرفت
و سرآمد روزگار شد و بشکرین قلم استعار یافت

(۸۶۰)

مولانا میر شیخ لوری لقب بدو اگر امین و ارامی فنون بود
خطوط سبزه را بیکو نکاشت و در فن حل حساب بسیار حرکت
و برعت کتابت شهره آفاق شد چنانکه خود گوید

شماره (۱) - نمونه صفحه‌ای تذکره خطاطین
نسخه خطی متعلق بکتابخانه شاهنشاهی ایران

خط محقق است که از خطوط سته است - و آن شش خط را واضح
 این مقله است - و این خط محقق را از شش بخش یک بخش
 و نیم دور است و چهار بخش و نیم سطح و با معقلی و کوفی
 آن را مشابهتی است - دوم ریحان است که اصولش با خط محقق
 نزدیک است - سوم ثلث است و از ازین رویش ثلث خوانند که
 از شش بخش دو ثلث شش بخش دور است و چهار بخش سطح
 است - چهارم نسخ و نسخش از اینروی خوانند که در کتابت
 قرآن مجید نسخ خطوط دیگر گشت - پنجم توقیع است که نصف
 آن سطح و دیگر نصف آن دور و بیشتر استعمال این خط در فراز
 فرامین و سجلات قضایه است - ششم رقاع است مشابهتش با توقیع
 است جز آنکه نازکتر ازانش نگارند - و چون خطی از این خطوط
 را سطر نگارند طومارش خوانند و چون نازکش نویسند غبارش گویند -
 در این روزگار که سال بر یک هزار و سیصد هجری گذرد مدار
 خط ممالک ایران و روم بیشتر بر نسخ و نستعلیق و شکسته باشد
 و اگر از دیگر خطوط از قبیل ثلث و تعلیق و رقاع و کوفی و
 جز آن چیزی بکار رود حکم النادر کالمعدوم دارد - و در سایر
 ممالک جهان نیز خطوطی را واضح اند و رسومی دیگر در خط
 دارند که بیرون از خطوط مقرر است و خارج از مراد راقم - پس
 شروع در بیان همان مقصود نمود و بذکر اسامی خوشنویسان
 پرداخت -

۱ - ذکر اسامی خوشنویسان خط کوفی و نسخ و ثلث

۱ - مرار بن مره اول کس است که خط کوفی را اختراع نمود

- و نیک نگاشت - دویست و ده سال قبل از اسلام بود -
- ۲ - حرب بن امیه از نویسندگان خط کوفی است و در حجاز این خط را منتشر کرد ، زمان بعد از عام الفیل -
- ۳ - جناب امیر المومنین علی علیه السلام خط کوفی را چنان نگاشت که هیچ آفریده چون جنابش ننوشت - سرهای الف را دو شاخ رقم فرمود چنانکه مفیدی بس لطیف از وی هویدا می گشت - پوشیده نماند که ذکر نام مبارک جناب امیر المومنین و دیگرانمه علیهم السلام که عالم بجاکان و نایکون و مظهر تمام صفات کمالیه در تلو اسامی خوشنویسان نه از راه - مماثلت است بلکه از جهت مشابهت در اظهار این هنر و صنعت است -
- ۴ - جناب امام حسن بن علی - علیهما السلام خط کوفی را بس نیک نگاشت (۳۰) -
- ۵ - عبدالله بن ابی رافع کاتب جناب امیر المومنین علی علیه السلام است و اول کس است از مسلمین که کوفی را خوش نوشت (۳۶) -
- ۶ - جناب سید الساجدین امام زین العابدین علیه السلام خط کوفی را بس نیک نگاشت (۵۵) -
- ۷ - جناب علی بن موسی الرضا علیه السلام به حسن خط کوفی بسی معروف بود و کتابت قرآن مجید فرمود (۱۷۵) -
- ۸ - ابو علی محمد بن علی بن الحسین بن مقله از اعظام وزراست و مقتدر عباسی وزیر خویشش ساخت و زان پس وزیر قاهر بالله و بعدش وزیر راضی بالله شد و به خطای دستش را قطع کرد - و او واضح خطوط ششگانه است - وی خط را از کوفی بگردانید و اقسام ششگانه را که محقق و زیجان و ثلث و نسخ و توقیع و رقاع باشد تاسیس کرد -

قرآن منسوب بحضرت محمد بن عبد اللہ علیہ السلام

وَقَدْ نَزَّلْنَا الْقُرْآنَ فَتِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ
وَالْقُرْآنِ يُرْسِلُ الرُّسُلَ هَادِئِينَ
بِأَمْرِ رَبِّكَ وَمَا يَشْعُرُونَ
وَلَقَدْ نَزَّلْنَا الْقُرْآنَ فَتِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ
وَالْقُرْآنِ يُرْسِلُ الرُّسُلَ هَادِئِينَ
بِأَمْرِ رَبِّكَ وَمَا يَشْعُرُونَ

از قافلس ہوزہ آستان قدس

قرآن منسوب بحضرت امام حسن مجتبی علیه السلام

این نمونه صفحه ای از قرآن مجید است که بخط کوفی بر روی پوست مرقوم شده و بخط مبارک حضرت حسن مجتبی علیه الصلوة والسلام است - تاریخ تحریر آن ۳۱ هجری و اندازه آن ۵ و ۱۶ در ۱۲ سانتیمتر و اندازه متن ۱۳ در ۸ سانتیمتر است -

این صحیفه نفیس و مقدس اکنون در تالار نفائس کتابخانه آستان قدس رضوی ، مشهد (ایران) بصورت یکی از گرانبها ترین هدایای معنوی نگهداری میشود -

متن صفحه (آیات ۳۰ ، ۳۱ ، و ۳۲ از جزء ۲۳ و از سوره مبارکه یس)

- ردیف (۱) : ة فاذا هم حمد^۴
- (۲) : ون (۳۰) يحسرة^۵ علی العبا
- (۳) : د ما یاتیهم من رسو
- (۴) : ل الا كانوا
- (۵) : به یستهزون (۳۱) الم یر
- (۶) : وا کم اهلکنا
- (۷) : قبلهم من القرون

و نسخ و ثلث را بس نیکو نگاشت - و در علوم ادبیه کامل گشت -
و برخی بر آنند که صاحب خطوط سته مجد بن علی بن مقله نیست
بلکه برادر او ابو عبدالله حسن بن مقله است (۳۲۷) -

۹ - ابوالحسن علی بن هلال ابن بواب از ملازمین بهاء الدوله
ابوالنصر شهنشاه خسره فیروزان عضدالدوله است - کتابت را کس
چون وی نکرد - از دختر ابن مقله تعلیم گرفت و بر حسن و لطافت
خطوط سته که واضعش ابن مقله است بر افزود، چنانکه اساتید که
خطاطین استادی او را اعتراف کردند - و آورده اند که وی مخترع
خط محقق و ریحان گشت و هیچکس چون او این دو خط را نیکو
نگاشت و در کتابت چون او کمتر در روزگار آمد (۳۳۳) -

۱۰ - محمد بن خازن : آورده اند که خط توقیع و رقاع را
وی مخترع گشت و نیکو نگاشت و در خط نسخ استادی
ماهر بود (۵۱۸) -

۱۱ - یاقوت خواجه جمال الدین مستعصمی غلام مستعصم
عباسی است که آخر خلفای بنی عباس است - وی حبشی است و تتبع
خط ابن بواب نمود، لکن خطش را بر خط ابن بواب رجحان نهند
و در بغداد در گذشت (۶۹۶) -

۱۲ - ابوالحسن محمد بن مبارک، کنیت وی ابوالبقاء است - ابن مجد بن
عبدالله بن مجد معروف بابن حنبل فقیه شافعی بغدادی است -
خط نسخ را بس نیکو نوشت و در علم فقه و اصول
صاحب فتوی گشت - مردمش از بس از پی اخذ خط در
طلب فتوی پر آمدند - خاطرش رنجبه شد و هر کس از وی
دیگر فتوی خواست - قلم را سر شکست و خط را بیرون از
تازگی و صفا نوشت تا مردم از وی کناره گرفتند و آسوده اش

گذاشتند - در بغداد در گذشت (۵۵۲) -

۱۳ - خواجه ابوالعال گویند مخترع خط تعلیق گشت و بس نیکو نوشت
و خط نسخ را بدرجه کمال داشت (۶۱۰) -

۱۴ - ابوالدر یاقوت بن عبدالله موصلی نسب بسطغان ملک شاه
ابی الفتح سلجوق بن محمد بن ملک شاه اکبر برساند و در خط نسخ
سر آمد روزگار خویش شد و در علوم ادبیه کمتر کس چون
وی دیده شد - در موصل در گذشت (۶۱۸) -

۱۵ - ابوالدر یاقوت بن عبدالله روسی ملقب بمهذب الدین شاعر
مولای ابی منصور جبلی تاجر است - خط نسخ را نیک نگاشت و
از علوم ادبیه بهره وافیه داشت و شعر تازی نیکو گفت و در
بغداد در گذشت (۶۲۲) -

۱۶ - شیخزاده سهروردی از اساتید مته است - مولدش در بغداد است
و از جانب یاقوت مجاز است که بجای نام خویش یاقوت رقم
کند (۶۹۶) -

۱۷ - امیرزاده ارغون کامل از جمله ساتید مته است و یاقوتش
رخصت کرد که یاقوت باسم خود رقم نماید (۶۹۶) -

۱۷ - ابوالفضل جعفر بن شمس بخلافه ابی عبدالله محمد بن شمس
بخلافه مختار الافضلی ملقب بمجد الملک است - خط نسخ را بدرجه
کمال رسانید و تحریر فراوان نمود و از علوم ادبیه و عربیه
بهره کافی داشت شعر و تازی نیکو گفت (۶۰۰) -

۱۸ - خواجه نصر الله طبیب سنابلی از جمله اساتید مته است و
یاقوت اجازتش داد که یاقوت باسم خود رقم نماید (۶۹۶) -

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين

والصلاة والسلام على من لا نبي بعده

وبعد فقد حضر

الاجتماع

الذي عقد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۹ - مبارک شاه زرین قلم از جمله اساتید سته است - وی از مردم تبریز یا نیشابور است شبی سلطان اویس جلایر در عالم رویاء جناب امیرالمومنین علی علیه السلام را دید که فرمود کتابت این عمارات باید مبارکشاه زرین قلم نگارد - از این روی او را زرین قلم خواندند - (۶۹۶) -

۲۰ - شیخ یوسف ها ما رانی مشهدی از جمله اساتید سته است که یاقوتش ماذون ساخت تا یاقوت بنام خویش رقم نماید از عراق عرب با زر بایجان رفت و توطن ساخت عبدالله صیرفی از شاگردان اوست (۶۹۶) -

۲۱ - سید حمیدر از جمله اساتید سته است و یاقوت او را فرمود که سزد تا بنام خویش یاقوت نویسی - جلی را بس نیکو نوشت و مردی مجذوب و از اهل حال بود - هر که از وی تعلیم گرفت خوش نوشت و مناصب رفیعه دریافت (۶۹۶) -

۲۲ - احمد رومی محقق و ثلث را خوش نوشت و ریحان و نسخ و رقاع و توقیع را بجائی رسانید که بعضی بر این اند که بهتر از یاقوت نگارد - گاه گاهی پسر خویش را مخاطب میداشت و میفرمود جهد میکن اگر چون من نتوانی نوشت مانند این غلامک سیاه یعنی یاقوت توانی نگاشت (۷۲۹) -

۲۳ - سلیمان نیشابوری از شاگردان احمد رومی است و بس نیکو نوشت (۷۲۸) -

۲۴ - پیر محمد صوفی از مردم هست است که حالا ببخارا معروف است - از شاگردان یاقوت است (۶۹۶) -

- شیخ اسحق سبزواری از شاگردان یاقوت است (۶۹۶) -
- ۲۶ - خواجه ابونصر اسماعیل بن جماد جوهری ملقب بافتخارا اشرف مصنف صحاح اللغه است و از مشاهیر ادباء و فضلاء لغویین است - خط نسخ را نیز نیک نگاشت (۳۹۳) -
- ۲۷ - الامیر شمس المعالی ابوالحسن قابوس بن ابی طاهر وشمگیر بن زیار بن وردان شاه جبلی امیر جرجان و بلاد جبل و طبرستان از سلاطین است و خط را نیک نگارد - صاحب ابن عباد چون خط او را دید گفت هذا خط قابوس ام جناح طاؤس (۴۳۰) -
- ۲۸ - سید شرف الدین خطاط شیرازی از شاگردان احمد رومی است که در زمان سلطنت اولجایتو بوده است - وقتی اولجایتو فرزند خویش ابوسعید را بدارائی مملکت خراسان سرفراز ساخت سید را بتعلیم او مامور فرمود (۷۳۸) -
- ۲۹ - پیر یحیی صوفی از شاگردان احمد رومی است و از مبارکشاه زرین قلم نیز تعلیم گرفت و در خدمت سلاطین جلایر و جوینیان ملازمت داشت (۷۴۵) -
- ۳۰ - خواجه عبدالله صیرفی ولد خواجه محمود صراف تبریزی است که شاگرد سید حیدر است - گویند که خط بیرون از تکلف بدان زیبایی مشهود نیفتاد (۷۵۳) -
- ۳۱ - حاجی محمد بند دوز شاگرد عبدالله صیرفی در کتابت امارت نام خود باسم وی رقم کرد (۷۵۳) -

۳۲ - شیخ محمد بندگیر خطاط ملقب به بدرالدین شاگرد حاجی محمد است در سال هفت صد و هشتاد ادراک خدمت امیر تیمور نمود و نامه امیر را که بملک مصر مامور بود تا بر نگارد با طلا نوشت و آن نامه را طول هفتاد گز و عرض سه گز بود و محتوی بر یک هزار و هفت صد و پنجاه سطر بود - بر زیادت از خط نسخ که نیک نگاشت در خطوط سته استادی ماهر گشت (۷۸۸) -

۳۳ - مولانا شمس الدین مشرقی قطائی : معین الدین عبدالحی و عبدالرحیم از شاگردان اویند و مولانا جعفر تبریزی نیز از شاگردان اوست و این سه تن از حکام خطه خطنده (۷۸۹) -

۳۴ - مولانا معروف بغدادی بر زیادت از حسن خط اقسام هنر را دارا بود و شعر را نیکو گفت - روزی هزار پانصد بیت نگاشت و در کمال نزاکت نوشت - و گفت من در سه روز هیچ ننوشته بودم ، خواستم کار سه روز را در یک روز کرده باشم - میرزا اسکندر در ازای چنین کار فراوانش انعام کرد (۸۵۰) -

۳۵ - عمراقطع دست راست نداشت - مصحفی برای امیر تیمور گورکانی به خط غبار نوشت که در حجم و کوچکی در زیر نگین می گنجید - امیر را بجهت تحقیرش مرکلام الله مجید را پسند نیفتاد - مصحفی دیگر نوشت هر سطرش اطول از ذرعی بود - پسند خاطر امیر افتاد و جایزه اش داد (۸۰۰) -

- ۳۶ - مولانا شمس بایسنقری خطوط سته را نیک نگاشت۔ قلم بر قلم و
 قدم بر قدم پیروی یاقوت را از دست نگذاشت۔ در حسن خط
 از اساتید سته هیچ واپس نماند (۸۵۰)۔
- ۳۷ - میرزا بایسنقر بن میرزا شاهرخ بن امیر تیمور گورکانی
 امیر عصر بود۔ از مولانا شمس الدین تعلیم گرفت و کتابت
 پیش طاق مسجد جامع مشهد مقدس که از بناهای مادر او
 گوهر شاد بیگم است بخط وی است (۸۶۰)۔
- ۳۸ - مولانا ملا عبدالله طباطبائی از مردم تبریز است۔ خطوط
 سته را نیک نگاشت و در زر افشان و وصالی قدرت تمام
 داشت (۸۶۲)۔
- ۳۹ - نواب میرزا سلطان ابراهیم بن میرزا شاهرخ برادر بایسنقر است۔
 نیکو نوشت و فضلی به کمال داشت۔ از مولانا پیر محمد شیرازی
 تعلیم گرفت (۸۶۲)۔
- ۴۰ - عبدالرحیمن از شاگردان مولانا شمس الدین مشرقی قطائی است
 بس نیکو نوشت (۸۶۲)۔
- ۴۱ - معین الدین از شاگردان مولانا شمس الدین مشرقی است۔ فراوان
 خوش نگاشت (۸۶۲)۔
- ۴۲ - عبدالرحیم از شاگردان مولانا شمس الدین مشرقی است۔ خوش
 نوشت (۸۶۲)۔
- ۴۳ - مولانا جعفر تبریزی از شاگردان مولانا شمس الدین مشرقی
 است نیکو نگاشت (۸۶۲)۔
- ۴۴ - مولانا نعمت الله بواب شاگرد عبدالرحیم خلوتی بس نیکو

- نگاشت - کتابت بقعه مظفریه در تبریز که از مستحدثات
جهانشاه است بخط اوست (۸۶۸) -
- ۴۵ - مولانا شمس ثانی شاگرد نعمت الله بواب است و پس خوب
و خوش نوشت - سلسله نسب باساتید سته رساند (۸۶۸) -
- ۴۶ - مولانا امیر مجد الدین از خوش نویسان شیراز است و
بظهیری منسوب است (۸۷۲) -
- ۴۷ - عبدالمسیح شاگرد مولانا عبدالله طباطبائی است - خط نسخ را
نیک نگاشت (۸۸۱) -
- ۴۸ - مولانا شیخ کمال سبزواری از شاگردان مولانا عبدالحی است
خطوط سته را خوش نگاشت (۸۸۰) -
- ۴۹ - میرزا سلطان علی بن میرزا سلطان خلیل آردل حسن در
سن نه سالگی خوش نوشت - چنانکه خود گوید :
یکی از عنایات حق است این که نه ساله ام مینیویسم چنین
(۸۸۱) -
- ۵۰ - مولانا حافظ محمد از خوشنویسان دارالمؤمنین قم است - معاصر
سلطان آقا قوینلو است - در خط ثلث نظیرش دیده نشد (۹۰۰) -
- ۵۱ - مولانا شرفی مملوک قاضی شرف الدین عبدالمجید قمی است -
شرفی بمناسبت هم قاضی رقم میکرد - اصل او از حبش است - ثلث
را نیکو نگاشت - آخر الامر بخط نستعلیق رجوع کرد و سرآمد
روزگار شد (۹۱۹) -
- ۵۲ - مولانا محمود سیاوش از خوشنویسان شیراز است (۹۲۰) -

- ۵۳ - مولانا میر محمد ثانی از خوشنویسان شیراز است (۹۲۰) -
- ۵۴ - مولانا شمس الدین محمد ظہیر از خوشنویسان شیراز است (۹۲۰) -
- ۵۵ - مولانا روز بہان از خوشنویسان شیراز است (۹۲۰) -
- ۵۶ - میر عبدالقادر حسینی از خوشنویسان شیراز است (۹۲۰) -
- ۵۷ - نظام الدین ولد مولانا شمس الدین از دارالارشاد اردبیل است -
خطوط سته را نیک نگاشت و نستعلیق را خوش نوشت - از
خوشنویسان آذربایجان است (۹۲۰) -
- ۵۸ - مولانا حیدر قمی از شاگردان حافظ قنبر شرفی است
خطوط سته و کوفی را نیک نوشت و مردی ادیب بود
(۹۲۵) -
- ۵۹ - سید ولی از سادات قم و خوشنویسان عراق است و ثلث را
بغایت خوش نوشت (۹۲۸) -
- ۶۰ - مولانا حسین حجار از خوشنویسان شیراز است و نسب با تائبان
میرساند (۹۹۰) -
- ۶۱ - میر منشی حسین قمی شاگرد مولانا حیدر است - ثلث و نسخ
را نیکو نوشت و در آخر رجوع به تعلیق نمود و تتبع خط
مولانا درویش کرد و شکسته و نستعلیق را نیز بدان درجه
رسانید کہ ارباب خطش قطعہ نمودند - و صاحب نفس بود
و در اغلب صنایع ماهر گشت و در حضرت عبدالعظیم وداع
جهان گفت و مدفون شد (۹۹۰) -
- ۶۲ - میر نعمت اللہ پسر زادہ میر عبدالوہاب تبریزی است کہ

از اکابر سادات و فضیلاست ثلث و نسخ را خوش نوشت -
شکسته نستعلیق را نیز نیکو نگاشت - چون تبریز را رومیان
متصرف شدند بکشان رفت و شیخ الاسلام آنجا شد و
پس از چهار سال باصفهان رفت و در آنجا قاضی القضاة
گشت (۹۹۲) -

۶۳ - علی بیگ از خوشنویسان تبریز است - خطوط را بس نیکو نوشت
(۹۹۲) -

۶۴ - مولانا مقصود خواهر زاده میر مفتول بند است (۹۹۲) -

۶۵ - میر نظام اشرف از سادات موسوی است و از اکابر دارالسعادة
ابرقویه است - جمع بین الخطوط نمود و نسخ و ثلث و تعلیق
را خوش نوشت و صاحب فضل گشت و شیخ الاسلام ابرقویه
و چهار دانگ فارس شد (۹۹۲) -

۶۶ - شیخ شمس الدین محمد بن محمد بن خطاب حنبلی حسن الخط (۹۹۲) -

۶۷ - حاجی محمد باقر از امیرزاده گان اردوبار است و دارای
کمال - و شعر نیکو گفت - خطوط سته را خوش نوشت (۹۹۲) -

۶۸ - مولانا میرزا علی جامع کمالات بود - در عنفوان جوانی از علوم
متداوله مستغنی گشت و شروع در علم فقه و حدیث نمود
و در علم لغت و عربیت بی مانند شد - خطوط ثمانیه را جمع
کرد (۹۹۵) -

۶۹ - مولانا علی بیگ شاگرد مولانا میرزا علی است - از خوشنویسان
تبریز است بهند رفت (۹۹۵) -

۷۰ - ملا عبدالباقی تبریزی الاصل در بغداد متوطن بود - در عربیت

و ثلث و نسخ قدرتی داشت و باقی تخلص میکرد (۹۹۷) -

۷۱ - مولانا علی رضای تبریزی ملقب بشاه نواز شاگرد مولانا علی بیگ تبریزی است - پس از خرابی تبریز بقزوین آمد و توطن اختیار کرد و ملازم خدمت فرهاد خان بود - شاه عباس او را از فرهاد خان بملازمت خویش خواند - در خدمت شاه عباس ملازم شد و بعلیرضای عباسی مشهور گشت - از علوم حکمیه آگاهی بسزا داشت (۹۹۸) -

۷۲ - محمد بن مجد نیشابوری در خطوط نسخ و ثلث و رقاع استادی ماهر شد (۱۰۲۵) -

۷۳ - سید محمد معروف سید مجد خدا خط نسخ را بدرجه کمال رسانید (۱۰۸۰) -

۷۴ - حسن بیگ از مردم تبریز است - شاگرد مولانا علی بیگ تبریزی است - بعد از استیلای رومیه بعراق رفت - خط را کمتر از اساتید سته نوشت (۹۹۸) -

۷۵ - مولانا فغان الدین بلبل در اصفهان نشو و نما کرد و کسب کمالات نمود - دارای هنرها گشت و خط نسخ و ثلث و رقاع را بکمال رسانید - و مملوک بود هر چند خواست خود را از قید بندگی آزاد کند نتوانست - بهر شهر که رفت چون ورثه مالکش فراوان بودند، او را همواره بمعرض بیع و شرا در میاوردند (۹۹۹) -

۷۶ - نور الدین هر وی خط نسخ را مانند آقا ابراهیم قمی نوشت (۱۰۵۰) -

- ۷۶ - مولانا آقا ابراهیم قمی - کمتر کسی بان مزه و شیرینی و درستی خط نسخ را نوشت - در دیگر خطوط نیز سر آمد روزگار گشت و در صنعت تذهیب و جلد سازی چون آن جناب در روزگار کمتر دیده شده است (۱۱۰۰) -
- ۷۷ - مولانا شهره امیر والد مولانا مالک دیلمی است - خط نسخ را بس نیکو نگاشت (۱۱۳۰) -
- ۷۸ - مولانا محمد حسن ولد مولانا یحیی باغ دشتی از متأخرین خوش نویسان هرات است - ثلث و رقاع و نسخ را بغایت خوش نوشت (۱۱۳۰) -
- ۷۹ - ملا خدا داد بختیاری کمتر کس در روزگار خط نسخ را بان صافی و نزاکت و استحکام چون وی نوشت (۱۱۳۰) -
- ۸۰ - پیر نور بن محمد مقیم اصفهانی (۱۱۳۰) -
- ۸۱ - مولانا میرزا احمد تبریزی خط نسخ را بجائی رسانید که هیچکس را توان همسری و برابری با او نیست - در حقیقت خط نسخ را چنانکه میرعماد نستعلیق را به کمال رسانید که مافوق آن متصور نیست جنابش نیز به کمال رسانید (۱۱۵۵) -
- ۸۲ - مولانا محمد رضای امامی از سادات اصفهان خط نسخ را خوش نوشت (۱۱۵۵) -
- ۸۳ - شیخ عبدالرحیم جزایری (۱۱۵۵) -
- ۸۴ - آقا محسن امامی (۱۱۵۵) -
- ۸۵ - نظام الدین رازی (۱۱۵۵) -

- ۸۶ - نور الدین میرزا بیگ رازی (۱۱۵۶) -
 ۸۷ - سلطان محمد بن نورالدین رازی (۱۱۵۶) -
 ۸۸ - آقا ہادی زرگر باشی از مردم اصفہان است (۱۱۶۰) -
 ۸۹ - آقا ہاشم لولوئی اصفہانی مشہور بہ آقا ہاشم بزرگ (۱۱۶۵) -
 ۹۰ - آقا ہاشم لولوئی اصفہانی مشہور بہ آقا ہاشم کوچک (۱۱۷۰) -
 ۹۱ - محمد تقی بیگ از مردم اصفہان است (۱۱۸۵) -
 ۹۲ - میرزا رضای نواب یزدی (۱۱۹۰) -

۲ - ذکر اساسی متاخرین خوشنویسان خط کوفی و نسخ و ثلث

- ۱ - آقا ہاشم از مردم یزد است و خط نسخ را بس خوش نوشت
و استاد میرزا عبدالعلی نواب یزدی است (۱۲۰۰) -
 ۲ - میرزا محمد میرزا علاء الدین از مردم اصفہان است (۱۲۰۰) -
 ۳ - ابوالقاسم تویسرکانی (۱۲۰۰) -
 ۴ - ملا عبداللہ رهنائی (۱۲۱۸) -
 ۵ - میرزا تقی بن میرزا محمد میرزا علاء الدین از مردم اصفہان
است (۱۲۳۵) -
 ۶ - حاجی اسمعیل کشی (۱۲۳۰) -
 ۷ - آقا عبدالغفار اصفہانی (۱۲۲۸) -

- ۸ - میرزا احمد شاملو خط نسخ را بدرجه کمال رسانید (۱۲۳۵) -
- ۹ - آقا محمود از مردم اصفهان است، نسخ را نیک نگاشت (۱۲۱۲) -
- ۱۰ - آقا محمد علی معروف بعصار از مردم اصفهان است (۱۲۲۸) -
- ۱۱ - میرزا مهدی اصفهانی (۱۲۳۴) -
- ۱۲ - میرزا بدیع همدانی (۱۲۳۵) -
- ۱۳ - آقا محمد حسن حداد اصفهانی (۱۲۳۵) -
- ۱۴ - آقا ابوالقاسم شیرازی (۱۲۳۵) -
- ۱۵ - آقا زین العابدین یزدی استاد میرزا عبدالعلی است (۱۲۳۵) -
- ۱۶ - میرزا عبدالغفار شیرازی (۱۲۳۵) -
- ۱۷ - میرزا عبدالعلی نواب یزدی از بزرگ زاده گان مردم یزداست -
خط نسخ را درست و با مزه و محکم نوشت (۱۲۳۵) -
- ۱۸ - آقا محمد حسین مارناتی از مردم اصفهان است (۱۲۵۵) -
- ۱۹ - میرزا کوچک وصال شیرازی: نسخ را کمتر کس از متاخرین
چون وی نوشت - دیگر خطوط را نیز به کمال رسانید و
شعر گفت - از موسیقی بهره کافی داشت و از دیگر صنایع بی بهره
نماند و از علوم قسمت وافی برد (۱۲۵۵) -
- ۲۰ - میرزا شفیع تبریزی (۱۲۵۸) -
- ۲۱ - آقا سید حسن کاشی: خط نسخ را از متاخرین کم تر کس
چون وی نوشت (۱۲۶۲) -
- ۲۲ - آقا محمد علی اصفهانی حداد از علم حکمت نیز آگاهی به
کمال یافت (۱۲۶۵) -
- ۲۳ - میرزا محمد حسن از مردم یزداست و در اصفهان توطن
گشت (۱۲۵۰) -

- ۲۳ - میرزا تقی معروف بمشهدی نسخ را نیکو نگاشت و از
 اخبار بی خبر نبود و در خدمت یکی از شاهزادگان خدمت
 منادمت داشت (۱۲۶۳) -
- ۲۵ - میرزا احمد تبریزی (۱۲۶۹) -
- ۲۶ - میرزا احمد کاشی نسخ و شکسته و نستعلیق را نیک نگاشت
 و از علوم مقدمات بی بهره نبود (۱۲۶۹) -
- ۲۷ - آقا غلام اصفهانی خط نسخ را نیکو نوشت (۱۲۶۹) -
- ۲۸ - میرزا محمد تقی مشهدی (۱۲۶۹) -
- ۲۹ - میرزا احمد بن میرزا کوچک وصال شیرازی (۱۲۶۹) -
- ۳۰ - میرزا رفیع همدانی از سلسله قضاة است - نسخ را خوش
 نوشت (۱۲۷۹) -
- ۳۱ - میرزا عبدالله همدانی از قضاة است، دارای خط نسخ بود و از
 فلاحت گذران مینمود (۱۲۸۵) -
- ۳۲ - میرزا بدیع همدانی قاضی همدان دارای خط نسخ و مدراس از
 زراعت است (۱۲۸۵) -
- ۳۳ - آقا رحیم بن حاجی محمد بن آقاسمیع همدانی (۱۲۸۵) -
- ۳۴ - آقا سید محمد ملقب بمیربهاء از سادات عالی درجات یزد است نسخ
 نیک نوشت و از علوم بهره وانی داشت (۱۲۸۵) -
- ۳۵ - میرزا محمد علی شیرازی (۱۲۷۰) -
- ۳۶ - آقا زین العابدین اصفهانی ملقب باشرف الکتاب (۱۲۷۵) -
- ۳۷ - آقا هاشم اصفهانی (۱۲۷۰) -
- ۳۸ - میرزا عبدالله کرمانشاهانی (۱۲۷۰) -

- ۳۹ - میرزا ملک محمد قزوینی (۱۲۸۵) -
- ۴۰ - میرزا حسن از مردم آشتیان است و خط نسخ را نیک نگاشت
(۱۲۸۰) -
- ۴۱ - میرزا باقر تبریزی گوش بریده (۱۲۸۰) -
- ۴۲ - میرزا رضا قلی پسر میرزا احمد شاملو (۱۲۸۵) -
- ۴۳ - میرزا اسماعیل از منتسبین میرزا کوچک وصال شرازی است - نسخ
را نیک نگاشت و شعر نیز گفت و توحید تخلص کرد (۱۲۸۶) -
- ۴۴ - آقا سید محمد * متلقب بمیر بهاء از سادات عالی درجات یزد است -
نسخ را نیکو نوشت و از علوم بی بهره نماند (۱۲۹۰) -
- ۴۵ - میرزا احمد تبریزی دیلمقانی (۱۲۹۰) -
- ۴۶ - میرزا محمد علی اصفهانی (۱۲۹۰) -
- ۴۷ - میرزا زین العابدین خوانساری (۱۲۹۰) -
- ۴۸ - میرزا زین العابدین خان شیرازی (۱۲۹۰) -
- ۴۹ - میرزا علی محمد ساوجی (۱۲۸۸) -
- ۵۰ - آقا محمد حسن از مردم یزد است (۱۲۸۰) -
- ۵۱ - میرزا محمد حسین تبریزی (۱۲۹۰) -
- ۵۲ - میرزا سید علی همدانی (۱۲۸۵) -
- ۵۳ - ملا حسن همدانی نسخ را نیکو نوشت و در سلک تجار بود
(۱۲۷۰) -
- ۵۴ - آقا محمد جعفر (۱۲۸۰) -
- ۵۵ - آقا ابوطالب همدانی (۱۲۸۰) -

- ۵۶ - میرزا عبدالرحیم همدانی نسخ و کوفی و کوفی کبک
نیک نگاشت (۱۲۹۰) -
- ۵۷ - میرزا عبدالوهاب نسخ را نیکو نگاشت و شعر و تفسیر
بفرهنگ تخلص نمود و نسب میرزا کوچک به اساطیر
رسانید (۱۲۹۰) -
- ۵۸ - حاجی ملا محمد علی کاشانی خط نسخ را بدرجه کمال رسانید
و کتیبه را چون متقدمین نوشت (۱۲۹۰) -
- ۵۹ - حاجی حسن خان یزدی ملقب به جناب (۱۲۹۰) -
- ۶۰ - حاجی میرزا رضای همدانی (۱۲۹۰) -
- ۶۱ - میرزا احمد درویش خوانساری (۱۲۹۰) -
- ۶۲ - آقا هاشم طایر اصفهانی (۱۲۵۵) -
- ۶۳ - میرزا رضای اصفهانی (۱۲۹۰) -
- ۶۴ - میرزا محمد صادق فواب رضوی یزدی از اشراف و اعیان
مردم یزد است و از اغلب علوم بهره مند نسخ و ثلث را نیکو
نگاشت (۱۲۹۰) -
- ۶۵ - حاجی میرزا احمد یزدی بر زیادت از خط نسخ که خوش
نگارد از خطوط سته قسمتی وافی دارد و شعر نیز گوید و تخلص
شفق گذارد (۱۲۹۰) -
- ۶۶ - میرزا اسماعیل (۱۲۲۳) -
- ۶۷ - ملا جعفر جندقی از زهاد است و در تریه رحمت
مضافات یزد است سکونت اختیار کرد و خط نسخ
نیکو نگاشت (۱۲۹۰) -
- ۶۸ - حاجی میرزا بدیع همدانی نسخ را نیکو نگاشت

۶۹ - آقا میر ابراهیم یزدی متخلص بخاموش یزدی از اجله سادات یزد است و در علوم ادبیه نام بردار است - شعر دوی و تازی نیز گفت و خطب عربیه و فارسیه نیز نگاشت (۱۲۹۰) -

۷۰ - شیخ علی یزدی ابن حاجی محمد علی رشتی بر زیادت از خط نسخ که خوش و نیکو نگاشت از خطوط مته نیزه بهره وافی داشت و در علوم عربیه و ریاضی و حکمت نیز قسمتی کافی داشت (۱۲۹۰) -

۷۱ - حاجی میرزا عبدالله بن میرزا کاظم آشتیانی خط نسخ را بدرجه کمال رسانید و از دیگر خطوط بهره کافی داشت و از انشاء و عربیت بی نصیب نماند و در علوم نجوم سر آمد روزگار خویش گشت (۱۲۶۵) -

۷۲ - حاجی ابوالحسن از مردم یزد است و حرفه اش تجارت - نسخ را نیک نگارد و از علوم بی بهره نباشد (۱۲۹۵) -

۷۳ - حاجی میرزا فضل الله ساوجی نسخ را نیک نگاشت و از علوم بهره وافی داشت و عام انساب را نیک دانست (۱۲۷۳) -

۷۴ - میرزا عبدالله شیرزای از منتسبین میرزا کوچک وصال شیرازی است - نسخ را نیک نگارد و شعر نیز گوید و فرهنگ تخلص گذارد (۱۲۹۰) -

۷۵ - میرزا علی رضا معروف بمیرزا آقا جان است - نسخ را نیکو نگارد و شعر نیز گوید و پرتو تخلص نماید (۱۲۹۰) -

۷۶ - آقا سید محمد اصفهانی متخلص ببقا از متاخرین است و نسخ را کمتر کسی چون وی نگاشت - شعر نیز گفت و تخلص بقا نگاشت (۱۲۹۰) -

- ۷۷ - میرزا محمد علی بن ملا احمد قاری اصفهانی از استادان خط نستعلیق است (۱۲۹۰) -
- ۷۸ - میرزا علی محمد اصفهانی خط نسخ را بس نیکو نگاشت عاقبت الامر از کثرت ادویہ حاره مزاجش از امتداد بگشت و خط نسخ را از دست برداد (۱۲۹۰) -
- ۷۹ - ملا هاشم معروف بیابا از اهل کاشان است و از سلک طالبین علم منسلک - خط نسخ را شیرین نوشت (۱۲۹۰) -
- ۸۰ - حاجی محمد باقر خان بن عبدالحسین خان بن حاجی محمد حسین خان بن صدر اعظم اصفهانی نسخ را نیکو نگاشت و در علوم عربیہ استادی ماهر گشت و شعر تازی و دری نیز گفت (۱۲۹۹) -

۳ - خوشنویسان خط تعلیق

- ۱ - خواجه قاج سلیمان از مردم اصفهان است - نخست شکست نگاشت و تا آن زمان خط تعلیق درجہ کمال نیافته بود - وی تعلیق را کامل کرد - چون نوبت به خواجه عبدالحی رسید تعلیق در تحت قاعده آمد و اسلوب پیدا کرد (۸۶۰) -
- ۲ - شیخ محمد تمیمی ولد خواجه جان است - تعلیق را نیکو نگاشت و انشای سلاطین تراکمنه نمود (۸۹۰) -
- ۳ - مولانا ادریس خط تعلیق را بس نیکو نوشت و در علم مہارت تمام داشت (۹۰۰) -
- ۴ - خواجه کمال طغرائی از مردم درویش اصفهان است -

بس نیکو نوشت۔ و طغرائی از این روی لقب یافت که مناشیرو
احکام نوشت و بس نیکو نگاشت (۹۰۲) -

۵ - درویش عبداللہ از مردم بلخ است۔ تعلیق را بسیار نیکو
نوشت و در زمان سلطان حسین میرزای بایقرا سر آمد ایران
و توران شد (۹۲۰) -

۶ - خواجه میر محمد منشی از اہالی قم است۔ از شاگردان بزرگ
خواجه عبدالحی است۔ تعلیق را در غایت نازکی نگاشت و از
منشیان حضرت رستم بیگ آق قوینلو گشت و ازان پس در قم
انزوا جست (۹۲۰) -

۷ - مولانا حاجی علی منشی از مردم استرآباد است و از
شاگردان برگزیده عبدالحی است و در ہرات منشی کپک
میرزا گشت و ازان پس باسترآباد آمد و سلاطین شیروان
و کیلان را از منشیان رسایل شد (۹۰۷) -

۸ - خواجه عبدالحی از مردم استرآباد مناشیر و احکام سلطان
ابو سعید گورکان را نوشت و احکام و مناشیر آردل حسن و
سلطان یعقوب و دیگر سلاطین آق قوینلو را نگاشت و
تا اوایل ظہور شاہ اسماعیل صفوی زندگانی یافت و در تبریز
در گذشت۔ آورده اند کہ تعلیق را کسی بدان لطافت و نازکی
نوشت - (۹۰۷) -

۹ - نواب میر عبدالباقی از مردم یزد است و از اولاد عارف
ربانی شاہ نعمت اللہ ولی است۔ صدارت شاہ اسماعیل صفوی
چندی مغرض بدو شد۔ تعلیق را بس نیکو نوشت (۹۲۰) -

۱۰ - خواجه عتیق منشی از اهل اردو آباد است۔
شاه اسماعیل صفوی ترقی حاصل نمود و تعلیق در زمان
و طغرای فرمین را وی مقن شد و شرح
عاقبت الامر از ملازمت او استعفا جست و در شب
گشت (۹۲۰) -

۱۱ - میرزا محمد حسین ولد میرزا شکرالله اصفهانی است۔ در
عهد شاه طهماسب بزرگ مستوفی الممالک شد و در زمان شاه
اسماعیل ثانی وزیر اعظم - چندی بر نگذشت که روزگارش
واژگون شد و بهند رفت و منشی شد و در خط تعلیق ثانی
درویش بلخی است (۹۲۰) -

۱۲ - مولانا ادھم از اهل ابهر است و از جانب پدر باحمد غزالی
میرسد و از طرف مادر بمالک پیوندد - و چندی منشی شاه
طهماسب بزرگ شد و تعلیق را بدرجہ کمال رسانید و عاقبت
بدست یکی از امرای شاملو مقتول گشت (۹۳۲) -

۱۳ - مولانا ابراهیم از خوشنویسان استراپاد است - او را در خط
تعلیق ثالث خواجه عبدالحی درویش خواندند - چندی در قم
روزگار گذرانید (۹۳۳) -

۱۴ - مولانا سلطان محمود ولد مولانا ابراهیم است - شعر نیز
نیکو گفت و بخانی تخلص نمود - تعلیق را پس نیکو نوشت
(۹۳۳) -

۱۵ - مولانا اسماعیل ولد مولانا ابراهیم است و تعلیق را
نیز به کمال رسانید ، پس از آنکه در خط تعلیق اصفهانی
گشت (۹۳۳) -

۱۶ - میر منصور از مردم استرآباد است و تعلیق را
و روش مولانا درویش را از دست گذرانید

- ۱۷ - میرزا حسین منشی ولد خواجه عنایت الله اصفهانی است - پدر و عمش از سلسله حسن بیگ و حسین بیگ یوزباشی اسخلو منصب وزارت و استیفا داشتند و چون در دار الانشاء کارش بالا نگرفت بهند رفت و خط تعلیق را نیکو نوشت (۹۳۶) -
- ۱۸ - میر قاسم بن میر منصور از مردم استر آباد است - تعلیق را بس نیکو نوشت - چون همایون پادشاه بایران آمد ملازم او شد و بهند رفت و از آن پس ملازمت شاه جلال الدین اکبر خلف او نمود (۹۵۰) -
- ۱۹ - مولانا بهاءالدین حسین مشهدی منشی آستانه مقدسه رضوی گشت و تعلیق را نیکو نوشت و در شمار دیگر اساتیدش آوردند (۹۵۲) -
- ۲۰ - مولانا محمد قاسم بن بهاء الدین تعلیق را مانند پدر نگاشت (۹۵۸) -
- ۲۱ - خواجه نصیر منشی تعلیق را بس نیکو نگاشت (۹۶۲) -
- ۲۲ - میرزا کافی نسبش بخواجه نصیر منتهی میشود و اباً عن جد قاضی آذربایجان بودند - و از اهل شرع - تعلیق و شکسته را نیکو نوشت - شاه طهماسب مهدی بیگ را معزول نمود و او را منشی ساخت و رتبت منادمت نیز یافت (۹۶۹) -
- ۲۳ - خواجه علاءالدین منصور در خط تعلیق استادی ماهر گشت و در بدو حال در خدمت میرزا کافی منشی تحریر دارالانشاء نمود و در حضرت شاه طهماسب بزرگ راه یافت - پس از رحلت شاه طهماسب استیفای ترکمان اختیار کرد و عاقبت در این ولایت انزوا جست (۹۶۹) -

۲۳ - حسین علی بیگ از نواز قورچیان است

ابن شاه قلی بیگ وزیر قورچیان است

نوشت (۹۸۲) -

۲۵ - میرزا قاسم منشی از مردم امتر آباد است - تعلیق

نگاشت و جمع بین الخطوط نمود و دارای کمالات شد

خدمت شاه طهماسب صفوی تقرب تمام یافت (۹۸۵) -

۲۶ - خواجه میرک منشی از سادات کرمان است و منشی شاه

طهماسب بزرگ - تعلیق را نیک نگاشت و در قزوین در گذشت

(۹۸۲) -

۲۷ - قاضی الله بیگ اردوبادی است و نسبش بخواجه نصیر

پیوندد - اسمش قاضی عمادالاسلام است - منشی بود و علم فقه نیز

نیک میدانست و در خط تعلیق و خطوط سته سرآمد روزگار

گشت (۹۸۵) -

۲۸ - موسی بیگ اصلش از ترک است و دارای کمالات شد و

تعلیق را نیکو نوشت و در فن انشاء کمتر مانندش دیده شد

چندی در دفتر شاه طهماسب بزرگ بود، عاقبت وزارت اردبیل

یافت و در آنجا در گذشت (۹۸۵) -

۲۹ - میرزا اشرف جهان ولد قاضی جهان است و تعلیق

صاف نوشت و روش مولانا بلخی را از دست پادشاه

۳۰ - میرزا احمد ولد میرزا عطاءالله میرزای ایلیان است

از جانب شاه طهماسب در آذربایجان

داشت و تعلیق را خوش و شعر

مرشد قلی خان چاوشلو شد - در جنگ تربت بدست برادر زاده خود به تیر تفنگ مقتول گشت (۹۹۰) -

۳۱ - قاضی عبدالله خوافی جامع کمالات بود - تعلیق را بس بامزه و نیک نوشت - نسخ را نیز خوب نوشت - بمجلس اشرف شاه طهماسب برفت و منشی گشت - در حوالی سبزوار درگذشت (۹۹۱) -

۳۲ - خواجه احتیاری منشی از مردم هرات است - تعلیق را بس نازک و صاف نوشت - آثارش فراوان است - مدت سی سال در هرات بانشای سلطان محمد اشتغال داشت و در هرات درگذشت (۹۹۰) -

۳۳ - میرزا محمد بن علی بیگ در دفتر خانه شاه طهماسب بود - دختر زاده خواجه میرک است - در زمان شاه اسماعیل ثانی صفوی منشی الممالک شد - عاقبت الامر وزارت شاه سلطان محمد را دریافت و وزارت شاه عباس ماضی را نیز نمود - و تعلیق را نیک نگاشت و شعر نیز گفت و هنگام مراجعت از خراسان مقتول شد (۹۹۷) -

۳۴ - خواجه ملک محمد منشی از دارالسلطنه هرات است - و نسب بخواجه اختیار منشی هروی رساند و شاگردی خواجه نیز نمود و تعلیق را خوب نوشت - و منشی شاه سلطان محمد گشت - عاقبت در جنگ ترکمان و تکلو با سلطان حمزه میرزا در ساین قلعه ناپدید شد (۹۹۳) -

۳۵ - مولانا میرزا محمد امین منشی نبیره مولانا ادهم منشی است - تعلیق را نیک نگاشت - در دیوان دارالانشای شاه عباس ماضی بسر برد و در قزوین درگذشت (۱۰۰۱) -

- ۳۶ - اسکندر بیگ منشی تعلیق و سیاق را نیکو نگاشت - (۱۰۰۱)
- ۳۷ - روح الله بن میرزا اشرف جهان تعلیق را نیکو نگاشت - (۱۰۰۱)
- ۳۸ - خواجه مجدالدین ابراهیم از مردم شیراز است - دارای کمالات شد و خط تعلیق را نیکو نوشت - یک چند وزارت شاهزاده شهید یافت و در قزوین در گذشت (۱۰۰۳)
- ۳۹ - آقا محمد کاظم خیاط تعلیق را بس نیکو نگاشت (۱۰۰۴)
- ۴۰ - آقا محمد کاظم واله از مردم اصفهان است - تعلیق را صاف نوشت و شعر نیز گفت و ازین روی واله تخلص کرد و بنزاکت طبع و استقامت سلیقه ضرب المثل شد (۱۲۳۲)
- ۴۱ - عبدالفاضل میرزا بن مؤیدالدوله طهماسب میرزا بن محمد علی میرزا بن خاقان خلد آشیان فتح علی شاه قاجار نور الله مضجعه است - تعلیق را در عالم خود نیک نگاشت و شکسته شیرین نوشت و از علوم ادبیه نصیبه داشت (۱۲۸۲)
- ۴۲ - فتح علی خان کاشانی ملک الشعراء خاقان جنت مکان فتح علی شاه قاجار نور الله مضجعه خط تعلیق را نیک نگاشت و شکسته را شیرین تحریر نمود و از صنعت نقاشی بهره وافی داشت - در فنون شعر پارسی کمتر کس در روزگار قرین و انباز - و وی گشت (۱۲۳۵)
- ۴۳ - میرزا لطف علی ابن مهدی کاظم امین الشعراء از مردم آذر بایجان است - خط تعلیق را با دیگر محاط خوش نگاشت و در علوم عربیه و ادبیه سر آمد روزگار نیکو نگاشت (۱۲۹۹)

۲ - میرزا عبدالله خط تعلیق را بدرجه کمال رسانید -
(۱۲۹۹) -

۳ - خوشنویسان خط نستعلیق

۱ - مولانا میرعلی تبریزی واضع خط نستعلیق است و ملقب است بواضع - و تعلیم به پسرش عبدالله داد و سر آمد اهل روزگار بود نخست نسخ نوشت و بکمال رسانید، عاقبت رجوع به نستعلیق نمود و استاد شد (۱۸۵۰) -

۲ - مولانا میر عبدالله بن میر علی تبریزی از پدر خویش تعلیم گرفت و سر آمد روزگار شد و بشکرین قلم اشتهار یافت (۱۸۶۰) -

۳ - مولانا سیمی نیشاپوری ملقب بذوالکرامتین دارای فنون بود - خطوط سبعه را نیکو نگاشت و در فن حل معما بس ماهر گشت و بسرعت کتابت شهره آفاق شد، چنانکه خود گوید :

یکروز بمدح پاکیزه سرشت

سیمی دو هزار شعر گفت و بنوشت

ظهورش در زمان علاءالدوله بن بایسنقر بن میرزا شاهرخ بن امیر تیمور گورکان بود و هر کس از وی سر مشق گرفت بمراتب عالیه نایل گشت - عاقبت بمرض جوع مبتلا شد - چنانکه گویند در یک مجلس در حالت نقاهت پیست من خرما با خستو خورد (۱۸۵۲) -

- ۴ - مولانا جعفر هروی شاگرد میر عبدالرحمن خوارزمی است و تعلیق را نیکو نوشت (۸۶۲) -
- ۵ - مولانا اظہر شاگرد میر عبداللہ است و تعلیق را نیکو نوشت (۸۶۲) -
- ۶ - مولانا عبدالرحمان خوارزمی شاگرد عبداللہ است و تعلیق را خوش نوشت (۸۶۳) -
- ۷ - مولانا عبدالرحیم بن عبدالرحمان خوارزمی معروف بانیس - ازین روی بانیس مشہور شد کہ مصاحب و فریفتہ یعقوب پادشاہ بود - پادشاہ مذکور ہموارہ او را انیس خطاب میکرد - بیشتر خوش نویسان شیراز از شاگردان او بودند (۸۹۲) -
- ۸ - مولانا عبدالکریم بن عبدالرحمان خوارزمی برادر انیس است و مشہور بیادشاہ است و مخطوط بود - از این روی گاہی کتبہ پادشاہ و گاہی کتبہ ذرافہ رقم میکرد - گاہ گاہی شعر نیز میگفت (۸۹۲) -
- ۹ - مولانا شیخ عبداللہ کاتب از مردم ہرات است - قریب چہل و پنج سال در خدمت میر علی شیر بسر برد و در سلک مصنف منسلک شد و نستعلیق و تعلیق را خوش نوشت و خطوط استادان را نیکو شناخت و شعر نیز گفت (۹۰۰) -
- ۱۰ - مولانا ادھم نامش ابراہیم است و ادھم کور اشہار از ہرات از مردم یزد است - از خراسان باصفہان بردند طرف ہرات گفتہ اند :
- کور کاتب شدی زمشق استاد
انقدر مشق کن کہ ہر کس
گفتہ اند :
- (۹۰۱) -

۱۱ - مولانا قاسم شادی شاه از خوشنویسان خراسان است - ویرا
قرین سلطان مجد نور و خندان دانند - از شاگردان خوب و
برگزیده وی میر مجد حسین باخرزی است (۹۰۵) -

۱۲ - حافظ بابا خان نستعلیق را خوش نوشت و عود را نیک
نواخت و زر افشان در کمال خوبی فرمود (۹۰۵) -

۱۳ - مولانا چشمید کتاب دار ابن احمد رومی در هرات نشو و نما
نمود و نستعلیق را خوش نوشت و در فن معما ماهر گشت
(۹۱۵) -

۱۴ - مولانا سلطانه علی مشهدی ملقب بسطان الخطاطین است و
قبلة الكتابش خوانند - سر آمد کتاب روزگار است - در زمان سلطان
حسین میرزای بایقرا بکتابت مشغول شد و رقم کاتب
کاتب السلطانی مینمود - چون شاهی بیگ اوزبک هرات را
گرفت مولانا قطعه نوشت و بدیدن وی رفت و قطعه را با خود
برد - آن جاهل مولانا را پیش خواست و قلم بگرفت و قطعه
را تعلیم داد - مولانا بمشهد مقدس آمد و در آنجا در گذشت (۹۲۶) -

۱۵ - مولانا سلطان محمد خندان شاگرد سلطان علی است و
نستعلیق را خوش نوشت و سر آمد روزگار گشت و از علم شعر
و معما بی بهره نبود - در هرات مدت الحیات بکتابت اشتغال
داشت (۹۳۲) -

۱۶ - مولانا میر محمد حسین از اولاد میر صنایعی باخرزی
است و وزارت سلطان حسین میرزای بایقرا نمود - نستعلیق را
نیک نگاشت و شعر نیز گفت - در عهد شاه طهماسب بزرگ بقزوین آمد -

۱۳ - از وفات شاه طهماسب پسر ابراهیم

و در آنجا در گذشت (۹۲۰)

۱۴ - مولانا میر علی جامی از شاگردان سلطان

را خوش نوشت (۹۳۱) -

۱۵ - مولانا زین الدین محمود از شاگردان سلطان علی

نستعلیق را خوش نوشت (۹۳۶) -

۱۶ - مولانا مجد آپریشمی شاگرد سلطان علی مشهدی است و

شاگردان او شد (۹۳۵) -

۱۷ - مولانا میر علی مشهدی خطاط حسینی ملقب باعداد از

هرات است و در خط اسلوب و قاعده جدید نهاد و از

گوی سبقت ربود - و در کمال صباحت بود و مولانا جامی

از عشاق و خریداران بازار اوست - در اوایل

مولانا زین الدین محمود و چندی در حضرت سلطان علی

تعلیم گرفت و یکچند روز هرات زیست نمود و از آنجا

رفت و گذشت (۹۳۰) -

۱۸ - میر باقر ملقب بذوالکمالین پدر میر علی مشهدی است

را نیک نگاشت و حق تعلیم به پسر خویش میر علی

داشت (۹۲۰) -

۱۹ - خواجه محمود بن خواجه اسحق شهبانی از شاگردان

است - پایه خط را بجای رسانید که در خط

ریحان نهادند - یکچند سفر بخارا کرد و از آنجا

شتافت و توطن ساخت شعر میگفت و

می نواخت (۹۳۰) -

مجلس عالی در کتب استلطا
تاریخ اسلام
تاریخ ایران
تاریخ جهان
تاریخ العرب
تاریخ هند
تاریخ چین
تاریخ یونان
تاریخ روم
تاریخ مصر
تاریخ قسطنطنیه
تاریخ روسیه
تاریخ انگلیس
تاریخ فرانسه
تاریخ ایتالیا
تاریخ اسپانیا
تاریخ پرتغال
تاریخ ناپل
تاریخ سیسیل
تاریخ صقلیه
تاریخ الجزایر
تاریخ تونس
تاریخ مراکش
تاریخ الجزائر
تاریخ مصر
تاریخ قسطنطنیه
تاریخ روسیه
تاریخ انگلیس
تاریخ فرانسه
تاریخ ایتالیا
تاریخ اسپانیا
تاریخ پرتغال
تاریخ ناپل
تاریخ سیسیل
تاریخ صقلیه
تاریخ الجزایر
تاریخ تونس
تاریخ مراکش
تاریخ الجزائر

۱۱۵۴۴

ای شرف کو مرادیم تو

خداوندی است که
وارست و بوی
دلکش و موم
چون طایفه ای
که در ایران
المعین

روشنی دیده عالم

۱۱۵۴۶

شماره (۶)

۲۳ - مولانا سلطان محمد بن مولانا نور الله که بسطان محمد نور اشتهار یافت از شاگردان برگزیده سلطان علی مشهدی است و از کتاب هرات است - نستعلیق خفی را نازک و لطیف نگاشت (۹۳۵) -

۲۴ - میر عبدالوهاب از جمله سادات حسینی مشهد مقدس است و دخترزاده سلطان علی - بس صاف و نازک نوشت (۹۳۵) -

۲۵ - مولانا عبدی نیشاپوری نستعلیق را نیک نوشت و در فن کتابت بی کفو بود خدمت طهماسب بزرگ را ادراک کرد و شعر نیز میگفت - از شاگردان میر باقر هروی والد میر علی است (۹۶۸) -

۲۶ - میر محمد حسین اسفراپنی ملقب بذره است و از شاگردان خواجه محمود بن خواجه اسحاق شهبانی - نستعلیق را خوش نوشت (۹۶۸) -

۲۷ - دوست محمد از مردم هرات است - شاگرد مولانا قاسم شادی شاه است - نستعلیق نیک نوشت و شاه طهماسب بزرگ با او تلمظ می فرمود (۹۶۸) -

۲۸ - مولانا رستم علی خواهرزاده استاد نقاش است - نستعلیق را نیک نوشت - در کتابخانه بهرام میرزای پسر شاه طهماسب بود - پس از وفات شاهزاده هفت سال در کتابخانه پسرش سلطان ابراهیم در مشهد مقدس بود و در آنجا در گذشت (۹۷۰) -

۲۹ - مالک دیلمی از شاگردان میر علی است - هر چند بدیلمی اشتهار یافت ، لکن از مردم قزوین است - در بدو حال خدمت

والد خود امیر بحر خط نسخ و ثلث را تعلیم داد و خطوط سته را نیک نگاشت و خط نسخ را چون یاقوت نوشت عاقبت بخط نستعلیق پرداخت - در آنخط مرآمد روزگار گشت و فضلی به کمال داشت - روزگاری در اردوی شاه طهماسب بزرگ بسر برد و بر حسب امر شاه طهماسب بقزوین آمد و در آنجا در گذشت (۹۶۹) -

۳۰ - مولانا محب علی ابراهیمی ابن مولانا رستم علی است - جلی و خفی را نیک نگاشت - ازین روی ابراهیمی لقب کرد که کاتب سلطان ابراهیم میرزا گشت - در قزوین در گذشت و بمشهد مقدس مدفون گشت (۹۷۲) -

۳۱ - مولانا شاه محمود زرین قلم نیشابوری است - خواهرزاده مولانا عبدی و شاگرد اوست - مشهور است که مولانا در حال غضب بشاه محمود میگفت : ای بدبخت جهد بکن اگر مانند من نتوانی نوشت چون آن سلطان علیک و میر علیک توانی نگاشت - در ارض اقدس در گذشت (۹۷۲) -

۳۲ - مولانا سلیم کاتب از غلام زاده های میر جمال الدین صدر استرآباد است - پدرش حبشی است - وی را قرین سلطان محمد نور دانسته اند - شعر نیزگفت - در مشهد مقدس در گذشت (۹۷۵) -

۳۳ - حافظ کمال الدین حسین واحدالعین از مردم هرات است و خطوط سته را خوش نوشت - در خط تعلیق سرآمد روزگار شد - از خراسان بعراق آمد - در قم یکچند توقف جست - در عهد شاه طهماسب در مشهد در گذشت (۹۷۶) -

۳۴ - شاه محمد مشهدی کاتب شاگرد مولانا سلیم است - پدرش از خراسان بود - شعر نیز میگفت و واثقی تخلص میکرد (۹۷۶) -

- ۳۵ - مولانا پارسا از کاتبهای هرات است۔ خفی را بس لطیف نگاشت۔
شعر هم گفت (۹۸۰) -
- ۳۶ - مولانا کمال الدین محمود رفیقی از مردم هرات است۔ نستعلیق
را خوش نوشت و شعر نیز میگفت (۹۷۸) -
- ۳۷ - مولانا عبدالهادی قزوینی برادر زن مولانا مالک است - در
خدمت مولانا کسب علوم کرد و در موسیقی و ریاضی نظیر
نداشت - شعر نیز بگفت - در قزوین در گذشت (۹۷۶) -
- ۳۸ - مولانا محمد امین مشهدی شاگرد شاه مجد است -
نستعلیق را خوش نوشت و بس صاحب جمال بود - شاه مجد
را کمال رغبت با وی بود۔ عاقبت الامر بهند رفت (۹۷۸) -
- ۳۹ - مولانا عیشی از مردم هرات است - نستعلیق را نیک نگاشت -
از هرات بمشهد مقدس سفر کرد و از آن جا در کتابخانه
سلطان ابراهیم میرزا بکتابت اشتغال یافت - شعر نیز میگفت
و در ارض اقدس در گذشت (۹۸۰) -
- ۴۰ - مولانا محمد حسین ملقب بمهین استاد ولد مولانا عنایت الله
تبریزی است - نستعلیق را نیک نوشت و بمشهد مقدس رفت و
در عهد شاه اسماعیل ثانی جلوه نمود - از میرزا سید احمد مشهدی
تعلیم گرفت (۹۸۰) -
- ۴۱ - مولانا یاری نستعلیق را خوش نوشت چه جلی و چه خفی - از
کاتبهای هرات است و هیچ گاه از هرات خارج نشد - شعر نیز
گفت (۹۸۰) -
- ۴۲ - میر صفی از مردم نیشاپور است و خط نستعلیق را نیکو
نگاشت (۹۸۱) -

۳۳ - عیسی بیگ بن شاطر مجد شاطر شاه اسماعیل لاری در
رکاب دار شاه طهماسب بزرگ بود - نستعلیق را چون در
بعد از رحلت شاه طهماسب متولی امامزاده کاخ شد در دارالاحکام
در گذشت (۹۸۱) -

۳۴ - میرزا محمود ولد خواجه قباح است - جراح خاصه شاه
طهماسب بود - چون در اوایل حال سفرهچی شاه نعمت الله
بود شاه مذکور اغلب اوقات بساختن مرقع اشتغال داشت -
میرزا محمود نیز مشقی میکرد و شاه را خوش آمد و در مقام
ترقی او بر آمد و نستعلیق را به کمال رسانید (۹۸۳) -

۳۵ - مولانا مجنون بن رفیقی چپ نویس از مردم هرات است - نستعلیق
را خوب نوشت و اختراع خطی از خود نمود که از برگشت
کلمات آن صورت انسان یا حیوان نمودار میگشت - شعر هم
می گفت و مجنون تخلص میکرد (۹۸۳) -

۳۶ - مولانا علی رضا از شاگردان میر احمد استاد است - نستعلیق
را بس نیکو نوشت و پس از میر احمد در مشهد مقدس در
گذشت (۹۸۶) -

۳۷ - مولانا عبدالله شیرازی اگرچه در خط نستعلیق خوش نویس
نبود لکن کتاب را بس نازک و پاکیزه می کرد - شاه طهماسب
بزرگ او را از شیراز بقزوین آورد و کاتب اسرارش نمود - در
قزوین در گذشت (۹۸۳) -

۳۸ - ملا غیاث الدین مجد سبزواری از شاگردان میرزا سید احمد
مشهدی است - خط نستعلیق را خوش نوشت و از
بهره کافی داشت (۹۸۵)

۴۹ - سلطان ابراهیم میرزا بن بهرام میرزا پسر شاه اسماعیل است - خط نستعلیق را بدرجه کمال رسانید و از اغلب علوم بهره مند گشت و شعر نیکو فرموده و جاهی تخلص کرد و در قزوین بقتل آمد و در مشهد مقدس مدفون گشت - و شرف مصاهرت عمه تاجدار شاه طهماسب را دریافت و بحکومت مشهد مقدس و دیگر ولایات مامور شد - چون اسماعیل میرزا بر اورنگ سلطنت نشست وی را در قزوین آورد - گویند در اغلب علوم مهارت داشت (۹۸۸) -

۵۰ - میرزا سید احمد استاد از سادات حسینی است و ملقب است بغزال العین از مردم مشهد مقدس است - بهرات رفت و میر علی را دریافت و شاگردی نمود و از خط نستعلیق کامل شد - و به حجاز رفت و از آنجا باز گشت بعراق و آذربایجان کرد - و شاه طهماسب بزرگ را بمجلس راه یافت و ملازم رکاب شد و در مازندران درگذشت (۹۸۵) -

۵۱ - میر محمود از سادات سبزوار است - همواره در مجلس شاه طهماسب بزرگ در آمد و اعتبار فراوان در حضرت وی یافت و خط نستعلیق را خوش و با مزه نوشت (۹۸۴) -

۵۲ - مولانا محمد رضای چرخ تاب از مردم مشهد است و شاگرد میر سید احمد - از مشهد مقدس به یزد رفت و در آنجا توطن جست - و نستعلیق را خوش و با مزه نوشت (۹۹۲) -

۵۳ - میر معزالدین محمد از سادات حسینی کاشان است - پس فانی و لاابالی بود - نستعلیق خفی و جلی را نیک نوشت و شعر نیز

- می گفت - در کاشان در گذشت (۹۹۵) -
- ۵۳ - محمد زمان کرمانی در تبریز نشو و نما کرد و ...
را بس نیکو نوشت (۹۹۳) -
- ۵۵ - پادشاه مقلب بر رئیس الرؤساء و از مردم اصفهان است و ...
شاگردان میر علی مشهدی است - نستعلیق را خوش نوشت
و در فن کتابت شهره آفاق گشت و در بغداد در گذشت (۹۹۶) -
- ۵۶ - مولانا حسنعلی شاگرد میر احمد حسینی است و نستعلیق
را خوش نوشت - پس از رحلت میر احمد بهرات رفت و
ازانجا به نیشابور شد و ازانجا بعراق آمد و ازانجا
بعثبات عالیات شتافت - چهار سال در بغداد عمر گذرانید
و ازانجا بعزم زیارت حرمین شریفین به حجاز رفت و در
آنجا در گذشت (۱۰۰۳) -
- ۵۷ - پیساری از مردم اسلامبول است و نستعلیق را بدرجه کمال
رسانید (۱۱۰۰) -
- ۵۸ - میر وحید الدین در آوایل مشق تعلیق نمود - ازان پس به
نستعلیق پرداخت و خوب نگاشت - از سلطان ابراهیم میرزا تعلیم
گرفت و بعد ازان از میر سید احمد مشهدی تعلیم میگرفت و
نستعلیق را نیکو نوشت و شعر می گفت - در قم در گذشت (۱۰۰۴) -
- ۵۹ - مولانا محمد شریف از بزرگ زادگان اعراب است - نستعلیق
جلی و خفی را نیک نوشت - از صنعت حکاکی بهره وانی داشت
از شجاعت نیز (۱۰۰۶) -
- ۶۰ - میر صدر الدین مجد بن میرزا اشرف جهان قزوینی است
مولانا مالک بود - موسیقی و ادب را نیک آموخت

زمان شاه عباس ماضی جلوه نمود و هنگامی که عازم خراسان بود در بسطام در گذشت (۱۰۰۷) -

۶۱ - میر خلیل الله برادر زاده میر محمد حسین است مشهور بقلندر - نستعلیق را کامل کرد و در قطعه نویسی و نزاکت گوی سبقت از بیشتر نویسندگان ربود - از شاگردان میر سید احمد مشهدی است - تعلیم از وی گرفت و شاه طهماسب بزرگ را هنگامی که در مشهد مقدس متوقف بود تعلیم داد و در رکابش بعراق آمد و از قزوین بکاشان و از آنجا به هندوستان رفت (۱۰۲۲) -

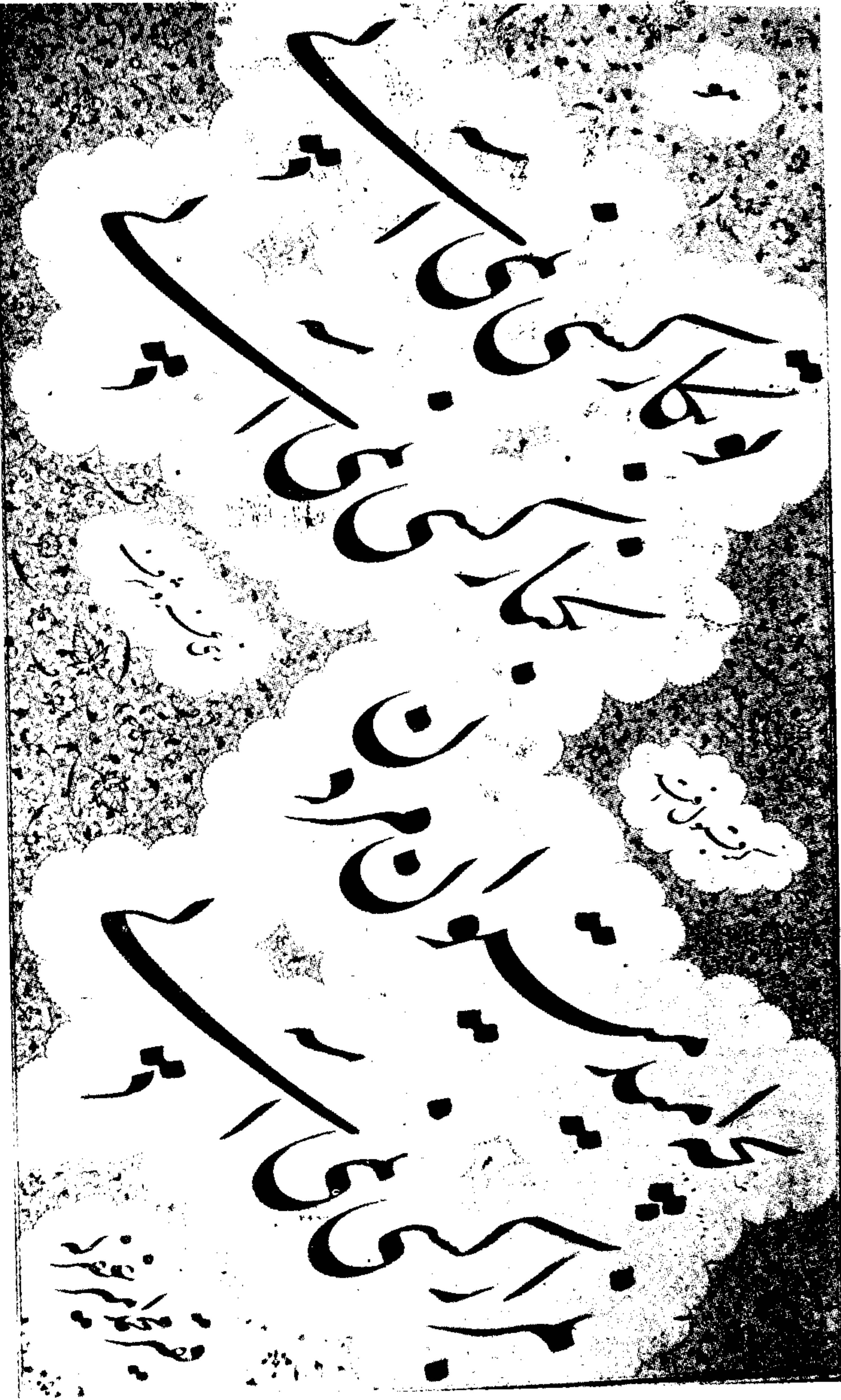
۶۲ - میرزا صالح خاتون آبادی (۱۰۲۶) -

۶۳ - رشیدای دیلمی نستعلیق را خوب نوشت (۱۰۲۴) -

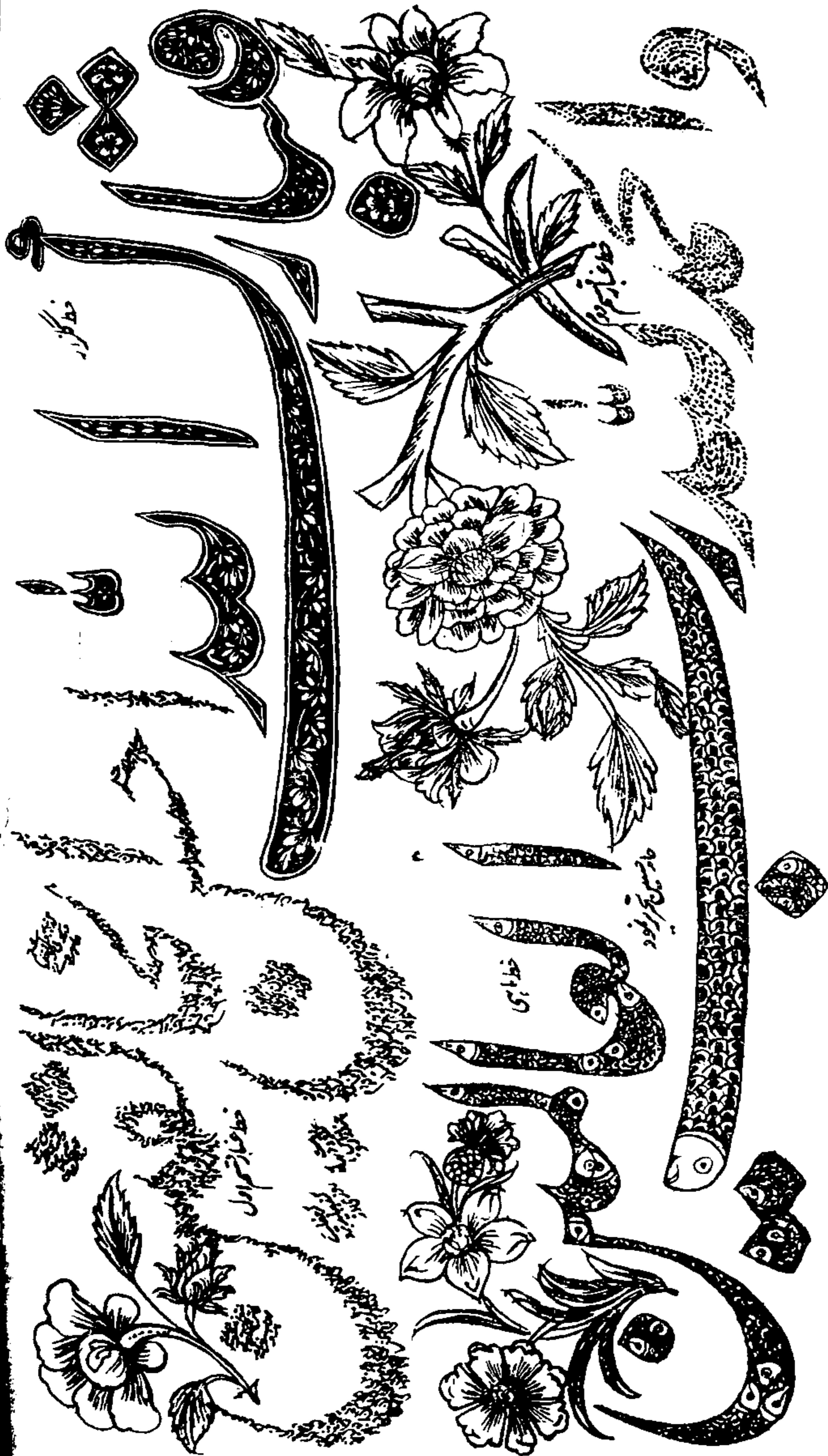
۶۴ - جناب میر عماد بن ابراهیم السیفی القزوینی ملقب بعماد الملک از سادات قزوین است - نستعلیق خفی و جلی را چنان نوشت که نویسندگان روزگار را توان همسری دیگر با او نماید - یکچند به حجاز رفت و بسمنان مراجعت فرمود و یکچند در کتابخانه فرهاد خانلو بسر برد و از آنجا بقزوین بازگشت فرمود - استاد مقصود مسگر او را از اهل تسنن دانست و در قزوین شهیدش ساخت (۱۰۲۴) -

۶۵ - درویش عبدی مولوی از مردم بخارا است - در دارالسلطنه اصفهان ادراک خدمت جناب میر عماد نمود و خط نستعلیق را کامل نمود و از آنجا بقستنطنیه شد و در سلک مشایخ طریقت مولوی که نسب بجلال الدین رومی سازند منسلک شد - و این درویش عبدی اول کسی است که نستعلیق را در ممالک روم منتشر ساخت (۱۰۵۷) -

- ۶۶ - ملا فایقی نستعلیق را خوب نوشت (۱۰۲۵) -
- ۶۷ - عبدالجبار نستعلیق را خوب نوشت (۱۰۲۳) -
- ۶۸ - ابوالفتح انجو (۱۰۲۳) -
- ۶۹ - یحیی دیلمی (۱۰۲۳) -
- ۷۰ - محمد تقی بیگ دوات دار (۱۰۲۳) -
- ۷۱ - میرزا سید علی پسر میرزا مقیم پرورش از سادات است -
نستعلیق را نیکو نوشت و شعر می سرود و از اصفهان نزد پادشاه
هند رفت (۱۰۲۳) -
- ۷۲ - مولانا مالک قمی خط نستعلیق را نیک نگاشت چه جلی و
چه خفی و در قم بدرویشی و کتابت روز گذراند (۱۰۲۷) -
- ۷۳ - حسن خان شاملو نستعلیق را خوش نوشت (۱۰۲۳) -
- ۷۴ - مولانا محمد امین عقیلی از شاگردان مولانا محمد حسین تبریزی است
از اولاد عقیل است - نستعلیق جلی و خفی را نیک نوشت - بکجه
کتابدار رستم خان شاملو بود و شعر ترکی نیکو گفت
(۱۰۲۸) -
- ۷۵ - مولانا میر حسین تبریزی خط نستعلیق را جلی و خفی نیک
نگاشت و شعر نیز نیکو گفت و سهوی نخلص کرد - از تبریز
بکشان رفت و قریب دوازده سال توقف جست عاقبت
رفت (۱۰۲۸) -
- ۷۶ - مولانا یاقر کاشی الاصل است - نستعلیق جلی و خفی را نیک
نگاشت (۱۰۶۳) -
- ۷۷ - میر ابراهیم بن میر عماد شمس السان اصل از تبریز است -

شماره (۲)

را نیک نوشت و تعلیم از پدر خویش گرفت و از قزوین پس
از قتل میر عماد بخراسان رفت (۱۰۳۵) -

۷۸ - گوهرشاد بنت میر عماد خط نستعلیق را چون پدر خویش
میر عماد نوشت و از پس قتل پدر باصفهان رفت و در آنجا در
گذشت (۱۰۳۸) -

۷۹ میر رشیدای قزوینی خواهرزاده میر عماد ملقب بخلیفه اعظم
است - خط نستعلیق را نیک نوشت و از خط نسخ و قریب
و تعلیق و ثلث و رقاع بهره کافی داشت و پس از قتل
میر عماد به هندوستان رفت و از آنجا بکشیر شتافت و در
آنجا در گذشت (۱۰۳۸) -

۸۰ - میر عبدالرزاق خواهرزاده میر عماد ملقب بزبده آفاق
است - نستعلیق را خوش نوشت و لحنی بس نیکو
داشت (۱۰۶۰) -

۸۱ - میر یحیی خواهرزاده میر عماد ملقب بمحی الکتاب است -
در خط نستعلیق سرآمد روزگار گشت و شاه عباس ویرا
ملقب به میرثانی فرمود - و تعلیم از خال خویش میر عماد
گرفت و روش میر علی استاد را از دست نگذاشت (۱۰۵۰) -

۸۲ - میر محمد عالی داماد میر عماد ملقب بخدیو الخطاطین است
و شوی گوهر شاد صبیبه میر عماد است - خط نستعلیق را
بدرجه کمال رسانید و شعر نیز گفت و از الغاز و معنیات
بخبر نبود - در قزوین در گذشت (۱۰۵۰) -

میر محمد امین نواده میر عماد است - ملقب بداناست خط
نستعلیق را خوش نوشت (۱۰۷۷) -

۸۳ - میرزا ذور ولد صدر الشریعه اصفهانی ملقب بمشکن قلم
شاگردان میر عماد است و شاه عباس ویرا بمشکن قلم ملقب
ساخت و ملازم خویشتن نمود (۱۰۷۰) -

۸۵ - مهرباب بیگ قزوینی ملقب بقبله الکتاب شاگرد میر عماد
است - نستعلیق را بسی نیکو نوشت و اخذ شیوه از خط
سلطان علی نمود - در اصفهان در گذشت (۱۰۶۱) -

۸۶ - مولانا علیرضای تبریزی عباسی در تلو خوش نویسان خط
ثلث و نسخ نام وی مذکور شد - چون دارای خطوط مته گشت
بمشق نستعلیق پرداخت و نیکو نگاشت - و در خط نستعلیق از
شاگردان ملا محمد حسین تبریزی است و ملازم فرهاد خان گشت -
شاه عباس او را با خود داشت و ملازم خویشش ساخت شعر
نیز نیکو گفت (۱۰۲۹) -

۸۷ - مولانا شمس الدین محمد از مردم بسطام است - از میر سید احمد
مشهدی تعلیم گرفت و کتابت نستعلیق را استادی ماهر شد
و در کتابخانه شاه عباس بکتابت اشتغال یافت (۱۰۳۲) -

۸۸ - حکیم بن شمس اباً عن جد از اطبای دربار سلطنت بود -
شاه عباس بزرگ او را اخراج کرد - مدت دو سال در کاشان
روزگار بسر برد و ازانجا بمشهد مقدس رفت و ازانجا بهندوستان
شتافت (۱۰۳۰) -

۸۹ - ملا بدیع الزمان ملقب به نیک نگار پسر ملا علیرضای
تبریزی عباسی است - خط نستعلیق را خوش نوشت و از خط
نسخ بهره کافی داشت و در علوم حکمه اسنادی

Marfat.com

و هموار ملازمت خدمت شاه عباس داشت (۱۰۳۵) -

۹۰ - مولانا نعمت الله از مقربان زهادی مشهد مقدس است - از
میر سید احمد مشهدی تعلیم گرفت و از مشهد مقدس بقزوین
آمد و از علیرضای تبریزی تعلیم گرفت - چون شاه عباس بزرگ
مشهد را تسخیر نمود معاودت بمشهد کرد و نستعلیق را نیک
نگاشت (۱۰۳۸) -

۹۱ - مولانا سلطان حسین شاگرد میر محمد حسین باخرزی است - جلی و
خفی را نیک نوشت و از خراسان بعراق آمد و در سلک کتاب
فرهاد خان منسلک شد (۱۰۳۴) -

۹۲ - محمد شفیع نستعلیق را نیکو نوشت (۱۱۲۰) -

۹۳ - میرزا عیسی نستعلیق را خوش نوشت (۱۱۲۰) -

۹۴ - میرزا صالح از مردم اصفهان است و متخصص بعرفان - نستعلیق
را بس خوش نوشت (۱۱۳۰) -

۹۵ - محمد یساری اسلامبولی جلی و خفی نستعلیق را نیک نوشت -
چون از جانب راست بی نصیب بود از دست چپ نگاشت -
ازین روی به یساری ملقب شد (۱۰۵۹) -

۹۶ - شیخ الاسلام ولی الدین آفندی ابن مصطفی آقای صولا قباشی
از علمای مملکت روم است - نستعلیق را خوش نوشت و شکسته
را نیک نگاشت (۱۱۷۳) -

۹۷ - محمود چلبی از مردم اسلامبول است - تعلیم خط را از
درویش عبدی گرفت و نستعلیق را خوش نوشت و بر رواج
خط نستعلیق در اسلامبول بر افزود (۱۰۵۹) -

۹۸ - سیاه احمد چلبی از مردم اسلامبول است - تعلیم از محمود

- چلبی گرفت و نستعلیق را خوش نوشت (۱۰۹۹) -
- ۹۹ - طورمش زاده از مردم اسلامبول است - تعلیم از میاں احمد چلبی گرفت و نستعلیق را خوش نوشت (۱۰۲۹) -
- ۱۰۰ - کاتب زاده محمد رفیع آفندی از مردم اسلامبول است - نستعلیق را خوش نوشت چه جلی و چه خفی و طورمش زاده آفندی تعلیم گرفت و از علوم بهره کافی داشت (۱۱۸۳) -
- ۱۰۱ - اسمعیل رفیق آفندی از مردم اسلامبول است - از کاتب زاده محمد رفیع آفندی تعلیم گرفت و نستعلیق را خوش نوشت (۱۱۷۰) -
- ۱۰۲ - دده زاده محمد آفندی از مردم اسلامبول است - از اسماعیل رفیق آفندی تعلیم گرفت و نستعلیق را نیکو نگاشت (۱۱۷۳) -

۵ - ذکر اسامی متاخرین از خوشنویسان نستعلیق

- ۱ - مصطفی بیگ مینا ساز گرجی الاصل نستعلیق را نیک نوشت (۱۲۰۰) -
- ۲ - آقا مهدی طهرانی نستعلیق را بس محکم نگاشت و کتبه را کمتر کس چون وی نوشت (۱۲۲۳) -
- ۳ - میرزا محمد حسین کورکنانی نستعلیق را بسی خوش نوشت (۱۲۱۳) -
- ۴ - شیخ عبدالقادر از مردم اسلامبول است - نستعلیق را نیک نگاشت و شکسته را خوش نوشت و از علوم بهره وافق داشت و شعر نیز گفت - و خط نستعلیق را از میرزا محمد علی قزاقی قرایی تعلیم گرفت (۱۲۷۰) -

۵ - سید محمد طاهر ملقب بمنیف آفندی ابن عبد النافع از مردم عین تاب که شهری است از ممالک روم نستعلیق را خوش نوشت و تعلیم از میرزا محمد علی سنگلاخ قرایی گرفت و از علوم عربیت و ادبیت بهره‌وفانی داشت (۱۲۷۰).

۶ - عرب زاده محمد سعد الله آفندی از مردم اسلامبول است - تعلیم از محمد یساری گرفت و نستعلیق را خوش نوشت (۱۲۵۷).

۷ - یساری زاده مصطفی عزت آفندی فرزند محمد سعد الله آفندی است - از مردم اسلامبول است - نستعلیق را خوش نوشت - تعلیم از پدر خویش محمد سعد الله آفندی گرفت (۱۲۶۵).

۸ - میرزا تقی صفوی خط نستعلیق را نیکو نوشت (۱۲۳۰) -

۹ - آقا محمد باقر سموری اصفهانی خط نستعلیق را خوش نگاشت (۱۲۳۲) -

۱۰ - میرزا زین العابدین خان بن محمد حسین خان کاشی خط نستعلیق را از اساتید سلف هیچ کمتر نوشت و یکوقت وزارت شیراز یافت (۱۲۳۲) -

۱۱ - میرزا خاندانر پند بینی منشی الممالک خاقان خلد آشیان فتح علی شاه قاجار انار الله برهانه است - نستعلیق را خوش نوشت و شکسته را نیز نیکو نگاشت (۱۲۵۰) -

۱۲ - میرزا لطف الله کاتب اصفهانی کتابت نستعلیق را خوش نگاشت (۱۲۳۵) -

- ۱۳ - آقا فتح علی بیگ شیرزای خط نستعلیق را خوش و محکم نوشت (۱۲۶۹) -
- ۱۴ - آقا سید علی طهرانی معروف بحکاک نستعلیق را نیکو و محکم نوشت و در فن حکاکی مهارت کامل داشت (۱۲۷۵) -
- ۱۵ - میرزا رضی آذربایجانی نستعلیق را بس با مزه و ملیح نوشت و تحریر شکسته را کمتر کس بشیرینی او نگاشت - و در دربار خاقان مبرور فتح علی شاه قاجار السبه الله حلال التور بمنصب وزارت وظایف مفتحز گشت (۱۲۳۲) -
- ۱۶ - حاجی مصطفی عزت آفندی از مردم اسلامبول است - خط نستعلیق را از یساری زاده گرفت و جلی و خفی را نیک نگاشت و از خط ثلث و نسخ بهره وانی داشت (۱۲۶۵) -
- ۱۷ - بیگ زاده مصطفی صدرالدین بیگ از مردم اسلامبول است - و از یساری زاده تعلیم گرفت و نستعلیق را خوش نوشت (۱۲۶۵) -
- ۱۸ - میرزا حسن اصفهانی نستعلیق را نیک نگاشت و تحریر شکسته را مانند میرزا رضی آذربایجانی نمود (۱۲۷۰) -
- ۱۹ - میرزا اقدسی خراسانی خواهر زاده میرزا محمد علی قرایی سنگلاخ نستعلیق را نیک نوشت - از شکسته بهره کافی داشت و شعر گفت و در اسفراین در گذشت (۱۲۷۰) -
- ۲۰ - علی نقی خان کرمانشاهانی خط نستعلیق را خوش نگاشت و از خط شکسته بهره وانی برداشت و شعر نیز گفت (۱۲۷۰) -
- ۲۱ - حسین قلی خان کرمانشاهانی برادر علی نقی خان کرمانشاهانی

نستعلیق را خوش نوشت و شکسته را پاکیزه نگاشت و شعر
نیز گفت (۱۲۷۰) -

۲۲ - میرزا محمد بروجردی خط نستعلیق را بس محکم نوشت
و شکسته را درست نوشت و شعر نیز گفت (۱۲۴۰) -

۲۳ - میرزا سلیم قوچانی نستعلیق را محکم و خوب نوشت - و شعر
نیز گفت (۱۲۵۰) -

۲۴ - میرزا ابوالقاسم مشهدی مستونی آستان مقدس رضوی سلام
الله علیه است - نستعلیق را نیک نوشت و شکسته را خوش
نگاشت و شعر نیز گفت (۱۲۶۰) -

۲۵ - ملک پاشا زاده علی حیدر بیگ از مردم اسلامبول است -
نستعلیق را نیک نگاشت و تعلیم از یساری زاده گرفت و
یکچند شاگردی میرزا محمد علی سنگلاخ کرد (۱۲۶۵) -

شیخ عبدالقادر رسیم آفندی از مردم اسلامبول است - از
شاگردان محمد سعد الله آفندی است - جلی و خفی نستعلیق را نیک
نگاشت و یکچند در خدمت میرزا محمد علی سنگلاخ را نورد و
مشق گرفت (۱۲۶۵) -

۲۶ - حاجی محمد زکی از مردم اسلامبول است - نستعلیق را
نیک نوشت و تعلیم از سه استاد یعنی صدرالدین بیگ و
میرزا محمد علی سنگلاخ گرفت (۱۲۶۵) -

۲۷ - بیگ بازاری محمد ضیاءالدین آفندی از مردم اسلامبول است
و از شاگردان حاجی محمد زکی دده نستعلیق را نیک نوشت
(۱۲۷۰) -

۲۸ - میرزا عبداللطیف لاریجانی نستعلیق را خوش نگاشت (۱۲۳۵) -

۲۹ - آقا محمد باقر محمد حسین خان کاشی نستعلیق را خوش نگاشت (۱۲۵۸) -

۳۰ - میرزا زین العابدین بن محمد علی خان کاشی برادر زاده فتح علی خان ملک الشعرا است - بمنصب استیفای خاقان در مکان فتح علی شاه قاجار مفتخر بود - نستعلیق را کمتر از میر عماد ننگاشت و خط سیاق را چنین نوشت که اثر ادبی سر مشق اهالی سیاق و حساب شد - و شکسته را نیز نیکو نوشت (۱۲۵۱) -

۳۱ - میرزا محمد لواسانی نستعلیق را خوش نگاشت (۱۲۶۹) -

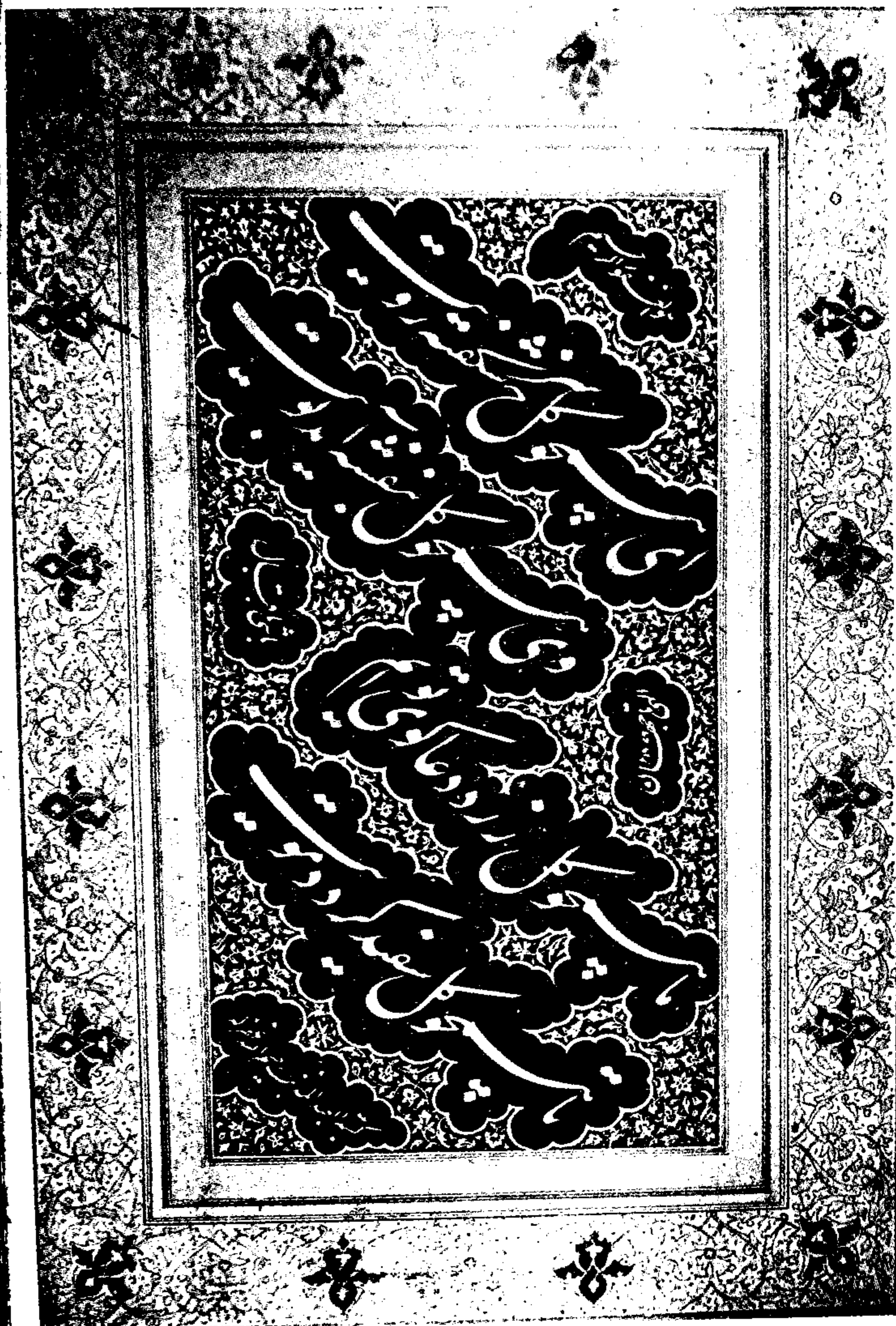
۳۲ - میرزا محمد حسین کاتب سلطانی طهرانی نستعلیق را خوش نگاشت (۱۲۶۹) -

۳۳ - میرزا اسد الله شیرازی نستعلیق را در عصر خود سرآمد شد (۱۲۶۹) -

۳۴ - احمد خان بن عبدالحسین خان بن حاجی محمد حسین خان بن صدر اعظم اصفهانی نستعلیق خفی را کمتر کسی بدان شیرازی و صفائی و نازکی نوشت - شعر نیز گفت و صنعت نقلی و کلامی در علوم ادبیه مهارتی تمام بدست آورد (۱۲۶۹) -

۳۵ - میرزا ابزاهیم خان بن میرزا محمد علی اصفهانی از اصحاب صدر اعظم مردم امتیاز است - خط نستعلیق را به کمال کمال نگاشت و از علوم ادبیه بهره کالی داشت -

وہابیہ
انجمن
تلاش
درست
انجمن
تلاش
درست
انجمن
تلاش
درست

- ۳۶ - آقا نصر الله تاجر همدانی نستعلیق را نیک نگاشت (۹۲۸۰) -
- ۳۷ - حاجی میرزا باقر کاشانی (۱۲۵۵) -
- ۳۸ - میرزا هاشم همدانی نستعلیق را نیک نوشت و از شکسته بهره‌ وانی داشت و شعر نیز گفت و از علوم ادبیه بی‌خبر نبود (۱۲۳۰) -
- ۳۹ - میرزا مهدی تبریزی نستعلیق را با مزه نوشت و تحریر شکسته را با مزه نمود و شعر نیز گفت (۱۲۵۰) -
- ۴۰ - مهدی قلیخان خوانی نستعلیق را محکم نوشت و تحریر شکسته را با مزه نمود و شعر نیز گفت (۱۲۷۰) -
- ۴۱ - مولانا عبدالرحمان هروی ملقب باخوندزاده نستعلیق را خوش نوشت و در شکسته بهره‌ وانی داشت و شعر نیز گفت (۱۲۷۰) -
- ۴۲ - میرزا محسن آشتیانی از اشراف و اعظام مردم آشتیان است - خط نستعلیق را بس محکم نوشت - در علم انشاء و املا مهارتی تمام داشت (۱۲۷۰) -
- ۴۳ - میرزا رحیم بن میرزا حسن اصفهانی کتابت نستعلیق را کمتر کس بان اقتدار نمود - روزی یک هزار بیت تحریر کرد - راقم حروف را اندر خزینه خاطر گویا ودیعه است که در شهر رمضان المبارک در هجده روز سی هزار بیت کتابت نستعلیق نوشت و خوش نگاشت (۱۲۷۳) -
- ۴۴ - حاجی میرزا ابوالفضل بن حاجی میرزا فضل الله ساوجی خط نستعلیق را جلی و خفی نیک نگاشت - شکسته خوب تحریر نمود - در کتابت مهارت داشت شعر نیز گفت و از علوم ادبیه بهره‌ کافی داشت (۱۲۹۰) -

۳۵ - حاجی میرزا صادق خان بن حاجی میرزا باقر کاشی نستعلیق جلی را نیک نوشت و تحریر شکسته را با مزه کرد و اغلب از جانب دولت علیہ ایران بکارگذاری و کارپردازی سرحدات ماموریت داشت (۱۲۸۲) -

۳۶ - میرزا محمد حسین فراشباشی ظہرائی نستعلیق را خوش نوشت (۱۲۶۹) -

۳۷ - محمود خان ملک الشعراء سلطان السلاطین اعلیٰ حضرت ناصر الدین شاه قاجار خلد اللہ ملکہ است - ابن محمد حسین خان ملک الشعراء ابن فتح علی خان ملک الشعراء است - نستعلیق را کمتر از اماتید سلف ننوشت و شکسته را نیز استادی ماهر گشت و شعر چون متقدمین گفت - و در علوم ادبیه و عربیہ و معارف کفو و نظیری نداشت - و در صنعت نقاشی و دور نما سازی چون وی دیدہ نشد - در قوہ حافظہ ضرب المثل شد (۱۲۹۰) -

۳۸ - میرزا محمد علی سنگلاخ خراسانی قرایی نستعلیق را بس محکم نوشت و شعر گفت - و از علوم بی بهره نماند و در لغت یطدی ولی داشت (۱۲۸۷) -

۳۹ - میرزا عبدالغفار خان صدیق الملک نیابت وزارت امور خارجه داشت - و بہ اللہ باشی گری حضرت ولی عهد کیوان سہد دولت مفتخر گشت - نستعلیق را سر آمد عهد خود شد و از علوم بہرہ کافی داشت و در تبریز در گذشت (۱۲۹۰) -

- ۵۰ - میرزا رضای نامه نگار (۱۲۷۵) -
- ۵۱ - میرزا محمد حسین بن میرزا محمد تقی کاشانی (۱۲۸۷) -
- ۵۲ - میرزا عبدالرحیم سیمرسی از مردم اصفهان است - نستعلیق را نیک نوشت و شکسته را خوش نگاشت و از علوم بهره وافی داشت (۱۲۸۰) -
- ۵۳ - میرزا شکر الله نامه نگار نستعلیق را خوش نوشت (۱۲۸۵) -
- ۵۴ - میرزا علی محمد صفا در عصر خود امتاد الاساتید بود - جلی و خفی نستعلیق را بدرجه کمال رسانید و شعر نیز گفت - و صفا تخلص کرد - و در طهران در گذشت (۱۲۹۹) -
- ۵۵ - میرزا محمد ساوجی نستعلیق جلی را نیک نوشت و شعر نیز گفت و از علوم بهره وافی داشت (۱۲۹۵) -
- ۵۶ - میرزا غلام رضای اصفهانی در خط نستعلیق سر آمد روزگار خویش شد - و اغلب اهالی طهران تعلیم از وی گرفتند - و شکسته را نیز بدرجه کمال رسانید و شعر نیز گفت (۱۲۹۰) -
- ۵۷ - میرزا محمود کاشانی ابن میرزا زین العابدین کاشانی نستعلیق را نیکو نوشت و در شکسته و اغلب خطوط ماهر گشت (۱۲۹۰) -
- ۵۸ - میرزا ابو تراب خان بن حاجی میرزا باقر کاشانی نستعلیق و شکسته را نیک نگاشت (۱۲۷۵) -
- ۵۹ - میرزا رضای کلهر در خط کتابت نستعلیق کمتر چون وی دیده شده است (۱۲۹۰) -

- ۶۰ - میرزا حسن ساعت ساز طهرانی نستعلیق را خوش نوشت
(۱۲۸۰) -
- ۶۱ - میرزا محمد گپایگانی نستعلیق را نیک نگاشت (۱۲۹۰) -
- ۶۲ - میرزا حسین قلی نستعلیق را نیک نگاشت (۱۲۸۰) -
- ۶۳ - آقا محمد علی طهرانی نستعلیق را نیک نوشت (۱۲۹۰) -
- ۶۴ - میرزا مصطفی قلی بن میرزا افصل الله وزیر نظام نوری
در پیشگاه گردون بارگاه سلطان السلاطین ناصرالدین شاه قاجار
خلد الله ملکه منصب استیفا یافت - و نستعلیق را محکم نوشت
(۱۲۸۵) -
- ۶۵ - میرزا سید علی کمره جلی و خفی خط نستعلیق را نیک نوشت
(۱۲۸۰) -
- ۶۶ - آقا سید محسن کمره کتابت نستعلیق را بی مانند شد
(۹) -
- ۶۷ - میرزا محمد علی قوچانی نستعلیق را خوش نوشت (۱۲۹۰) -
- ۶۸ - میرزا کاظم طهرانی نستعلیق را نیک نوشت (۱۲۸۰) -
- ۶۹ - میرزا محمد حسین شیرازی کاتب السطان کتابت نستعلیق
را هیچ کمتر از رشیدا نکرد (۱۲۸۹) -
- ۷۰ - میرزا علی شمس الادبا از مردم شیراز است و نسب بمیرزا
کوچک وصال رساند - نستعلیق را نیک نوشت و تحریر شکسته
را نیز با مزه نمود و از علوم ادبیه بهره وافیه بود و شعر
نیز گفت (۱۲۸۰) -
- ۷۱ - غلام حسین میرزا بن ملک ایرج میرزا بن خاقان مغفور

فتح علی شاه قاجار نور الله مضجعه نستعلیق را خوش نوشت
و در دیگر خطوط حظ وافی یافت و شعر نیز گفت
(۱۲۸۰) -

۴۲ - میرزا ابوالقاسم بن میرزا ابوطالب بن محمد علی خان برادر
فتح علی خان ملک الشعرا خط نستعلیق را در استحکام بدرجه کمال
رسانید و همیشه میر رقم میکردا عاقبت مبتلا بمرض قانیا [؟] شد
و از آنحضرت وافی خط بی نصیب ماند (۱۲۷۰) -

۴۳ - آقا محمد جواد امین التجار یزدی حرفتش تجارت و
فلاحت است و نستعلیق را نیکو نگارد (۱۲۹۰) -

۴۴ - میرزا علی خان آذربایجانی خواهرزاده جناب میرزا سعید خان
وزیر امور خارجه است - نستعلیق جلی را با مزه نویسد و تحریر
شکسته را نیز پاکیزه کند و از علوم ادبیه بهره وافی دارد
(۱۲۹۰) -

۴۵ - میرزا محمد خان ندیم باشی کاشانی برادر محمود خان ملک
الشعراء است - خط نستعلیق را اگرچه صاف نوشت لکن در
درستی و مزه مانند اساتید سلف نگاشت و خط نسخ و شکسته
را نیز نیکو نوشت و از علوم بهره وافی داشت و چون شعر
اساتید متقدمین گفت (۱۲۹۰) -

۴۶ - میرزا سید حسن خان بن حاجی میرزا باقر کاشانی خط
نستعلیق را کمتر کس بان استحکام نوشت و در فن کتیبه
نویسی استادی ماهر گشت (۱۲۹۰) -

۴۷ - محمد میرزا بن کیومرث میرزای ملک آرای ابن خاقان

- مغفور فتح علی شاه قاجار انار الله برهانه کتابت نستعلیق را
 بان مزه و لطافت کمتر کس چون وی نوشت (۱۲۹۰) -
- ۷۸ - میرزا عبدالکریم طهرانی نستعلیق را محکم نوشت و از میرزا
 غلام رضا تعلیم گرفت و در تحریر شکسته سر آمد عصر خود
 شد (۱۲۹۰) -
- ۷۹ - میرزا آقای شیرازی نستعلیق را نیکو نگارد (۱۲۹۰) -
- ۸۰ - میرزا آقای خوانی از کتاب است - کتابت خفی را نیکو
 نگارد - (۱۲۹۰) -
- ۸۱ - ملک ایرج میرزا بن خاقان مغفور فتح علی شاه قاجار حشره
 الله مع الابرار نستعلیق را خوش نگاشت و از علوم طب بهره
 وافی داشت و شعر نیز نیکو گفت (۱۲۹۰) -
- ۸۲ - میرزا حسن شیرازی نستعلیق را محکم نوشت و سیاقرا نیکو
 دانست (۱۲۸۵) -
- ۸۳ - میرزا سید عبدالله تفریسی نستعلیق خفی را با مزه و محکم
 نگاشت و تحریر شکسته را کمتر کس چون وی نگاشت (۱۲۸۵) -
- ۸۴ - میرزا محمد شیرازی نسب بمیرزا کوچک وصال رساند و
 نستعلیق را نیک نگارد و شعر نیز گوید و تخلص داوری
 گذارد (۱۲۹۰) -
- ۸۵ - میرزا محمود مستوفی بن حاجی میرزا نصرالله مستوفی گرکانی
 نستعلیق جلی و خفی را نیک نوشت و از علوم ادبیه
 بهره کافی داشت و سیاق نیز نیکو میدانست - و در عهد
 شاهنشاه ایران ناصر الدین شاه قاجار خلد الله ملکه و سلطانه

- وزارت خراسان و طهران یافت (۱۲۹۵) -
- ۸۶ - میرزا سید علی شیرازی نستعلیق را نیک نگارد -
- ۸۷ - میرزا محمد علی از مردم شیراز است و بمیرزا محمد علی موش اشتہار دارد - نستعلیق را بس نیکو نوشت (۱۲۷۵) -
- ۸۸ - میرزا رضا از مردم شیراز است و برادر میرزا علی شمس الادباء - نستعلیق را خوش نوشت (۱۲۸۵) -
- ۸۹ - میرزا بابای مستوفی آشتیانی برادر جناب میرزا حسن مستوفی الممالک است - کمتر کس نستعلیق را بآن خوبی نوشت و تحریر شکسته را چون متقدمین نمود و در علم سیاق سرآمد روزگار خویش گشت (۱۲۵۵) -
- ۹۰ - میرزا سید حسن ساوجی از منتسبان دربار خاقان مغفور فتح علی شاه قاجار البسه الله حلل النور بود و نستعلیق را بس نیکو نوشت (۱۲۵۵) -
- ۹۱ - حاجی محمد صادق خان بیگدلی از اعظام ساداتت نستعلیق را نیکو نگاشت (۱۲۹۳) -
- ۹۲ - خانلر خان زند از اعیان و امرای دولت علیہ قاجار است - نستعلیق را بس نیکو نگاشت (۱۲۳۸) -
- ۹۳ - مصطفی قلیخان شاملو از خوانین هرات است - نستعلیق را خوش نوشت (۱۲۸۱) -
- ۹۴ - میرزا علی اکبر تفریشی ملقب بکاتب السلطان نستعلیق را خوش نگارد (۱۲۳۵) -

- ۹۵ - میرزا علی محمد شیرازی کتابت نستعلیق را شیرین و خوش نوشت (۱۲۵۵) -
- ۹۶ - میرزا علی اکبر محلاتی نستعلیق را خوش نوشت (۱۲۳۵) -
- ۹۷ - میرزا منعم شیرازی نستعلیق را خوش نوشت و شعر نیز گفت (۱۲۶۰) -
- ۹۸ - میرزا رضائی ترکمان نستعلیق را نیکو نوشت (۱۲۳۵) -
- ۹۹ - میرزا محمود خان نوری در پیشگاه گردون بارگاه سلطان السلاطین ناصر الدین شاه قاجار خلد الله مملکت دفتر لشکر را بمنصب استیفاء سرفراز است و نستعلیق را نیک نگارد (۱۲۹۹) -
- ۱۰۰ - ملا عبدالباقی تبریزی ملقب بدانشمند خط نستعلیق را بدرجۀ کمال رسانید (۱۲۹۰) -
- ۱۰۱ - میرزا احمد تبریزی نستعلیق را محکم نوشت - و شعر نیز گفت و از صنعت صحافی بهره وافق داشت (۱۲۹۹) -
- ۱۰۲ - میرزا شهاب الدین از مردم کاشان است و از سادات عالی درجات آن سامان خواهرزاده محمود خان ملک اشعراء است - کتابت نستعلیق را بس صاف و با مزه نویسد (۱۲۹۹) -
- ۱۰۳ - میرزا سید علی بن میرزا کاظم از مردم تفرش است - نستعلیق جلی را چون اساتید نگاشت و تحریر شکسته را شیرین نمود (۱۲۹۹) -

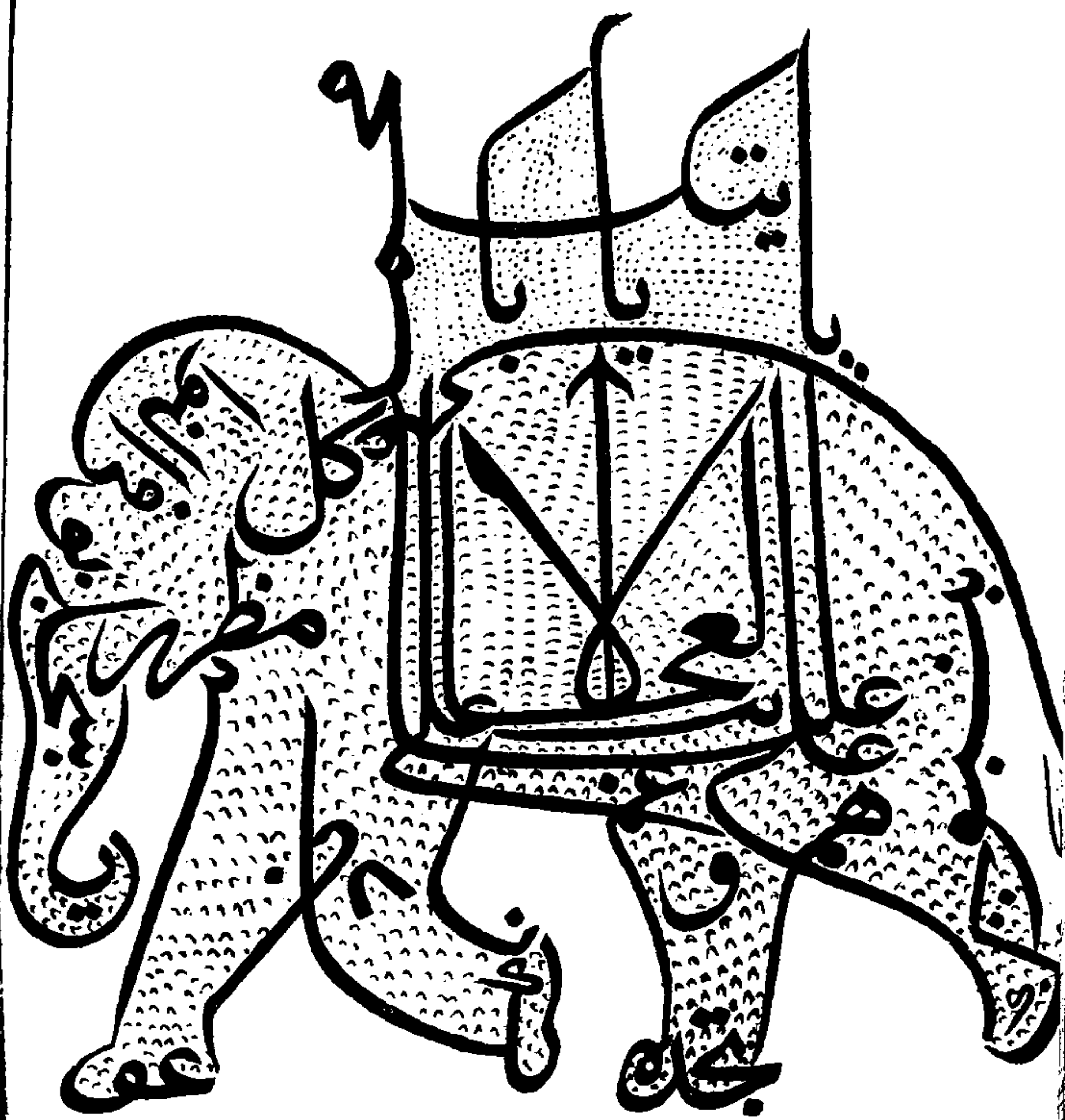
۶ - خوشنویسان خط شکسته

- ۱ - محمد شفیع الحسینی مشهور به شفیعا در حقیقت خط شکسته

گبو طوطی صدیث پنجین پاک
کہ وصف مصطفیٰ حق گفت لولاک

کتبہ کوثر خان

را او مخترع شد و بدرجه کمال رسانید که عدیل و مانندش تا کنون در روزگار دیده نشده - نستعلیق خفی را هیچ کمتر از میر عماد ننوشته است و ملقب بمقتدای اعظم - اصلش از هرات است - تعلیم از میرزا فصیحی ملک الشعراى هراتی گرفت و در علوم معارف سر آمد عصر خود گشت (۹۹۹) -

۲ - مرتضی قلی خان از شاگردان شفیعا است - و شکسته را قریب بشفیعا نویسد (۹۹۹) -

۳ - محمد کاظم نصیری شکسته را بس نازک و لطیف و خوش و با مزه نگارد (۹۹۹) -

۴ - میرزا حسن کرمانی خط شکسته را بان مزه و قدرت هیچکس چون جنابش در روزگار ننوشت و هم ببنگ استاد الکل شفیعی حسینی گشت (۱۱۰۰) -

۵ - میرزا عبدالباقی طیب شکسته را بس شیرین و با مزه نوشت (۱۱۵۰) -

۶ - درویش عبدالمجید طالقانی خط شکسته را - در لطافت و نراکت چنان نوشت که اول نویسنده روزگارش توان گفت - نستعلیق را نیز نیکو نوشت و شعر نیز فرمود (۱۱۸۳) -

۷ - میرزا محمد رضای اصفهانی معروف بمیرزا رضای کر شکسته را چنان نوشت که گویند وقتی از درویش عبدالمجید از خط او پرسیدند درویش گفت : قطعه را من بهتر مینویسم و کتابت را میرزا رضا خوشتر نگارد (۱۱۹۳) -

- ۸ - میرزا رضای بغدادی کمتر کس بان قدرت شکسته را نوشت ، چنانکه آورده اند که نامهای بزرگ را بدون ستون کردن زانو بگرفت و چنان نگاشت که سطرش را نویسندگان بقیمتها خریدند و سر مشق خود کردند (۱۲۲۰) -
- ۹ - آقا محمد جعفر دلو دوز شکسته را صاف و محکم نوشت و نستعلیق را نیز با قدرت نگاشت (۱۲۲۰) -
- ۱۰ - میرزا علی اصغر همدانی معروف به آقا بزرگ شکسته را بس نیکو و با مزه نوشت (۱۲۲۰) -
- ۱۱ - میرزا ابوالقاسم اصفهانی معروف بمیرزا کوچک خط شکسته را مانند درویش نوشت (۱۲۳۰) -
- ۱۲ - میرزا قزاس شکسته را با مزه و شیرین تحریر می نمود (۱۲۳۰) -
- ۱۳ - میرزا محمود بن میرزا محمد حسین وزیر ارومی آشتیانی الاصل رومی المسکن خط شکسته را نیک نگاشت و نستعلیق را محکم نوشت و شعر نیز گفت (۱۲۵۰) -
- ۱۴ - آقا محمد باقر اصفهانی خط شکسته را نیکو نوشت و شعر نیز گفت (۱۲۵۰) -
- ۱۵ - شیخ یوسف سنندجی خط شکسته را نیک نگاشت و نستعلیق را بس محکم نوشت (۱۲۵۰) -
- ۱۶ - میرزا احمد از مردم سلیمانیه است - خط شکسته را خوش نوشت و شعر نیز گفت (۱۲۵۰) -
- ۱۷ - میرزا عبدالغفار خراسانی شکسته را نیک نوشت - و شعر نیز گفت و از خط نستعلیق بی بهره ماند (۱۲۵۰) -
- ۱۸ - آقا عبدالحسین از مردم اصفهان است و از اساتید شکسته

نویسان است (۱۲۶۵) -

۱۹ - میرزا عبدالوهاب معتمد الدوله از وزرای دربار خاقان مغفور فتح علی شاه قاجار نور الله برهانه است و شرف سیادت را نیز دریافته است - خط شکسته را هیچ کمتر از میرزا حسن کرمانی و درویش عبدالمجید طالقانی ننوشت - تعلیق و نستعلیق را نیز نیکو نگاشت و شعر نیز فرمود و در فن املاء و انشاء منزلتی به کمال یافت و در علوم معارف و حکمت تدریس نمود - و در عالم فقر و درویشی فقراء و اهل حال قطبش دانند و سر کرامت طبع چون معن و فضلش خوانند (۱۲۵۰) -

۲۰ - جناب میرزا کاظم آشتیانی در تحریر شکسته سر آمد عصر خویش شد و در علم سیاق مهارت تمام داشت - و از وزرای عالی مقدار سلاطین ستوده آئین قاجار است (۱۲۳۰) -

۲۱ - میرزا ابوالقاسم قائم مقام فراهانی ابن میرزا بزرگ قائم مقام است - شرف سیادت را نایل است - و پدر بر پدر وزارت آذربایجان داشت و خود وزارت دربار شاهنشاه مبرور مجد شاه قاجار البسه الله حلی النور را دریافت و در علوم ادب سر آمد روزگار شد - و شعر تازی و دری فرمود - تحریر شکسته را کمتر کس بان مزه و شیرینی نوشت و نستعلیق را خوش نگاشت و سبک سیاق را عنوانش را تازه کرد و مأخذش را تسهیل فرمود و در قوه حافظه ضرب المثل شد و میدان بلاغت را گوی فصاحت ربود - کتاب منشآتش را

اگر بر گلستان سعدی رجحان ندهند کمتر ازانش هیچ
نخوانند (۱۲۵۰) -

۲۲ - جناب میرزا حسن مستوفی الممالک آشتیانی پدر بر پدر از
وزرای عالی‌مقدار سلاطین ستوده آئین قاجار اند وی نیز
بوازرت شاهنشاه تاجدار مجد شاه قاجار لا زال مستغرقا فی بخار
الغفران نایل گشت - تحریر شکسته را با مستحکام متقدمین نوشت
و در علوم سیاق سرآمد روزگار گشت - چنانکه افرادی که رقمزد
کلک اوست دست بدست برند بقیمت‌ها فروشند - نستعلیق را
نیز محکم نوشت و از علوم بهره کافی داشت و در علوم همت
نام بردار جهان‌گشت - چنانکه خوان سبعة الوان آراسته و سفره
نعمتش روز و شب و تب بر دوست و دشمن گسترده (۱۲۶۵) -

۲۳ - میرزا محمد علی بن میرزا کاظم آشتیانی شکسته را بس نیکو
نوشت و در اغلب خطوط مهارت کامل داشت و از علوم
ادبیه بهره وافق داشت و در فن انشاء و املاء سیاق استادی
ماهر گشت و در دولت سلاطین ستوده آئین قاجار از وزرای
عالی‌مقدار گشت (۱۲۶۵) -

۲۴ - نواب مؤیدالدوله طهماسب میرزا بن محمد علی میرزا بن
خاقان مغفور فتح علی شاه قاجار انار الله برهانه تحریر شکسته
را بامزه و شیرین نگاشت و از علوم ادبیه آگاهی بسزا داشت
و شعر فارسی بس نیکو شناخت (۱۲۹۰) -

۲۵ - میرزا مهدی ملک‌الکتاب خاقان خلد آشیان فتح علی شاه
قاجار انار الله مضجعه است - شکسته را چون اساتید سلف
نگاشت و دز سرعت تحریر معروف آفاق گشت (۱۲۶۰) -

- ۲۶ - میرزا شفیع آشتیانی صاحب‌دیوان از رجال دولت و پیشکاران مملکت بود و در عهد سلطان السلاطین ناصرالدین شاه قاجار ابدالله دولته بزرگ شد و مکانتی بسزا یافت - تحریر شکسته را محکم نگاشت و از علوم ادبیه بهره کافی برداشت و شعر فارسی نیکو گفت و نیک شناخت (۱۲۲۵) -
- ۲۷ - جناب میرزا سعید خان وزیر امور خارجه دولت سلطان السلاطین ناصرالدین شاه قاجار خلد الله ملکه و ابد سلطنته است - نسب بخواجه عبدالله انصاری رساند و در تحریر شکسته کمتر از اساتید سلف ننگارد و نستعلیق را محکم و خوب نویسد و در علوم ادبیه و عربیه بهره کافی دارد و شعر تازی و دری نیک فرماید (۱۲۹۹) -
- ۲۸ - حسن علی خان وزیر فواید سالار لشکر از مردم گروس است و همواره پدر بر پدر حکومت آنسامانش باشد و در پیشگاه سلطان ناصرالدین شاه قاجار ابد الله سلطنته بمنصب عالیه مفتخر است و بوزیر مختاری ممالک خارجه دولتی از جانب دولت مامور شد و امتیازات گرفت - و از علوم بهره کافی گرفت و شعر فارسی نیز نیکو گفت و نیکو شناخت - خط نستعلیقش بلند اساس و شکسته اش گوار کاهل - تاکنون عروس بدین زیبایی نه پیراست و طاؤس بدین دلارایی خود را نیاراست (۱۲۹۹) -
- ۲۹ - حاجی میرزا محمد خان مجدالملک تحریر شکسته را شیرین و با مزه نمود و نستعلیق را محکم نگاشت و از علم انشاء و املاء بهره کافی داشت و شعر نیز گفت و در دربار سلطان السلاطین ناصرالدین شاه قاجار خلد الله ملکه و سلطانه بمنصب وزارت وظایف و اوقاف سرافراز بود (۱۲۹۳) -

۳۰ - میرزا جواد اصفهانی خط شکسته را به کمال رسانید و درست نوشت و در خط شناسی بهره تمام یافت و بیشتر نویسندگان طهران در خط شکسته بشاگردی او زانو زدند و تعلیم گرفتند (۱۲۷۵) -

۳۱ - میرزا هاشم خان امین الدوله از وزرای بزرگ درباری است و نسب جلیل بابوذر غفاری رساند - با حشمت مقام و منزلت با احتشام اغلب مونس ارباب سلوک و انیس مردم صعلوک، خلقی نیکو و خوئی پسندیده و سخن را بحلاوت طیب مزج و بیان بملاحت بلاغت نضج دهد - خط نستعلیق را محکم بنیادی و شکسته را بدرستی میرزا رضای بغدادی نگارد (۱۲۹۵) -

۳۲ - میرزا محمود همدانی شکسته را نیک نگاشت (۱۲۷۰) -

۳۳ - حاجی نصرالله تاجر همدانی شکسته را نیکو نویسد (۱۲۸۰) -

۳۴ - حاجی میرزا علی تبریزی ابن حاجی میرزا مسعود وزیر امور خارجه خاقان مغفور فتح علی شاه قاجار انار الله برهانه شکسته را نیک نگاشت و نستعلیق را نیکو نوشت و شعر فارسی و عربی را خوب گفت و از علوم عربیه بهره وافی داشت (۱۲۸۰) -

۳۵ - میرزا علی خان امین الدوله بن مرحوم حاجی میرزا محمد خان مجدالمک نوری از وزرای دربار اعلیحضرت سلطان السلاطین ناصرالدین شاه قاجار خلد الله ملکه است - تحریر شکسته را بس با مزه و شیرین نوشت بلکه عنوانش را تازه کرد و اختراع شیوه نمود و شعر نیز گفت و از بهره وافی داشت (۱۲۹۹) -

- ۳۶ - عبدالحمید بن خان بن حاجی محمد حسین خان صدر اعظم اصفهانی شکسته را مانند میرزا حسن خان کرمانی نگاشت و از علم طب بهره‌ وافی داشت و در علوم ادبیه و عربیه صاحب مقامات گشت (۱۲۷۰) -
- ۳۷ - میرزا محمد تاجر همدانی شکسته را نیک نگاشت (۱۲۹۰) -
- ۳۸ - میرزا محمد ساوجبلاغی تحریر شکسته را چون اساتید سلف نگاشت (۱۲۸۰) -
- ۳۹ - میرزا ابوالقاسم شیخ الاسلام کاشی پدر بر پدر شیخ الاسلام کاشانند و از سادات عالی درجات - خط شکسته را بدرجه کمال رسانید - شعر فارسی را نیز نیکو گفت (۱۲۸۵) -
- ۴۰ - میرزا حبیب‌الله همدانی شکسته را نیک نگاشت (۱۲۸۰) -
- ۴۱ - میرزا عبدالله تبریزی شکسته را نیک نوشت (۱۲۸۰) -
- ۴۲ - میرزا مصطفی شکسته را نیک نگاشت و شعر نیز گفت و شاعر تخلص گذاشت (۱۲۹۰) -
- ۴۳ - میرزا آقا شکسته را نیک نوشت (۱۲۹۰) -
- ۴۴ - آقا محمد تقی کوراقلی یزدی شکسته را نیک نوشت و از علوم بی نصیب نماند و بجواب حاضر و لطیفه و شیرین سخنی معروف بود (۱۲۹۰) -
- ۴۵ - عباس قلیخان سیف الملوک نوری تحریر شکسته را با مزه نمود و از علوم ادبیه بی بهره نبود و در عهد سلطان السلاطین ناصر الدین شاه قاجار خلد الله ملکه و سلطانه بممالک خارجه مامور گشت و صاحب مقامات و مراتب عالیه شد (۱۲۹۰) -

- ۴۶ - میرزا اسحق ملقب بشمس المعالی از مردم شیراز است. شکسته را خوش نوشت (۱۲۷۷) -
- ۴۷ - میرزا رضی نبیره میرزا رضی آذربایجانی است و تحریر شکسته را چون متقدمین نماید و نستعلیق را محکم نویسد (۱۲۹۹) -
- ۴۸ - میرزا محمد علی نواب یزدی از اعظام مردم یزد است - و شکسته را بس محکم و درست نویسد (۱۲۹۰) -
- ۴۹ - صدر یزدی که بصدر العلماء ملقب است از بزرگان مردم یزد است - و تحریر شکسته را بسیار با مزه و شیرین نماید (۱۲۹۰) -
- ۵۰ - حاجی رشید خان از مردم قم است - تحریر شکسته را چون اساتید سلف کرد و شعر نیز نیکو گفت و از علوم بی بهره نماند و در دربار سلطان السلاطین ناصر الدین شاه قاجار خلد الله ملکه بمنصب استیفا سرافراز گشت (۱۲۹۰) -
- ۵۱ - حاجی حسن قلی خان بن میرزا آقا خان صدر اعظم نوری در دربار اعلی حضرت شاهنشاه ایران ناصر الدین شاه لا زال راقیا ارانک اسلطنه والاقتدار بمنصب جلیل استیفا سرافراز است و تحریر شکسته را با مزه و شیرین کند و نستعلیق را نیکو نماید و از علوم بی قسمت نباشد (۱۲۹۵) -
- ۵۲ - میرزا حسن تقی شکسته را نیکو نویسد و از اعیان مردم یزد است (۱۲۹۵) -
- ۵۳ - میرزا حسین بن میرزا مهدی ملک الکتاب شکسته را نیکو نویسد (۱۲۹۵) -

۵۴ - میرزارضای آشتیانی شکسته را نیکو نوشت و خط نستعلیق را محکم و از یاسا و قوانین اروپا آگاهی بسزا دارد (۱۲۹۵) -

۵۵ - حاجی میرزا عباس قلی از اعیان و اعظم طهران است و جزو مجلس شورای کبرای دربار سلطان السلاطین ناصرالدین شاه قاجار لا زالت رایات دولته مرفوعه تحریر شکسته را کمتر کس چون وی نگاشت و در علم انشاء و املاء نیز بهره وافی داشت (۱۲۶۰) -

۵۶ - میرزا احمد بن میرزا صادق آشتیانی تحریر شکسته را چون متقدمین نمود و در خط سیاق سر آمد عصر خود گشت و از علوم عربیه نیز بی بهره نماند (۱۲۸۵) -

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي جعل الالفاظ قوالب للمعاني و صير الخط الحسن مفتاح الارزاق والاماني والصلوة على نبيه محمد المبعوث على الاعالي والاداني و على اله الذين لاصول الدين المعالم و المباني و بعد طرازنده اين رساله و نگارنده اين مقاله شاكر آفريننده آسمان و زمين و چاكر ظل الله في الارضين هدايت الله ، لسان الملك ملك المورخين چنين نوشت كه چون سال هجرت بر يكهزار و سيصد گذشت بامداد يكه در كاشانه درويشانه ام فريضة صبح گذاشتمى و به مندوب و نافله اش پرداختمى سرايم دق الباب شد - پيكي سبك پي مرا خطاب كرد كه ايندم فرمان جناب ميرزا يوسف مستوفى الممالك وزير اعظم را اجابت كن - بيدرنك ميان تنگ بستم و قاصد كعبه حضورش شدم - پس از ورود و اداى مناسك درود جالس مجلس شدم - آنگاه روى با من نمود و با بياني نرم و زباني گرم بفرمود همانا دانسته اى كه صنيعة خط وديعة قدرت

و مبتغای جهانیان و موجب بقای جهان است ، خاصه اگر حروف و نقاطش چون تاج کاؤس آراسته و صنوف کلماتش مانند خط قابوس پیراسته شود بصر را روشن و خاطر را گلشن سازد که چابکتر انجام سؤال و اسعاف مال کند - باشد که در این باب وجیزه مرتب بابواب برنگاری و حقیقتش را باز نمائی و خوشنویسان چرب دست و نگارندگان باهنر پیوست را یکایک به نام و نشان در هر گونه خط بطریق فهرست مختصری از حالشان در حیظه رقم آوری - فوراً دست بردیده قبول نهادم و سمعا و طاعة سرودم - از حضرتش بدون توانی بسرعت سهیل یمانی بیرون شتافتم و در بیست یوم مدت این خدمت را بخاتمت بردم و میزان پانصد و اند تن از نویسندگان از اسلاف و اخلاف را زینت مصحف و بحضرتش متحف ساختم - و این زمان که سال هجرت به یکم هزار و سیصد و بست میگردد خداوند باریم تا این حال باقی داشت ، وهادم لذات دست رو بر سینه ام گذشت - و امروز بحمدالله و المنه سریر سلطنت و منبر خلافت موشح و مزین است - بوجود اقدس و بود و نمود مقدس پادشاه جمشید خرگاه ، شاهنشاه سلیمان بارگاه ، قآن بذل نوشیروان ، عدل فریدون ، اورنگ فلاطون ، فرهنگ خسرو زمین ، و خدیو با داد و دین ، ناصر اسلام ، کاسر اصنام ، سحاب و ابل ، مالک رقاب عادل ، هر عیب را سائر هر ذنب را غافر ، هر تاج را تاج گذار و هر باج و خراج را سزاوار ، کشور کشا ، لشکر آرا ، ترک و دیلم

را مقصود ، عرب و عجم را مسجود ، الريح المصقول ،
 سيف الله المسلول ، اعلي حضرت قدر قدرت ، قضا شوکت ،
 فلک رفعت ، شهریار تاجدار ، السلطان بن السلطان و
 الخاقان بن الخاقان ، بن خاقان السلطان مظفر الدين شاه
 قاجار که دولتش پایدار و مملکتش برقرار باد و زمام
 صدارت و مصممام امارت در کف کافی و جهد وافی دانا
 وزیر عديم المثل و توانا امير بی همال ، نوازنده نکو کیش ،
 گدازنده بد اندیش ، منبع حیا ، مبدع عطا ، کریم السجید
 عميم العطيه ، شاه پرست ، رعیت دوست ، خدا شناس ،
 نصفت اساس ، گردون وزارت را مرقاة و جیحون صدارت
 را سفينة النجات ، برج سلطنت را رخشنده اختر ، درج
 مملکت را تابنده گوهر ، جناب اشرف ارفع میرزا
 علی اصغر خان امین المسلمان ، صدر معظم ، اتابک اعظم
 که همواره خاتم صدارتش در انگشت و عصای وزارتش
 در مشت باد ، بنده زاده دولت و خائزاد سلطنت ، عبدالمحمد
 افخم الممالک مستوفی دیوانی و پیش خدمت خاصه همایونی
 بر حسب پروانه خسروانه و فرزانه خدیوانه نطق همت
 بست و سبوی سستی شکست که چند که توانست
 خوشنویسان جهان را از هزار و سیصد الی سیصد و بیست
 که بعرضه وجود و منصبه شهود رسیدند احصای اسامی
 ایشان کند و ضمیمه نامهای گذشتگان سازد ، و مهدای
 بین یدی الاعلی و ارمغان آستان کیوان پاسبان نماید . اینک
 شروع بمقصود میکند و توفیق از خداوند خالق می طلبد .

۷ - اسامی خوشنویسان خط نستعلیق و شکسته
و نسخ از هزار و سیصد الی سیصد و بیست

۱ - حضرت اقدس والا ، رخشان اختر برج شهر یاری ، فروزان
گوهر درج تاجداری ، خاتم نگین سلطنت و جهان بانی ،
غره جبین خلافت و کشورستانی ، شاهنشاه زاده آزاده
محمد علی میرزا ولیعهد گردون مهد ، ابن شهریار
تاجدار و شاهنشاه کامگار مظفر الدین شاه قاجار اید الله
جیشه و ابد الله عیشه خط نستعلیقش رخشنده تر از شمس النهار
و شکسته اش تابنده تر از ماه ده چهار و گران سنگ تر
از یاقوت مستعصمی و با آب و رنگ تر از شاه گوهرا
پرویزی است - چنانکه هر دستخط معدلت نقط و دستینه نصفت
نمطش که رقم زد کلک گوهر سلک بهر سرا اندر است -
چون سوره تبارک و آیه نورش بر زبر هر سرش دارند
و مبارکش شمارند و نواصی علم عرب و ادب را جاذب
بغودیه و ترائب فضل منتخب را حالب بشدیه است و
در غزل و نیسب و تغزل و تشبیب سحر بیانش معجز آئین
و اعجاز زبانش وحی مبین است کفش فیاض کرمش
فضفاض رایش زرین ، فکرش متین ، نفسش مهذب چون عقل
کل عقلش مجرب چون عقل اول ، خوی گزیده اش روح و
راح ، روی ستوده اش یوم استفتاح ، در ساحت رفیعش چراغ
کذب بی روغن و در حضرت منیعش شمع رشوت بی پیراهن
و در کشودن تفنگ و افکندن خدنگ و تاختن کرنگ
شهاب ثاقب و سحاب واثب و تندر غالب و بربر را

پلنگ و بحر اخضر را نهنگ و ملک خاور را پورپشنگ است - و اینک مملکت آذر بایجان را صاحب اختیاری بختیار و فرمان گذاری عادل شهر یار است - هنگام کیفر هفت دریای آتش و در مقام پاداش هشت بهشت دلکش - در اجرای حکم حکمش نافذ چون سکین در صفحه موم و در رای ثابت رایش را کز چون تنین بر گنج مکتوم - با احتشام سلکانه و احتشام خدیوانه پیرزال و پور زال در عرض حال - بیدور باش فراش و طر قوی - دور باش یکسان اسعاف آمال و انجام سئوال کند - در اساس عدلش همین بس که که مزکوم رایحه عدلش بوید و مکفوف صفحه نصفتش خواند و اصم صیت عدلش شنود و ابکم ثنای انتصافش گوید - و رعایا در فراش عیش غنوده بر ایا در بالش بی طیش آرمیده و در سرای عدلش بوزر جمهر از ظلم نوشیروان نالد و در عدل خانه اش دخت اردوان از جفای اردشیر بابکان شکایت آرد - پشه طنطنه بر پیل دمان زند و مورچه صیحه بر شیر ژیان آرد و صعوه با شاه باز هم پرواز و کیوتر با شاهین هم انباز است - خاوه مصریش چون ذوالفقار حیدری کشورها کشود و عزم سکندریش چون گرز فریدونی لشکرها از هم درید - در عین عنفوان جوانی و ریعان کامرانی در طلب تمنیات نفسانی و از پی مشتتهیات حیوانی نیست - هر آن در تعامت روز و شب در فحص حال انام چون عقربک ساعت در گردش و هر زمان در هفته و ماه و سال بر فرق خاص و عام چون مهر و ماه در تابش - علی التحقیق با سوگندی

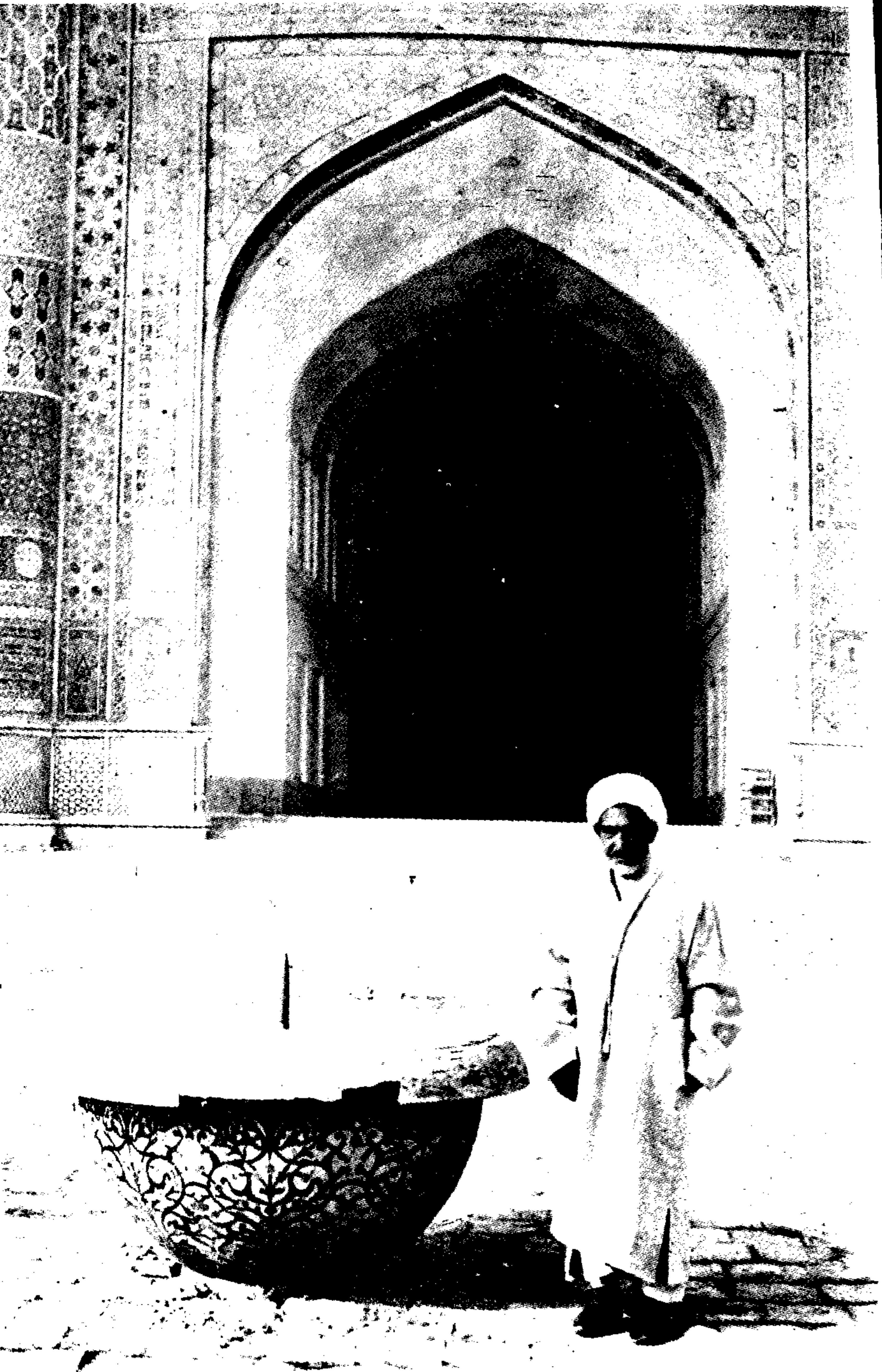
بس عمیق توان گفت که شخص شخیص سلطنت را نایب
 منابی بلا عزل و نفس و نفیس اعلی حضرت را بر منبر خلافت
 خلیفه بلا فصل۔ اگر جز این شاهنشاه زاده آزاده خدا داده
 باشد لوله شبه برشته گوهر کشیدن و فلس مموه بر طبق
 زر نهادن و ماهتاب کژ کردن و آب دریا به پیمانہ
 پیمودن و خاتم جم در انگشت هریمن نمودن و جهان
 در بیضه ماکیان نهفتن است امید واثق از خداوند خالق
 چنان است که تا گل خندد و بلبل نالد و نرگس بیدار
 و منبل را زلف تابدار است که گلزار دولتش بی خار
 و عقار مملکتش بی خمار و شاهنشاه را چون نور و مهر و
 ظل الله را چون بدر و سپهر باد (۱۳۲۰)۔

۲ - جناب اشرف میرزا علی اصغر خان امین السلطان صدر
 معظم اتابک اعظم فروغ دیده و چراغ دوده محمد ابراهیم
 خان امین السلطان است۔ نستعلیق جلی را به استحکام
 امتداد میر علی و شکسته خفی را بنازکی و لطافت شفیعی
 حسینی نوشت یا للعجب که با کثرت مشغله در مرحله
 صدارتی روزی دو هزار بیت پیوسته تراز ابروی عروس
 و شسته تر از پر طاؤس نگاشت و در بحور شعر در
 قصیده سرایی پر معنی و مغز به میزان مسعود سعد سلمان و
 حکیم سنایی سرود و غزل طرازی را بدیع و نغز بمسلک
 عرفان چون شمس تبریزی و بابا طاهر رازی فرمود۔ و
 زبان پارسی و ترکی و فرانسوی را شیرین تر از خشم
 بردعیان و نمکین تر از چشم چگایان گفت و در فنون سیر و
 ادب مشار الیه عجم و عرب، در حکم و قضاوت لقمان،

و در عدل و نصفت میزان ، کیف و کم حیا را
 خلیل الرحمان، صفا را صعصعه بن ضوحان، رؤا را با عبدالله
 محض هم مشکو ، سخا را با عبدالله جعفر هم ترازو ، حلم
 مفرط را احنف است ، خرق عادت را آصف، وفا را سموسل
 علم و دها را وغفل ، کرم را حاتم، نعم را هاشم، اعتقاد
 به معاد را مقدا و ایمان به یزدانرا حذیفه الیمان است -
 در قواعد پلتیک محمود ترک و تا جیک و در قانون
 داخله ذراگون خارجه بیژمارک آلمان و پیران ترکستان
 از طرفه چینان دامان و ریزه خواران خوان است -
 هر کس بدانسر شود که مائر این مہین دستور سراپا
 هنر را در حفظ دولت و دین کہ سر خط خواجه نظام الملک
 و علی بن یقظین و فوق طاقت بشر و بمنزله شق القمر
 است کماہی آگاہی بدست کند دفاتر منظوم و منشور
 راقم این مختصر را کہ منتشر در ہفت کشور است نیک
 نظر کند ، تا چون سکہ بر زر نقش خاطرش شود کہ این
 دانا وزیر بی نظیر را از عالم زر تا یوم محشر همانند و
 ہمسر نباشد (۱۳۲۰)۔

۳ - جناب حاجی سید مصطفی مجتہد بن حاجی سید حسین بن
 حاجی میر محمد علی کاشانی عالمیست ربانی - خط شکستہ را در
 گرمی و نرسی و سختی و صلبی بروش میرزا رضای بغدادی
 نگارد و قصیدہ پارسی را بہ روشن انوری و منوچہری و
 نشیدہ عربی را مانند بہتری و بو علای معری فرماید - در
 ہیچدہ علم اجتہاد ہر یک را معلمی است بس استاد - و
 امروز در عتبات عالیات محضر درس را ادریس و منبر

شماره (۱۳) اخوند محمد علی بن حاجی محمد اسمعیل خطاط معاصر جامع ہرات

نصیحت و وعظ را بر جیس است و در عین تقوی آمیزش با مردم دنیا و با جنبه ملی الرّبی جوشش با خلق این سرا است - با آنکه همواره مسند قضاوت را اقصی و وساده حکمت بذالک را واجب الاطاعه و مسخوع الفتوی است از دشمن و دوست هرگز اصفا نشده است که امضای قضیه را بغرض و ریا کند یا اجرای حکمی را بهوس و هوا نماید - بسی نیکو بشره و حسن العشره مصاحبش بشاشت انگیزد مطایبتش شرعی و هشاشت آمیز است - [؟] که کوس فضلش را بر پام هفت اقلیم گویند و صیت علمش را بر مناره های جهان مانند اذان سرایند - اللهم کثر امثاله (۱۳۲۰) -

۴ - جناب حاجی میرزا سید یحیی بن جناب حاجی میرزا هادی مجتهد دولت آبادی اصفهانی است - خط نستعلیقش طوطیای دیده اعمش و شکسته اش سرمد چشم اخفش است - فنون فضایل را بیرون از مماثل، علوم شرعیه و ادبیه و عربیه اش در بساط زمین منبسط و انشاء و املاء و شعر تازی و پارمیش شرق و غرب را حاوی شش جهت - اینک مدرسه موسوم بادب که مدرس تدریستش وضعی جدید و تازه و منتخب است با مدارس چند ریاستش با وی - از مال حلال خویش دراهم لا تحصی و دنانیر لا تستقصی در راه دولت و دین همواره صرف معلمین و متعلمین نماید (۱۳۲۰) -

۵ - میرزا عبد الوهاب خان نظام الملک بن میرزا کاظم خان نظام الملک بن میرزا آقاخان صدر اعظم دولت علیه ایران خط نستعلیق

را چون عبدالعبار محکم و عمیق نگاشت و تحریر شکسته را با سزه و اسلوب میرزا رضی آذربایجانی و میرزا کوچک اصفهانی نوشت - در فن سیاق شمس سیاقش در فذک جمع من ذالک خرج نماید و ابوریحانش در گوشواره طومار خرج ساقط در درج شود - طریقه احمدی را چون ابوصلت هروی سالک صراط مستقیم و شریعه مهدی را چون جابر انصاری ناسک واجبات و مندوبات دین قویم است - اخلاق اربعه را شهره اقالیم سبعة و عقول عشره را در زمره حکمای ثمانیه است - سکون و وقار را رضوی وحلم و حیا را جبل هری - در اطلاع تواریخ و سیر سفینه سینه اش مجمع البحرین و گنجینه خاطرش مطلع السعدین و همواره وزارت های بزرگ را چون وزارت لشکر و مالیه و دقتر متوشح و امارت های سترگ را چون حکمرانی دارالخلافة طهران و مملکت فارس و دیگر بلدان مترشح و امروز سلام با احتشام شاهنشاهی را مخاطب خطاب مستطاب و حضور باهر النور ظل اللهی را در هر سؤال گذارنده جواب صواب است (۱۳۲۰) -

۶ - میرزا احمد خان مشیرالسلطنه از بلدة نور و بزرگان ما زندران است - خط نستعلیق را چنان زیبا نگاشت که خوشنویسان سلف را ناخلف انگاشت و شکسته را بدان سان دلارا نوشت که نویسندگان خلف را در اندوه و اسف انداخت - و در املاء و انشاء در تشکیل الفاظ و تحلیل الغاز میرزا مهدی خان نادری را به سنگلاخ افکند و در آوارجه و حساب در جمع آوری حشو و بارز افراد فاضل و باقی میرزا زین العابدین مستوفی کاشانی را برودلاخ

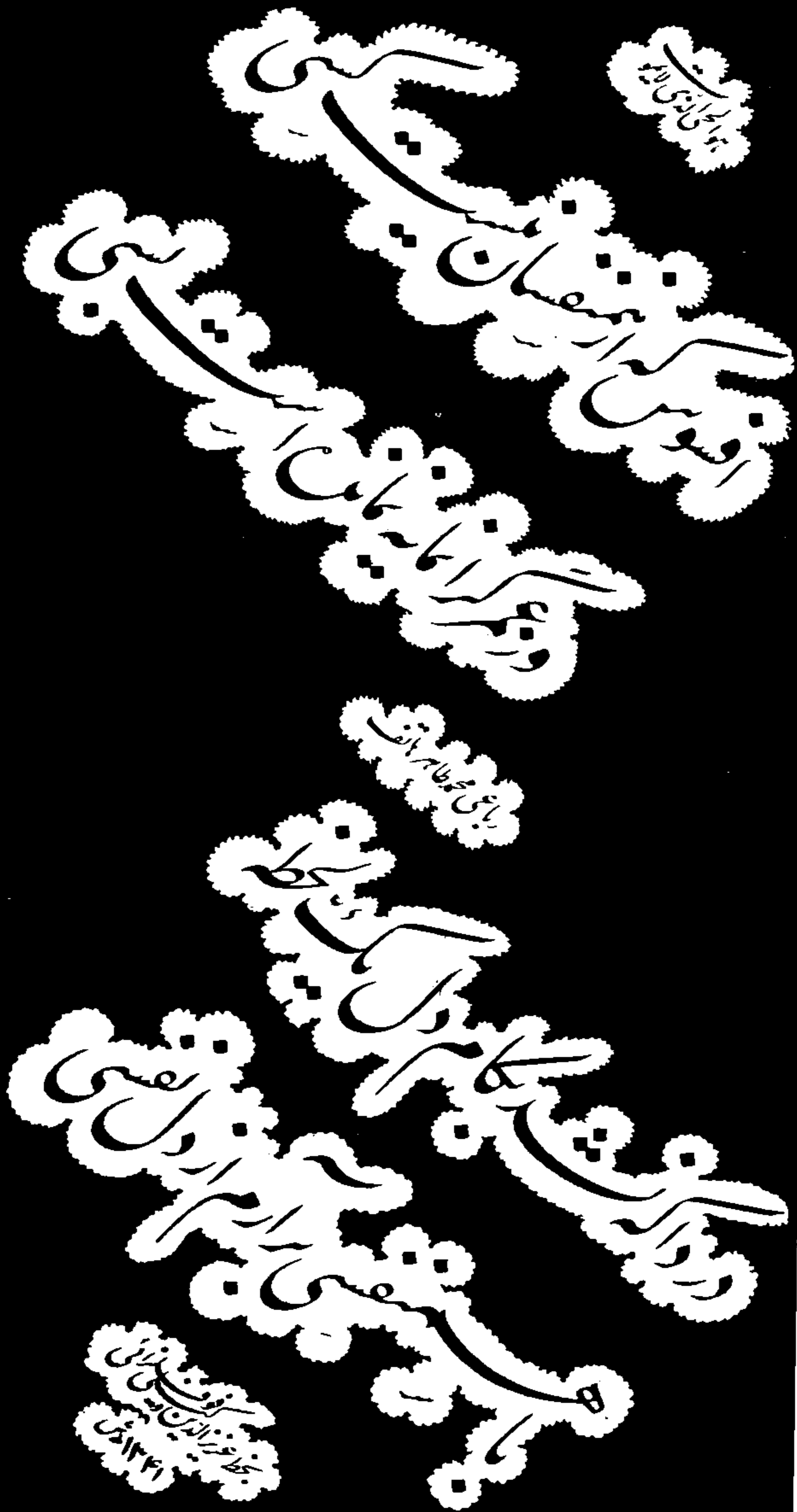
شست. و پیروی مندوب و مستحب مذهب را بر خود فرض و واجب شمرد و دولت خواهی دولت و خیر خواهی رعیت را فریضه ذمت نمود و بیشتر از مدت وزارت‌های جلیله را در کف عصا و حکومت‌های نبیله را در بر ردا چنانکه در حکمرانی گیلان و تشخیص منال دیوان عدالتها نمود که دانشوران عقل از سر و دیانت‌ها بکار برد که پرهیز کاران را هوش از خاطر ربود و ایدون وزارت خزانه عامره و بیوتات سلطنت قاهره را که بهترین برهان است بدیانت و امانت وی مسندنشین و نمرقه گزین است (۱۳۲۰) -

۷ - میرزا غلامحسین خان امین خلوت وزیر مخصوص و وزیر عدلیه عظمی بن میرزا هاشم خان امین‌الدوله بن میرزا مهدی بن میرزا احمد بن میرزا معزالدین کاشانی گوهر پاکش از دراری ابوذر غفاری است - خط شکسته را چنان خوش و خوب و دلکش و مرغوب نویسد که بازوی نویسندگان را تعویز و تارک نگارندگانرا سرا سرازیرست - و اگر گاه گاهی انشاد غزل نمود به عزوبت بیان و حلاوت زبان و بسهولت باد شمال و صفوت آب زلال فرود - و مکارم اخلاقش حاوی شش جهت آفاق و کرم دست دست فیاضش درمیان بخشندگان یگانه طاق است و اغلب دارای هر گونه مناصب از قبیل ریاست خلوتسرای سلطنتی و تفنگداران خاصه دولتی و دبیری حضور آفتاب ظهور شهریاری و وزیری درباری و امروز وزارت جلیله عدلیه عظمی را وزیری باتدبیر و امیری عدیم‌النظیر است - و در

مقام احقاق حقوق و اعطای کل ذی حق حقه با اینکه حکمش سوزنده تر از حدیده محماة و برنده تر از منشار و محماة و امرش سخت تر از ضخره صما است - با محکوم علیه کلماتش نرم تر از نسیم صبا و بیاناتش گرم تر از روح بر اعضا و رؤف تر از پدر با فرزند و عطف تر از مادر با دلبنده است - و در اداره جلیله اش نام رشوت با عنقا هم پرواز و اسم پیشکش کیمیا هم انباز است (۱۳۲۰) -

۸ - حسین قلی خان نظام السلطنه پدر بر پدر طوائف مافی را رئیس و هیچگاه قبائلی را مرؤس نبوده است - نستعلیق درشت را بصلبی پولاد و شکسته خورد را درست تر از هر اوستاد نوشت - و اگر آغاز سرودن چکامه نمود الفاظ دقیق و معانی رقیقش انباز فرائد قضایه خلقاتی شیروانی و منوچهری دامغانی بود - و در ترسلی و انشاء یدی بیضا و در هندسه و حساب هر مشکل را حل معما نمود - و در علم اصول شرایع دریای است متلاطم و دیمای است متراکم - و اگر تری در امری زد رایش صائب و فکرش ثاقب یافته و نسبیج خورد را باریک باف و تار و بود عقل مجرد را موشگاف است - اگر نوبتی از خطای کسی چهره گلگون و از ترک اولایی عارض ظبر خون کند چون طریق صدق پوید از کذب به پرهیزد و چون راه راستی به پیماید از کثرتی و کاستی بگریزد - در عنفوان جوانی و زیعان کامراتی متقلد خدمات دولت علیه و تشریفات سلطنت

شماره (۱۶) نمونه خط فوفلزائی خطاط معروف کابل

سنیه گشت - چون حسن کفایت و کیاست و تهذیب نفس انسانی و رد هواجس نفسانی را بمنصبه ظهور رسانید از محرمان ممتاز و مستودعان راز مرحوم خلد مکان محمد ابراهیم خان امین السلطان و حضرت اتابیک اعظم گردون ایوان گشت - و همواره مصدر وزارتها و مورد حکومتها از قبیل فرمانفرمای فارس و پیشکاری آذربایجان و بروجرد و عربستان و یزد و زنجان و جز این ها بوده است - و وزارت دفتر استیفا و تجارت و عدلیه عظمی را بحلیه اش محلی و به دیبه اش مروی شد - و اینک بعلت عدم ایتلاف و اتحاد اخلاط اربعه و اختلاف اضداد چهار گانه این سیف هندی و رمح خطی در ارزشش منزل و این سماک رامح چون هماک عاذل غیر شاک السلاح و عاطل است (۱۳۲۰) -

۹ - میرزا (؟) خط نستعلیق

مطبوع هر طبع و شکسته اش شمع شبستان هر جمع در میدان سیاق از هر نگارنده گوی استباق ربود و در دیوان انشاء هر نویسنده اش چون درم خرید آن بر میان نطق بست - و هندسه و حساب را مفتاح هر باب بود و اخلاق اربعه را مالک هر چهار و اخلاط چارگانه را باعتدال و چار صدرش وسیع نظرش رفیع سفره نعمش بر بیگانه و خویش گسترده و بر صبر کرمش بر غنی و درویش کشوده و خلوصش بغائواده رسالت و ولایت در صفات خاطر ها منصوب و اغلب رودهای وزارت را قنطره و غرفه های امارت را کنگره و اینک دفتر استیفا را رکن اتم و تحصیل منال

دیوان اعلی را شرط اهم و عمال خراج را ستاننده باج و حکام باج را گیرنده خراج - با آنکه قربتش در حضرت سلطنت چون روح القدس در فردوس و فرشته مقرب در عرش قدس است درباره دور و نزدیک و ترک و تاجیک زبان بفریه نکشوده و بدامانی تهمت نیالوده بلکه در کسب جوائز و صلات بمناصب و امتیازات میان همت بسته (۱۳۲۰) -

۱۰ - میرزا تقی خان مجدالملک ابن حاجی میرزا محمد خان مجدالملک نوری که پیوند نسب به ابو صلت هروی رسانند نستعلیق را با قوام و تمام نویسد و شکسته را ملیح و صبیح - هر سطرش آیه از نور و شعله از طور و فروغ دیده حور و چراغ شب دیجور است که صفحه اش را چون متحف در برگیرند بلکه هر زقه اش را مانند مصحف بر دیده سر نهند - در حقیقت، عنوانش را تازه و میزانش را به اندازه کرد و مرتبه شعرش برتر از مشتری و شعری و پایه نثرش از انسوی نثره و ثریاست و صنعت نقاشی را از آب و رنگ و پرواز صورت گری است نزد هر مصور سرافراز و در هندسه و حساب و جغرافی و زبان فرانسوی اعجوبه دهر و احدوثة عصر است - و از ابتدای جوانی مهام مشاغل و زمام جلائل را از قبیل منشی گری پشیگاه شاهنشاه گردون بارگاه و وزارت وظایف و اوقاف و وزارت داخله را پوشنده مطارف شد و در این حال ذلال وزارت و ظائف و اوقاف را نوشنده جام مالا مال است (۱۳۲۰) -

۱۱ - میرزا فضل الله خان وکیل الملک وزیر خلوت گرافی
 فرزند طباطبائی است بر زیادت از انتساب خانه دان رسالت
 در آذربایجان از پیشکاران و کار گذاران دیوان بوده است -
 سهم خط نستعلیق را دارای رقیب و معلی و بهره تحریر
 شکسته را صاحب خط اوفی و عطیه کبری است - در فنون
 انشاء و املا، نوک خامه اش عنبر سارا ریزد و از سره
 نامه اش مشک مطری خیزد - در علوم ادب و اخبار عجم
 و عرب منبع فضل بارع و مصنع علم صادع است و در
 حفظ قوانین شریعت و ضبط قواعد سنت باهره سعیش مشکور -
 جهدش موفور است - بیشتر وقت حوزه ایالت را راتق و
 فاتق و روضه مملکت را نخلی باسق است و وزارت وسائل
 را در هر گونه مسائل و قرائت عرایض بخشنده و مسائل در
 پیشگاه شاهنشاه عادل و نگارش دستینه ملوکانه و پروانه
 خسروانه را حامل بوده است - و هیچ گاه در معموره قدس
 که مقصوره فردوس است جز در خیر قاطبه انام و جمله
 خاص و عام سخن نسروده و دهن نکشوده و اینک وزارت
 جلیله تجارتش چون حلقه خاتم در انگشت و کلید مخزن
 در مشت است و هرگز از وی جز عدل ساری و حکم جاری
 و دقت در حکومت مابین گدا و غنی و پارسا و تقی
 اصفا نگشته (۱۳۲۰) -

۱۲ - عبدالعلی میرزا معتمدالدوله بن حاجی فرهاد میرزای
 معتمدالدوله بن عباس میرزا ولیعهد مبرور بن فتح علی شاه
 قاجار خاقان مغفور - نسبش روشن چون آفتاب منور حسبش

هر مشام را مشک معطر است۔ نستعلیق را رشیق و انیق و شکسته را دقیق و رقیق نوشت۔ و در جامه و چکامه طرازی و پارسی و تازی چون جری و فرزدق و فرخی و عمق است۔ و در فنون ادبیات و شجون حکم و ریاضیات از مقدمات مسائل و ثوانی و اوائل و زیر و بم موسیقار و مثلث و مثلثی اوتار در دانه روزگار و یگانه اعصار است و در افکندن خدنگ و گشادن تفنگ تیراندازان با آب و سنگ را در میزان خود جوستنگ نشمارد و بیشتری از حکومت‌های بلاد را با عدل و داد بختامت برده و اکنون مسامرش کتب ادب و معاشرش صحف فضل منتخب است (۱۳۲۰)۔

۱۳ - میرزا نصرالله خان ناصرالسلطنه بن جناب مستطاب میرزا سید رفیع آقا نظام‌العلمای طباطبای تبریزی است که سرای مستطابش قبلة الانام و عضادة الباش قبلة الاسلام است۔ خط نستعلیقش مروح روح و شکسته اش مفرح چون عنوق و صبوح است۔ و همیشه در دولت و دین خدمات صادقانه نمود و زحمات مالکانه کشید و در آذربایجان و دارالخلافه طهران وزارت خالصه و جز آن یافت۔ و اینک از خاصان بار یافتگان و محرمان آستان کیوان پاسبان است۔ و هرگز در باره عالم و امی و حاکم و شرطی و قرشی و حبشی و قمی و کاشی جز در تحصیل لقب و تکمیل منصب و ارتفاع درجه و ازدیاد شهریه و استتار عیوب و استغفار ذنوب در حضور باهرالنور از وی بمنصه ظهور نرسید۔ در زبان فرانسه و علوم ادب یگانه و منتخب است (۱۳۲۰)۔

۱۴ - حاجی میرزا حسن خان محتشم السلطنه رئیس کل وزارت

خارجہ ابن میرزا محمد صدیق الملک ابن میرزا عبداللہ ابن حاجی علی رضا خان بن رستم خان نوری است کہ از رؤسا و امرای مازندرانند۔ خط نستعلیق را چون زلف ایاز طرب خیز و خط شکستہ اش چون روی سحر خیز فرح انگیز است۔ و در شعر تازی از قصیدہ و غزل اگر توسن در یوم الرہان تاخت قصب السباقش شعرای ترکستان باخت۔ و در علوم ادیبہ و عربیہ دبیر متدبر و تحریری متبحر است۔ و زبان ترکی و آلمانی و فرانسوی و انگلیسی را بقدرت پارسی سخن کند و احکام شرع دین مبین را مجتنب امری و مرتکب نہی نشود۔ و بسی حلیم و کظیم و بردبار و مردم دار خوشخو و خوش رو پر شنو و کم گو است۔ و اغلب مشاغل دولتی را مانند ریاست ادارہ تحریرات دول غیر مجاورہ و ملل متنوعہ طہران و جنرال قونسولگری ہندوستان و جز آنها را صاحب منصب بودہ است۔ و اینک وزارت جلیلہ خارجہ را ریاست دارد۔ کمتر کاری است کہ آغاز و انجامش بہ اہتمام وی اتمام و اختتام نپذیرد (۱۳۲۰)۔

۱۵ - میرزا جعفر خان یمن الممالک رئیس کل ادارہ تذکرہ دولت علیہ ابن میرزا محمد صدیق الملک ابن میرزا عبداللہ ابن حاجی علی رضا خان بن رستم خان نوری ہمیشہ مازندران را از نام آوران بودہ اند۔ خط نستعلیقش متصل چون سلاسل و تحریر شکستہ اش چون زنجیر مسلسل است۔ کمتر کس بدین روش بر طبق ورق گوہر نہاد و بدین منشا عذار قرطاس را آرایش داد۔ طبعش منیع و صدرش

بس وسیع ، خلقش مهذب و خلقش مؤدب ، عبور و شکور ، پاک دهن و اندک سخن اگر در گفت سفت وقتی که گفت طاق بود و بی جفت - و اینک تذکره دولت علیه را ریاست کایه دارد (۱۳۲۰) -

۱۶ - میرزا ابراهیم معتمد السلطنه بن میرزا محمد قوام الدوله بن میرزا تقی قوام الدوله آشتیانی همیشه در آن بنده از اشراف و اکابر بوده اند - خط نستعلیقش با موافقت حروف و موافقت صنوف و شکسته اش با تناسب کلمات و توافق حرکات است - کمتر کس خط شکسته را بدین نمط بهم پیوسته در افراد خزینه سیاق فرعی بیقرینه و طاق است و مواظبت فرائض و مندوبات او را طبیعی ذات و غریزی صفات گشت - بیشتر وقت محاسب جمع و خرج دولت و پیشکار مملکت مانند آذربایجان و فارس بوده است و اینک مستعد ماموریت و آماده هر گونه خدمت و ارکان دفتر استیفا را قائمه و بنیان مسند استعلا را دعامه است (۱۳۲۰) -

۱۷ - میرزا نصرالله خان دیرالملک وزیر داخله فرزند حاجی محمد حسین خان جبه دار باشی شیرازی خط نستعلیقش گوهر شب چراغ و هر کلمه خط شکسته اش در یتیمی است خالی از داغ در نگارش انشاء و ترسل از امتزاج سخن و از دواج کلمن مبلغ مراد حاوی ابی جاد است و وزارت رسائل و احاطت هر گونه مسائل را همواره متکفل و سالک طریقه سلوک و مالک خرقة مرتاض صعلوک و از این راستی سیرت و درستی سریرت از خاصان صدارت عظمی و مستودعان اسرار وزارت کبری گشت - و وزارت

داخلة بر وزارت رسائش اضافه شد و در دارالخلافة طهران
برحمت ایزدی پیوست (۱۳۱۹) -

۱۸ - میرزا علیرضای مستوفی دیوان اعلی بن میرزا محمود وزیر
بن حاجی میرزا نصر الله مستوفی بن میرزا اسماعیل مستوفی
گر کافی است خط نستعلیقش چاشنی هر مذاق و خط شکسته
اش روشنی هر رواق صنیعه نقاشی گویا در انگشت ابهام
و سبابه اش و دیعه است و اینک محاسبه خزانه عامره و
در دفتر استیفا از آن مستوفیان است که سند خرج دولت
علیه را تحویل گیرد (۱۳۲۰) -

۱۹ - میرزا غلام رضا خان ندیم باشی بن میرزا مجد خان ندیم
باشی بن مجد حسین خان ملک الشعراء بن فتح علی خان
ملک الشعراء کاشی خط نستعلیقش تریاق مسموم و شکسته اش
معرق هر محوم - و شعر پارسی را در هفت بحر قاهر
و قادر است و در محقول و منقول فحلی است از فحولی
و در صنعت نقاشی و خیاطی و گل دوزی و منبت و زبان
فرانسوی مجمع صنایع و جامع بدایع است و اینک در
تلگرافخانه مبارکه از رؤسای مخبر و گوینده هرگونه خبر
است (۱۳۲۰) -

۲۰ - میرزا سعید خان منشی حضور بن میرزا تقی خان
مجد الملک بن حاجی میرزا مجد خان مجد الملک خط نستعلیق
را محکم نوشت و خط شکسته را تا سی پدران مکرم نمود -

نقاشی را نیکو دانست و از حساب هندسه و جغرافی بهره وافی داشت و اینک نیابت وزارت وظایف و اوقاف او راست - چکیده حیا و گزیده نجاست (۱۳۲۰) -

۲۱ - عمادالسلطان بن آقا سید مصطفی حسام السادات صدر الملک جهرمی شیرازی - خط نستعلیقش صبیح و ملیح و شکسته اش لطیف و نظیف و در علوم سیاق دفعات افرادش چون خطوط سطراره است و بابت های پرواتش مانند خط دائره بی کم و کاست - و اینک در دفتر استیفار کنی از اجزاست و عضوی از اعضا (۱۳۲۰) -

۲۲ - میرزا حسن خان دبیر مخصوص نایب الوزاره بن میرزا مهدی رئیس بن میرزا موسی گیلانی است - خط نستعلیقش از غبار و چلیپا در صافی و صفا چشمه بقا و شکسته اش از ریزه و درشت در جامعیت اعضا طلعت زلیخا است - صحبتش هر غمزده را شادی و نشاط و هر مرده را روح و حیات بخشد - اگر با دریا سخن آغازد ماهی را بترنم و تکلم و اگر در بیداء به نکته پردازی پردازد صخره صما به تبسم آرد - و اینک در یکی از اطاقهای وزارت خارجه که متعلق بخط دولت روس است مشغول تحریر و نگارش است (۱۳۲۰) -

۲۳ - میرزا اسماعیل خان دبیر الممالک بن میرزا علی نقی خان والی بن حاجی اسماعیل خان پیش خدمت باشی سلام عام سلطنتی - خط نستعلیقش زلف سنبل و شکسته اش شمشاد را کاکل است - زبان فرانسه و آلمانی را بیلاغت و طلاقت سخن کند و در وزارت امور خارجه سمت نیابت دارد -

و بیشتری از کتب خارجه را ترجمت نماید و در حضرت
 فلک رفعت صدارت عظمی رتبت جنرال آجودانی و
 مترجمی دارد (۱۳۲۰) -

۲۳ - میرزا بابا خان مشیر دیوان مستوفی دیوان اعلی منشی
 خاصه وزارت جلیله خارجه قوچانی از طایفه زعفرانلو در
 علوم عربیت و فنون ادبیت ریاضتها کشیده خط نستعلیق
 و شکسته و رقاء و نسخ و سیاق را بخوبی مینویسند - در
 ذلاقت قلم و طلاقت بیان مشار الیه نویسندگان است
 (۱۳۲۰) -

فہرست اعلام

الف

ابوالحسن علی بن ہلال ۵	(سلطان) ابراہیم میرزا ۳۷
ابوالحسن محمد بن مبارک ۵	(مولانا) ابراہیم ۲۴
(حاجی میرزا) ابوالفضل ۴۹	(مولانا) آقا ابراہیم قمی ۱۵
(خواجہ) ابوالعال ۶	(میر) ابراہیم ۴۰
ابوالقاسم تولیسر کانی ۱۶	(میر) ابراہیم یزدی ۲۱
ابوالقاسم شیرازی ۱۷	(میرزا) ابراہیم ۸۲
ابوطالب ہمدانی ۱۹	(میرزا) ابراہیم خان ۴۸
ابو علی محمد ۴	(میرزا سلطان) ابراہیم ۱۰
(میرزا) ابوالقاسم ۵۳	(مولانا محمد) ابریشمی ۳۲
(میرزا) ابوالقاسم ۶۳	ابن مقلہ ۳
(میرزا) ابوالقاسم اصفہانی	ابوالاسود ۲
معروف بمیرزا کوچک ۵۸	(میرزا) ابو تراب خان ۵۱
(میرزا) ابوالقاسم مشہدی ۴۷	(حاجی) ابوالحسن ۲۱

(میرزا) اسماعیل ۱۹ ، ۲۰

(میرزا) اسماعیل خان ۸۴

اسماعیل رفیق آفندی ۴۴

(میرزا) اشرف جهان ۲۶

(مولانا) اظہر ۳۰

(میرزا) اقدسی خراسانی ۴۶

(قاضی) اللہ بیگ ۲۶

(مولانا) امیر مجدالدین ۱۱

(ابوالفتح) انجو ۴۰

(ملک) ایرج میرزا ۵۴

ب

(حافظ) بابا خان ۳۱

(میرزا) بابا خان ۸۵

بابا شاہ ملقب بہ ریش الرؤسا ۳۸

(میرزا) بابای مستوفی ۵۵

(میرزا) باقر تبریزی ۱۹

(حاجی میرزا) باقر کاشانی ۴۹

(مولانا) باقر کاشی ۴۰

(میر) باقر ملقب بذوالکمالین ۴۲

(میرزا) بایسنقر ۱۰

(ملا) بدیع الزمان ملقب بہ نیک

خواجہ ابو نصر اسماعیل ۸

(میرزا) احمد ۲۶ ، ۶۵

(میرزا) احمد ۵۸

(میرزا) احمد بن میرزا کوچگ

وصال شیرازی ۱۸

(مولانا میرزا) احمد تبریزی ۱۵

(میرزا) احمد تبریزی ۱۸

(میرزا) احمد تبریزی ۵۶

(میرزا) احمد تبریزی دیلمقانی ۱۹

احمد خان ۴۸

(میرزا) درویش خوانساری - ۲۰

احمد رومی ۷

(میرزا) احمد شاملو ۱۷

میرزا احمد کاشی ۱۸

(حاجی میرزا) احمد یزدی ۲۰

خواجہ اختیار ۲۷

(مولانا) ادیس ۲۲

ادیس علی ۲

(مولانا) ادہم ۲۴ ، ۳۰

(امیر زادہ) ارغون کامل ۶

(شیخ) اسحق سبزواری ۸

(میرزا) اسحق ۶۴

(میرزا) اسد اللہ خان ۴۸

اسکندر بیگ ۲۸

(مولانا) جعفر هروی ۳۰

(مولانا) جمشید ۳۱

(میرزا) جواد اصفهانی ۶۲

ح

حاجی اسماعیل کاشی ۱۶

(مولانا) حاجی علی ۲۳

حاجی محمد ۸

(مولانا) حافظ محمد ۱۱

(میرزا) حبیب الله همدانی ۶۳

حرب بن امیة ۴

(میرزا) حسن ۱۹

(میرزا) حسن ۵۲

(میرزا) حسن لصفهانی ۴۶

(امام) حسن بن علی ۴

حسن بیگ ۱۴

(حاجی میرزا) حسن خان - ۸۰

(میرزا) حسن خان ۸۴

(میرزا) حسن تقی ۶۴

(میرزا سید) حسن خان ۵۳

حسن خان شملو ۴۰

(حاجی) حسن خان یزدی ملقب

به جناب ۲۰

(میرزا) حسن شیرازی ۵۴

نگار ۴۲

(میرزا) بدیع همدانی ۱۷ ۱۸ ۱۹

(حاجی میرزا) بدیع همدانی ۲۰

(مولانا) بهاءالدین حسین مشهدی

۲۵

پ

(مولانا) پارسا ۳۵

پیر محمد صوفی ۷

پیر نور محمد مقیم اصفهانی ۱۵

ت

(خواجده) تاج سلیمان ۲۲

(میرزا تقی) ۱۴

(میرزا) تقی خان ۷۸

(میرزا) تقی صفوی ۴۵

(میرزا) تقی معروف بمشهدی ۱۸

ج

(ابوالفضل) جعفر بن شمس ۶

(مولانا) جعفر تبریزی ۱۰

(ملا) جعفر جندقی ۲۰

(میرزا) جعفر خان ۸۱

دوست محمد ۳۳

ر

رحیم ۱۸

(میرزا) رحیم ۴۹

(مولانا) رستم علی ۳۳

رشیدای دیلمی ۳۹

(میر) رشیدای قزوینی ۴۱

(حاجی) رشید خان ۶۴

(میرزا) رضا ۵۵

(میرزا) رضا قلی ۱۹

(میرزا) رضای ۵۱

(میرزا) رضای آشتیانی ۶۵

(میرزا) رضای اصفهانی ۲۰

(میرزا) رضای بغدادی ۵۸

(میرزا) رضای ترکمان ۵۶

(میرزا) رضای کلهر ۵۱

(میرزا) رضای نواب یزدی ۱۶

(حاجی میرزا) رضای همدانی ۲۰

(میرزا) رضی ۶۴

(میرزا) رضی آذربایجانی ۴۶

(میرزا) رفیع همدانی ۱۸

روح الله ۲۸

(مولانا) روزبهان ۱۲

ز

(مولانا) زین الدین محمود ۳۲

(مولانا) حسن علی ۳۸

حسن علی خان ۶۱

(حاجی) حسن قلی خان ۶۴

(میرزا) حسن کرمانی ۵۷

(ملا) حسن همدانی ۱۹

(میرزا) حسین ۲۵

(میرزا) حسین ۶۴

(مولانا) میر حسین تبریزی ۴۰

(مولانا) حسین حجار ۱۲

حسین علی بیگ ۲۶

(میرزا) حسین قلی ۵۲

حسین قلی خان ۷۶

حسین قلی کرمانشاهی ۴۶

(میر منشی) حسین قمی ۱۲

حکیم بن شمس ۴۲

(سید) حیدر ۷

(مولانا) حیدر قمی ۱۲

خ

(میرزا) خانلر ۴۵

خانلر خان ۵۵

(ملا) خداداد بختیاری ۱۵

(میر) خلیل الله ۳۹

د

دده زاده محمد آفندی ۴۴

- سلیمان نیشاپوری ۷
 (میرزا) سلیم قوچانی ۴۷
 (شیخ زادہ) سہروردی ۶
 سیاہ احمد چلبی ۴۳
 (میرزا) سید احمد ۳۷
 (میرزا) سید حسن ساوجی ۵۵
 سید حسن کاشی ۱۷
 (میرزا) سید عبداللہ تفریشی ۵۴
 (میرزا) سید علی ۵۶
 (میرزا) سید علی ۵۲
 (میرزا) سید علی شیرزای ۵۵
 سید علی طہرانی معروف بحکاک ۴۶
 (میرزا) سید علی ہمدانی ۱۹
 سید محسن ۷۲
 سید محمد اصفہانی متخلص بہ بقا ۲۱
 (حاجی) سید مصطفیٰ ۷۲
 سید ولی ۱۲
 (حاجی میرزا) سید یحییٰ ۷۳
 (مولانا) سیمی نیشاپوری ملقب
 بذو الکرامتین ۲۹
 ش
 شاہ محمد مشہدی ۳۴

- (امام) زین العابدین ۴
 (میرزا) زین العابدین ۴۸
 زین العابدین اصفہانی ملقب
 باشرف الکتاب ۱۸
 (میرزا) زین العابدین خان ۴۵
 (میرزا) زین العابدین خان شیرازی
 ۱۹
 (میرزا) زین العابدین خوانساری
 - ۱۹
 زین العابدین یزدی - ۱۷

س

- (میرزا) سعید خان ۶۱ ، ۸۳
 (مولانا) سلطان حسین ۴۳
 (میرزا) سلطان علی ۱۱
 (مولانا) سلطان علی مشہدی
 ملقب بہ سلطان الخطاطین ۳۱
 (مولانا) سلطان محمد ۳۳
 سلطان محمد بن نورالدین رازی ۱۶
 (مولانا) سلطان محمد خندان ۳۱
 (مولانا) سلطان محمود ۲۴
 (مولانا) سلیم ۳۴

طہماسپ میرزا ۶۰

ع

(حاجی میرزا) عباس قلی ۶۵

عباس قلی خان ۶۴

(نواب میر) عبدالباقی ۲۳

(میرزا) عبدالباقی ۵۷

(ملا) عبدالباقی تبریزی ۱۳ ۵۶۶

عبدالجبّار ۴۰

عبدالحسین ۵۸

عبدالحسین خان ۶۳

عبدالحمی ۱۰

(خواجہ) عبدالحمی ۲۳

(مولانا) عبدالرحمان خوارزمی ۳۰

(مولانا) عبدالرحمان ہروی ۴۹

عبدالرحیم ۱۰

(مولانا) عبدالرحیم ۳۰

(شیخ) عبدالرحیم جزائری ۱۵

(میرزا) عبدالرحیم سیہرسی ۵۱

(میرزا) عبدالرحیم ہمدانی ۲۰

(میر) عبدالرزاق ۴۱

(میرزا) عبدالحمی ۱۷

(مولانا) شاہ محمود زرین قلم

نیشاپوری ۳۴

(سید) شرف الدین ۸

(مولانا) شرفی ۱۱

(میرزا) شفیع آشتیانی ۶۱

(میرزا) شفیع تبریزی ۱۷

(میرزا) شکر اللہ ۵۱

(مولانا) شمس الدین محمد ظہیر ۱۲

(مولانا) شمس الدین مشرقی قطائی ۹

(مولانا) شمس بایسنقری ۱۰

(مولانا) شمس ثانی ۱۱

(میرزا) شہاب الدین ۵۶

(مولانا) شہرہ امیر ۱۵

(مولانا) شیخ کمال سبزواری ۱۱

ص

(حاجی میرزا) صادق خان ۵۰

(میرزا) صالح ۴۳

(میر) صدر الدین ۳۸

صدر یزدی ۶۴

(میر) صفی ۳۵

ط

طورمشن زادہ ۴۴

(خواجہ) عبداللہ صیرفی ۸
 (قاضی) عبداللہ خوافی ۲۷
 (میرزا) عبداللہ کرمان شاہی ۱۸
 (میرزا) عبداللہ ہمدانی ۱۸
 عبدالمحمد ۶۸
 (درویش) عبدالمجید طالقانی
 ۵۷
 عبدالمسیح ۱۱
 (میر) عبدالوہاب ۳۳
 (میرزا) عبدالوہاب ۲۰ ، ۵۹
 (میرزا) عبدالوہاب خان ۷۳
 (مولانا) عبدالہادی قزوینی ۳۵
 (درویش) عبدی ۳۹
 (مولانا) عبدی نیشاپوری ۳۳
 (خواجہ) علاءالدین منصور ۲۵
 (خواجہ) عتیق ۲۴
 (امیرالمومنین) علی ۴
 (میرزا سید) علی ۴۰
 (میرزا) علی اصغر خان ۶۸ ،
 ۷۱
 (میرزا) علی اصغر ہمدانی معروف
 بہ آقا بزرگ ۵۸
 (میرزا) علی اکبر تفریشی ملقب
 بہ کاتب السلطان ۵۵

عبدالعلی میرزا ۷۹
 عبدالغفار اصفہانی ۱۶
 (میرزا) عبدالغفار خان ۵۰
 (میرزا) عبدالغفار خراسانی ۵۸
 (میرزا) عبدالغفار شیرازی ۱۷
 عبدالفاضل ۲۸
 (مولانا) عبدالکریم ۳۰
 (شیخ) عبدالقادر ۴۴
 (میر) عبدالقادر حسینی ۱۲
 (شیخ) عبدالقادر رسیم آفندی ۴۷
 میرزا عبدالکریم طہرانی ۷۴
 (درویش) عبداللہ ۲۳
 (حاجی میرزا) عبداللہ ۲۱
 (مولانا شیخ) عبداللہ ۳۰
 (مولانا میر) عبداللہ ۲۹
 (میرزا) عبداللہ ۲۹
 (مولانا ملا) عبداللہ ۱۰
 عبداللہ بن ابی رافع ۴
 (میرزا) عبداللہ تبریزی ۶۳
 (ملا) عبراللہ رهنائی ۱۶
 (مولانا) عبداللہ شیرازی ۳۶
 (میرزا) عبداللہ شیرازی ۲۱

عیسی بیگ ۳۶

(مولانا) عیشی ۳۵

غ

غلام اصفہانی ۱۸

(میرزا) غلام حسین خان ۷۵

غلام حسین میرزا ۵۲

(میرزا) غلام رضا خان ۸۳

(میرزا) غلام رضای اصفہانی ۵۱

(ملا) غیاث الدین محمد سبزواری

۳۶

ف

(ملا) فایقی ۴۰

فتح علی بیگ شیرازی ۴۶

فتح علی خان کاشانی ۲۸

(میرزا) فضل اللہ خان ۷۹

(حاجی میرزا) فضل اللہ ساوجی

۲۱

(مولانا) فغان الدین بلبل ۱۴

ق

(الامیر شمس المعالی ابوالحسن)

قابوس بن ابی طاهر ۸

(میرزا) علی اکبر محلاتی ۵۶

علی بن موسیٰ ۴

علی بیگ ۱۳

(مولانا) علی بیگ ۱۳

علی حیدر بیگ ۴۷

(میرزا) علی خان ۶۲

(میرزا) علی خان آذر بایجانی ۵۳

(مولانا) علی رضا ۳۶

(میرزا) علی رضا معروف بمیرزا

آقا جان ۲۱

(میرزا) علی رضای ۸۳

(مولانا) علی رضای تبریزی ۱۴

۴۲

(میرزا) علی شمس الادبا ۵۲

(میرزا) علی محمد اصفہانی ۲۲

(میرزا) علی محمد ساوجی ۱۹

(میرزا) علی محمد شیرازی ۵۶

(میرزا) علی محمد صفا ۵۱

علی نقی خان کرمان شاہی ۴۶

(شیخ) علی یزدی ۲۱

(میر) عماد ۳۹

عماد السلطان ۸۳

عمر اقطع ۹

(میرزا) عیسیٰ ۴۳

- (مولانا) مالک قمی ۴۰
 مبارک شاہ زرین قلم ۷
 (خواجہ) مجدالدین ابراہیم ۲۸
 (مولانا) مجنون بن رفیقی ۳۶
 (مولانا) محب علی ابراہیمی ۳۴
 (میرزا) محسن آشتیانی ۴۹
 محسن امامی ۱۵
 مجد ۵۳
 (شیخ شمس الدین) مجد ۱۳
 (شیخ) مجد ۹
 (میرزا) مجد ۶۳
 (مولانا شمس الدین) مجد ۴۲
 (میرزا) مجد بروجروی ۴۷
 مجد بن خازن ۵
 (میرزا) مجد بن علی بیگ ۲۷
 مجد بن مجد نیشاپوری ۱۴
 (میر) مجد امین ۴۱
 (مولانا) مجد امین عقیلی ۴۰
 (مولانا) مجد امین مشہدی ۳۵
 مجد باقر ۴۸
 (حاجی) مجد باقر ۱۳
 مجد باقر اصفہانی ۵۸
 (حاجی) مجد باقر خان ۲۲
 مجد باقر سموری اصفہانی ۴۵
 مجد تقی ۶۳

- (میرزا) قاسم ۲۶
 (میر) قاسم بن میر منصور ۲۵
 (مولانا) قاسم شادی شاہ ۳۱
 (میرزا) قزارس ۵۸
 ک
 (میرزا) کاظم آشتیانی ۵۹
 (میرزا) کاظم طہرانی ۵۲
 (میرزا) کافی ۲۵
 (حافظ) کمال الدین حسین ۳۴
 (مولانا) کمال الدین محمود رفیقی ۳۵
 (خواجہ) کمال طغرائی ۲۲
 (میرزا) کوچک وصال شیرازی

۱۷

گ

گوهر شاد - ۴۱

ل

(میرزا) لطف اللہ ۲۸ ، ۴۵

م

مالک دیلمی - ۳۳

(میرزا) محمد خان ۶۱
 (میرزا) محمد خان ۵۳
 (مولانا) محمد رضای ۳۷
 (میرزا) محمد رضای اصفہانی ۵۷
 (مولانا) محمد رضای امامی ۱۵
 محمد رفیع آفندی ۴۴
 (حاجی) محمد زکی ۴۷
 محمد زمان کرمانی ۳۸
 (میرزا) محمد ساوجی ۵۱
 محمد سعد اللہ آفندی ۴۵
 (مولانا) محمد شریف ۳۸
 محمد شفیع ۴۳
 محمد شفیع الحسینی مشہور بہ شفیعہ
 ۵۶
 (میرزا) محمد شیرازی ۵۴
 (حاجی) محمد صادق خان بیگدلی
 ۵۵
 (میرزا) محمد صادق نواب رضوی
 یزدی ۲۰
 محمد ضیاء الدین آفندی ۴۷
 (سید) محمد طاہر ۴۵
 (میرزا) محمد علی ۲۲ ، ۵۵ ، ۶۰

محمد تقی بیگ ۱۶ ، ۴۰
 (میرزا) محمد تقی مشہدی ۱۸
 (شیخ) محمد تمیمی ۲۲
 محمد جعفر ۱۹ ، ۵۸
 محمد جواد ۵۳
 محمد حسن ۱۹
 محمد حسن حداد اصفہانی ۱۷
 (مولانا) محمد حسن ۱۵
 (میرزا) محمد حسن ۱۷
 (میرزا) محمد حسین ۲۴ ، ۴۸ ، ۵۱
 (میر) محمد حسین اسفراینی
 ملقب بدرہ ۳۳
 (میرزا) محمد حسین تبریزی ۱۹
 (میرزا) محمد حسین شیرازی ۵۲
 (میرزا) محمد حسین فراشباشی
 ۵۰
 (میرزا) محمد حسین کورکنانی
 ۴۴
 محمد حسین مارنانی ۱۷
 (مولانا) محمد حسین ملقب بہ
 مہین استاد ۳۵

- محمود خان ۵۰
 (خواجہ) محمود ۳۲
 (مولانا) محمود سیاوش ۱۱
 (میر) محمود ۳۷
 (میرزا) محمود ۳۶ ۵۸۶
 (میرزا) محمود خان نوری ۵۶
 (میرزا) محمود کاشانی ۵۱
 (میرزا) محمود مستوفی ۵۴
 (میرزا) محمود ہمدانی ۶۲
 مرار بن مرہ ۳
 مرتضی قلی خان ۵۷
 (میرزا) مصطفیٰ ۶۳
 مصطفیٰ بیگ ۴۴
 مصطفیٰ صدر الدین بیگ ۴۶
 مصطفیٰ عزت آفندی ۴۵ ، ۴۶
 (میرزا) مصطفیٰ قلی ۵۲
 مصطفیٰ قلی خان شاملو ۵۵
 مظفرالدین شاہ قاچار ۶۸
 (مولانا) معروف بغدادی ۹
 (میر) معزالدین محمد ۳۷
 معین الدین ۱۰
- (میرزا) محمد علی ۵۰ ، ۶۴
 (میر) محمد علی ۴۱
 (میرزا) محمد علی اصفہانی ۱۹
 محمد علی اصفہانی حداد ۱۷
 (میرزا) محمد علی شیرازی ۱۸
 محمد علی طهرانی ۵۲
 (میرزا) محمد علی قوچانی ۵۲
 (حاجی ملا) محمد علی کاشانی ۲۰
 محمد علی معروف بعصار ۱۷
 محمد علی میرزا ۶۹
 (مولانا) محمد قاسم ۲۵
 محمد کاظم ۲۸
 محمد کاظم نصیری ۵۷
 محمد کاظم والہ ۲۸
 (میرزا) محمد گلپایگانی ۵۲
 (میرزا) محمد لواسانی ۴۸
 (سید) محمد معروف سید محمد خدا
 ۴۱
 (سید) محمد ملقب بمیربھا ۱۸ ، ۱۹
 (خواجہ میر) محمد منشی ۲۳
 (میرزا) محمود علاءالدین ۱۶
 محمد یساری اسلامبولی ۴۳
 محمود ۱۷
 محمود چلبی ۴۳

(مولانا) میر علی مشہدی خطاط
 حسینی ملقب باستاد ۳۲
 (خواجہ) میرک ۲۶
 (مولانا) میر محمد ثانی ۱۲
 (مولانا) میر محمد حسین ۳۱
 میر منصور ۲۴

ن

(خواجہ) نصر اللہ ۶
 (حاجی) نصر اللہ ۶۲
 (میرزا) نصر اللہ ۸۲
 نصر اللہ تاجر ہمدانی ۴۹
 (میرزا) نصر اللہ خان ۸۰
 (خواجہ) نصیر ۲۵
 (میر) نظام اشرف ۱۳
 نظام الدین ۱۲
 نظام الدین رازی ۱۵
 (میر) نعمت اللہ ۱۲
 (مولانا) نعمت اللہ ۴۳
 (مولانا) نعمت اللہ بواب ۱۰
 (میرزا) نور ۴۲

نورالدین میرزا بیگ رازی ۱۶
 نور الدین ہروی ۱۴

و

(میر) وحید الدین ۳۸

(مولانا) مقصود ۱۳
 (خواجہ) ملک محمد ۲۷
 (میرزا) ملک محمد قزوینی ۱۹
 (میرزا) منعم شیرازی ۵۶
 موسی بیگ ۲۶
 مولانا اسماعیل ۲۴
 (میرزا) مہدی ۶۰
 (میرزا) مہدی اصفہانی ۱۷
 (میرزا) مہدی تبریزی ۴۹
 مہدی طہرانی ۴۴
 مہدی قلی خان خوافی ۴۹
 مہراب بیگ قزوینی ملقب بہ
 قبلة الكتاب ۴۲
 میرزا آقای شیرازی ۵۴
 میرزا آقای خوافی ۵۴
 میرزا ابوالقاسم ۵۹
 میرزا حسن ۶۰
 میرزا صالح خاتون آبادی ۳۹
 میرزا عبداللطیف لاریجانی ۴۸
 (مولانا) میرزا علی ۱۳
 (حاجی) میرزا علی تبریزی ۶۲
 (مولانا) میرزا محمد امین ۲۷
 (مولانا) میر علی تبریزی ۲۹
 (مولانا) میر علی حاجی ۳۲

(شیخ الاسلام) ولی الدین آفندی

۴۳

ی

(مولانا) یاری ۳۵

(ابوالدر) یاقوت بن عبداللہ ۶

یاقوت خواجہ جمال الدین

مستعصمی ۵

(پیر) یحییٰ ۸

(میر) یحییٰ ۴۱

یحییٰ دیلمی ۴۰

یساری ۳۸

(میرزا) یوسف ۶۶

(شیخ) یوسف سنندجی ۵۸

(میرزا) یوسف مستوفی الممالک ۱

(شیخ) یسف ہاماورانی مشہدی ۷

۵

(میرزا) ہاشم خان ۶۲

(میرزا) ہاشم ہمدانی ۴۹

ہادی ۱۶

ہاشم ۱۶

ہاشم اصفہانی ۱۸

ہاشم طائر اصفہانی ۲۰

ہاشم لولوئی اصفہانی ۱۶

(ملا) ہاشم معروف بیابا ۲۲

ہدایت اللہ ۶۶

ہدایت اللہ لسان الملک ۱

فہرست اماکن

الف

اصہ ماہان ۱۳ ، ۱۴ ، ۱۵ ، ۱۶ ،
 ۱۷ ، ۲۲ ، ۲۸ ، ۳۰ ، ۳۸ ،
 ۳۹ ، ۴۰ ، ۴۱ ، ۴۲ ، ۴۳ ،
 ۵۱ ، ۵۸ ،
 ایران ۱ ، ۲ ، ۲۵ ، ۵۰ ، ۵۳ ،
 ۷۳

ب

بخارا ۷ ، ۳۲ ، ۳۹ ،
 بروجرود ۷۷ ،
 بسطام ۳۹ ، ۴۲ ،
 بغداد ۵ ، ۶ ، ۱۳ ، ۳۸

آذر بائیجان ۷ ، ۱۲ ، ۲۵ ، ۲۶ ،
 ۲۸ ، ۳۷ ، ۵۹ ، ۷۰ ، ۷۷ ،
 ۷۹ ، ۸۰ ، ۸۲ ،
 آشتیان ۱۹ ، ۳۸ ، ۳۹ ،
 آلمان ۷۲ ،
 اردبیل ۱۲ ، ۲۶ ،
 اردو باد ۱۳ ، ۲۴ ،
 اروپا ۶۵ ،
 استر آباد ۲۳ ، ۲۴ ، ۲۵ ، ۲۶ ،
 ۳۴ ،
 اسلامبول ۳۸ ، ۴۳ ، ۴۴ ،
 ۴۵ ، ۴۶ ، ۴۷

بلاد جبل ۸

بلخ ۲۳

ت

تبریز ، ۱۰ ، ۱۱ ، ۱۳ ، ۱۳ ،

۲۳ ، ۳۸ ، ۴۰ ، ۵۰ ،

ترکستان ۷۲ ، ۸۱ ،

تفرش ۵۶

توران ۲۳

ج

جرجان ۸

ح

حبش ۱۱

حجاز ۴ ، ۳۷ ، ۳۸ ، ۳۹ ،

خ

خراسان ۸ ، ۲۶ ، ۳۰ ، ۳۱ ،

۳۲ ، ۳۹ ، ۴۱ ، ۴۳ ، ۵۳ ،

ر

رحمت آباد ۲۰

روم ۳ ، ۳۹ ، ۴۳ ، ۴۵ ،

ز

زنجان ۷۷

س

سبزوار ۲۷ ، ۳۷ ،

سلیمانیه ۵۸

سمنان ۳۹

ش

شیراز ۱۱ ، ۱۲ ، ۲۸ ، ۳۰ ،

۳۶ ، ۴۵ ، ۵۲ ، ۵۳ ، ۶۳ ،

عشیروان ۲۳ ، ۲۶ ،

ط

طبرستان ۸

طهران ۵۱ ، ۵۵ ، ۶۲ ، ۶۵ ،

۷۳ ، ۸۰ ، ۸۱ ، ۸۳ ،

ع

عجم ۶۸ ، ۷۱ ، ۷۹ ،

عراق ۷ ، ۱۲ ، ۱۴ ، ۳۷ ،

۳۸ ، ۳۹ ، ۴۳ ،

ک

گیلان ۷۵، ۲۳

م

مازندران ۳۷، ۸۱

مشهد ۱۰، ۲۳، ۳۱، ۳۳،

۳۳، ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۹،

۴۲، ۴۳

مصر ۹

موصل ۶

ن

نیشاپور ۷، ۳۵، ۳۸

ہ

ہرات ۱۵، ۲۳، ۲۷، ۳۰،

۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۵، ۳۶،

۳۷، ۳۸، ۵۵، ۵۷،

عرب ۷، ۶۸، ۶۹، ۷۱، ۷۹

عربستان ۷۷

عین تاب ۴۵

ف

فارس ۱۳، ۷۴، ۷۷، ۸۲

ق

قاہرہ ۷۵

قزوین ۱۴، ۲۲، ۲۶، ۲۷،

۲۸، ۳۱، ۳۳، ۳۴، ۳۵،

۳۶، ۳۷، ۳۹، ۴۱، ۴۳،

قم ۲۳، ۲۴، ۳۸، ۶۴

ک

کاشان ۲۲، ۴۲، ۴۷، ۳۸،

۳۹، ۴۰، ۵۶

کرمان ۲۶

کشمیر ۴۱

س

یزد ۱۷ ' ۱۸ ' ۱۹ ' ۲۰ '

۲۱ ' ۲۳ ' ۳۰ ' ۳۷ ' ۴۴ '

۷۷

همدان ۱۸

هند ۱۳ ' ۲۵ ' ۳۹ ' ۴۰ '

۳۱ ' ۳۲

هندوستان ۸۱

I have been extricated from numerous difficulties and given help by some of my teachers, colleagues and students, and especially Professor Zafar Iqbal, Dr. S. M. Akram Shah, Mr. Aminullah Wasir, Miss Zarinah and Miss Zahida Aslam. To one and all of them I am deeply indebted.

M. BAQIR

Panjab University,

Lahore

15 February 1965.

(iv) Early Nasta'liq writers (850-1173 A.H.)	102
(v) Later Nasta'liq writers (1200-1299 A.H.)	103
(vi) Shekasteh writers (999-1285 A.H.)	56
(vii) Contemporary Naskh, Nasta'liq and Shekasteh writers (1300-1320 A.H.)	24
	503

The author has noticed the calligraphers, almost in every part, in a chronological order, deviating from this arrangement only when he has added some matter in the margins. According to his own statement (p. 2) he gives the dates of birth and death, whatever he could lay his hands upon. The original arrangement is adhered to in the printed text.

The recorded information is very meagre and sometimes doubtful,¹ but some of the names and dates are mentioned by Hedayatollah for the first time. And that is why amongst the biographies of calligraphists this *Tazkereh* occupies an important place and deserves attention. This author has narrated some of the things not hitherto known like the fact that a calligraphist of Yaqut's eminence had permitted some of his extraordinary pupils to sign for him on their works (No. 16, 17 & 18 on p. 6). Similarly he has given an account of some of the princes and courtiers, who tried their hand at this art with noteworthy skill (Part 7).

I have added numbers to the various parts of the treatise and calligraphists, two indices, and some specimens of calligraphy, obtained from some Muslim countries.

I owe a debt of gratitude to Professor Hamid Ahmad Khan, the learned Vice-Chancellor of the Panjab University, who very graciously appreciated the financial difficulties of the Panjab University Arabic and Persian Society and liberalized its annual grant. Without this material and substantial help the Journal could not see the light of day again, after a closure, nor this manuscript could be reproduced.

---

1. The author has even forgotten to write the name of No. 9 in Part 7 (p. 77).

(*Maddah e Khasseh*) by Mohammad Shah Qajar in 1250/1834, and was given the post of secretary and accountant in the Treasury (*Monshi wa Mostaufi-e-Diwan*)

The author, in his own turn, was also appointed accountant (Mostaufi) during the reigns of Naseroddin Qajar (1264/1848-1313/1896) and Mozaffaroddin Qajar (1313/1896-1324/1906), and served under the Prime Minister (of Naseroddin) Agha Mirza Yusaf, Mostaufiol Momalek (1290/1873-1303/1885). At the suggestion of Mirza Yusuf he undertook to compile biographies of the calligraphists, sometimes, after 1300/1882-83 (pages 3 and 66 of the text), and in twenty days partly composed (first six chapters) this treatise, which contains notices of 479 calligraphists and a sketch of the history of Muslim calligraphy, written as an introduction.

Nearly twenty years later, in the reign of Mozaffaroddin Qajar in 1320/1902-1903, the author was again requested by the succeeding Prime Minister, Mirza 'Ali Asghar Khan¹ (page 68 of the text) to make the treatise upto date and he added the last and seventh chapter bringing the notices of calligraphists to 501 and to the year 1320/1902-1903.

CONTENTS

The treatise opens with a very sketchy history of Muslim calligraphy giving short description of the invention of *Kufi*, *Mohaqiq*, *Raihan*, *Suls*, *Naskh*, *Tauqi'*, *Riqa' Ta'liq* and *Nasta'liq*. The rest of the treatise is divided into seven parts, each part being devoted to notices of celebrities as follows :

(i) Early Kufi, Naskh and Suls writers (210 Before Hijra to 1190 A. H.)	94
(ii) Later Kufi, Naskh and Suls writers (1200-1299 A.H.)	80
(iii) Ta'liq writers (860-1299 A.H.)	44

1. Razi, Dr. 'Abdullah, *Tarikh-e-Mofassal-e-Iran*, p.497.

recorded that a calligraphist, who had spent many years making a copy of the Holy Quran and had failed to get an adequate reward for his labours, turned up at Lahore to try and sell it to Faqir 'Aziz-ud-din, the Foreign Minister of Maharaja Ranjit Singh. The Faqir praised the manuscript very much but expressed inability to pay for it. Ranjit Singh overheard the argument, summoned the calligraphist to his presence and after scrutinizing the valuable manuscript acquired it for his private collection. It might be mentioned in the passing that a couple of years ago the Panjabi Adabi Academy acquired an authograph copy of the Diwan of famous Persian poet, Waqif Lahori. This manuscript once belonged to the library of Maharaja Ranjit Singh.

Calligraphy played an important part in education of students in different countries ruled by Muslim rulers and was considered a sign of culture. The Muslims of the Indo-Pakistan sub-continent also competed most successfully with their counterparts in other parts of the world and infused a great interest also in Sikhs and Hindus. Furthermore they actually invented certain new forms and styles which may be called as decorative art. Some of these are known as Gulzar, Ghubar, Mahi, Sumbul, Raihan, Pechan and Nakhun.

Calligraphy, like all fine arts, is beyond definition. The points of its beauty cannot be brought out just by analyzing its original components. Particularly it is difficult to understand or appreciate the decorative values and artistic significance without referring the original specimens to their proper setting or background. I will, therefore, end this introduction by inviting your attention to the original specimens reproduced here to illustrate various characters, styles and forms. The descriptive notes also give the names of known *Katibs*, and their periods.

TEZKERA E KHATTATIN

The only extant and known manuscript of the *Tezkera e Khattatin*, which is reproduced here, belongs to the Imperial Library, Teheran (No. 11686). It is a treatise on calligraphists, written by *Lesanol Molk II*, Mirza Hedayatollah, the eldest son of *Lesanol Molk I*. Mirza Mohammad Taqi Khan *Sepehr*, who was appointed Royal Panegyrist

کاتبان را هفت خط باشد بطرز مختلف
ثلث و ریحان و محقق نسخ و توقیع و رقاع
بعد ازان تعلیق آن خط است کشن اهل عجم
از خط توقیع استنباط کردند اختراع

In the 15th century, under the rule of the Timurids, the arts of the book reached their height and calligraphy attained the importance of a great art. One of the most famous masters of the 15th century was Khwaja Mir 'Ali of Tabriz, who is credited with the invention of Nasta'liq by mixing the Naskh with the Ta'liq. And that is why it was called Nasta'liq. This is a highly developed and more elegant form of cursive writing, with features of both Naskh and Ta'liq, which came into general use with the 15th century.

As the time passed the Naskh character gradually came to be used in the writing of Arabic and the Nasta'liq was employed for writing Persian. The Urdu language adopted Nasta'liq under the influence of Persian, while other languages of the present West Pakistan like Panjabi, Sindhi, Pashto, Brauhi and Baluchi adopted the Naskh character to start with. The Panjabi, Baluchi and Brauhi are now mostly being written in Nasta'liq, while Sindhi and Pashto stick to Naskh.

Talking of things nearer home it must be mentioned that the art of calligraphy flourished under the various dynasties of Muslim and non-Muslim rulers in power in the Indo-Pakistan subcontinent from the time of the invasion of Mahmud of Ghazna down to the times of Ranjit Singh. Most of the rulers were great patrons of the art and some of them were themselves fine calligraphists. Firishta has recorded that Sultan Ibrahim, a grandson of Sultan Mahmud, excelled in calligraphy and transcribed two copies of the Holy Quran.

The Mughul Emperors were great patron of the art. Ta'liq flourished during the period of Akbar and later on calligraphist invented Shikasteh by mixing Nasta'liq with Ta'liq. This was also called Diwani (official) because it was used in the Secretariat.

Even in the days of the decline of the Mughul empire and the rise of the Sikhs the art of calligraphy continued to flourish. It is

2nd century of the Hijra. Thenceforward the rounder script begins to curb it to softer curves.

The earliest Quran, and the only eighth century copy, with a date 168 A.H. (784/5 A.D.), is in the Cairo library. Most of the Abbasid Qurans are of the ninth century. They are written on parchment and show thick and rounded Kufic letters with short verticals and exaggerated horizontals. This Kufic was used in Egypt, Syria, and Mesopotamia during the ninth century and part of the tenth.

Different styles of Kufic developed gradually. Abul Aswad (69 A.H.), a disciple of Hazrat Ali, is reported to have improved the calligraphy of the Quran and introduced vowel marks in the form of dots. His system was followed for about a century. His disciples improved upon his style. Qutba is the next great calligraphist who is said to have invented four styles of the Kufic. After him we hear of Khalid (96/715), who wrote the golden inscription in the Prophet's Mosque.

The Kufic reached its excellence in the calligraphist Ibn Muqla (338 A.H.), who was a renowned artist of the reign of Al-Qahir Billah, the Abbasid. He is said to have invented the six main styles, viz., *riqa*, *naskh*, *mohaqiq*, *tauqi*, *suls* and *raihan* that prevailed after the Kufic lost its charm for the people.

The round variety of the script which had been developing unnoticed under the shadow of Kufic came to be recognized as the script of the State by the beginning of the 10th century, when it was given the distinctive name of Naskh. It had incorporated into itself all those orthographical improvements that had been worked out in the Kufic, and had all the vowel marks, punctuation and diacritical signs.

Naskh developed different forms in different countries. The one known generally as Maghribi, i.e., 'the Western' is the earliest variety and is drawn directly from the Kufic of the tenth century, independent of the later Naskh styles.

Sometimes during the 13th century there developed in Iran a form of writing known as *Ta'liq* in which the characters show a tendency to slope downward from right to left. *Ta'liq* was invented by mixing the *riqa* and the *tauqi* and the fact is recorded by Maulana Jami who says :

Introduction

MUSLIM CALLIGRAPHY

CALLIGRAPHY is one of the most refined arts cultivated and practised by Muslims. It was more esteemed than that of painting and flourished for over 12 centuries in various parts of the Muslim world, including the Indo-Pakistan sub-continent. It was begun and carried on in its early stages by the Arabs, but received its highest fulfilment at the hands of the Persians.

The Arabs had a system of writing in Pre-Islamic days. It had two styles: monumental and cursive. The cursive style of the old Arabic script used on soft material, like leather, parchment, etc., existed prior to the monumental style, which was more developed and was used on harder material like camel bones, potsherds, stone and wood. Both the scripts were derived from Nabathean and Syriac characters, which themselves are ultimately traceable to the Phoenician of the eighth century B.C. It (Phoenician), was termed Himyaritic, Himyar being the town where it was current before the advent of Islam.

The early style of Arabic script was Kufic, named after the city of Kufa in Iraq. Although this variety has been traced to about 100 years before the foundation of this town (17/638), yet it remains a fact that this particular way of writing was officially made use of.

Kufic characters were used during a period of 500 years for inscrip-tional purposes and for copying the Holy Quran. The main features of the Kufic mode of writing are its vertical and oblique lines, and it reached its extreme angular character by the end of the

662

مجلد

انجمن عربی و فارسی

دانش گاہ پنجاب

مئی ۱۹۶۴ء — فروری ۱۹۶۵ء

شماره : ۲ — ۳

جلد : ۹

شماره : ۱

جلد : ۱۰

مدیر : ڈاکٹر محمد باقر

باہتمام انجمن عربی و فارسی، دانشگاه پنجاب، اورینٹل کالج، لاہور

چیف ایڈیٹر :
پروفیسر ڈاکٹر محمد باقر

ایڈیٹوریل بورڈ :

- ۱ - پروفیسر ڈاکٹر شیخ عنایت اللہ
- ۲ - پروفیسر عبدالقیوم
- ۳ - پروفیسر ڈاکٹر فضل محمود
- ۴ - پروفیسر فضل الرحمان
- ۵ - پروفیسر بشیر احمد

سپیکر ٹری
پروفیسر ثناء اللہ

پرٹنر و پبلیشر : مسٹر جاوید اقبال، یونیورسٹی اورینٹل
کالج، لاہور

طباعت : پنجابی ادبی اکیڈمی پریس ، ۱۲-جی، ماڈل ٹاؤن
لاہور-۱۴

مقام اشاعت : یونیورسٹی اورینٹل کالج، لاہور

سالانہ چندہ : چھ روپے

فہرست مندرجات

1. Introduction

Dr. Muhammad Baqir

متن قد کرہ خطاطین

اثر لسان الملک ہدایت اللہ

۳	۱ - ذکر اسامی خوشنویسان خط کوفی و نسخ و ثلث
۱۶	۲ - ذکر اسامی متاخرین خوشنویسان خط کوفی و نسخ و ثلث
۲۲	۳ - خوشنویسان خط تعلیق
۲۹	۴ - خوشنویسان خط نستعلیق
۴۴	۵ - ذکر اسامی متاخرین از خوشنویسان نستعلیق
۵۶	۶ - خوشنویسان خط شکستہ
۶۹	۷ - اسامی خوشنویسان خط نستعلیق و شکستہ و نسخ از ہزار و سیصد الی سیصد و بیست
۸۶	۸ - فہرست اعلام
۹۹	۹ - فہرست اماکن

فهرست نمونه های خطوط

شماره	ردیف روی صفحه
(۱)	نمونه صفحاتی تذکره خطاطین
۲	نسخه خطی متعلق بکتابخانه شاهنشاهی ایران
(۲)	نمونه صفحاتی قرآن مجید منسوب بحضرت امام حسن مجتبی علیه السلام
۳	نسخه خطی متعلق بکتابخانه آستان قدس رضوی مشهد
۶	(۳) نمونه خط کوفی
۷	(۴) نمونه خط نسخ و توامان
۳۲	(۵) نمونه خط نستعلیق میر علی الکاتب السلطانی (۵۹۳۰)
۳۳	(۶) نمونه خط نستعلیق میر علی (۵۹۳۰)
۳۰	(۷) نمونه خط نستعلیق محمد امیر
۳۱	(۸) نمونه های خطوط گلزار، غبار و ماهی حامد حسین
۳۸	(۹) نمونه خط نستعلیق رحیم الله تلمیذ آغا مرزا (۵۱۲۷۷)
۳۹	(۱۰) نمونه خط نستعلیق رحیم الله (۵۱۸۷۶)
۵۶	(۱۱) نمونه خط نسخ و طغرا نور محمد خان
۵۷	(۱۲) نمونه خط نسخ و طغرا
۶۳	(۱۳) اخوند محمد علی بن حاجی محمد اسماعیل خطاط معاصر جامع هرات
۶۵	(۱۴) نمونه های خطوط اخوند محمد علی در جامع هرات